

Jan de Bruijn

Helpende Handen

vu-plan 1937 en Vrouwen vu-Hulp
in de jaren 1932-1997

Helpende Handen

Historische Reeks vu

Redactieraad: Historische Commissie 2005

Prof. dr. J. de Bruijn

Prof. dr. W. Th. M. Frijhoff

Prof. dr. D. Th. Kuiper

Drs. J. W. B. van Overhagen

Mevr. prof. dr. H. de Ridder-Symoens (vz.)

Mr. J. L. K. van der Veen

Onder redactie van:

Prof. dr. J. de Bruijn en dr. M. F. M. Wingens

Jan de Bruijn

Helpende Handen

vu-plan 1937 en Vrouwen vu-Hulp
in de jaren 1932-1997

Dit boek wordt uitgegeven met financiële steun van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs, de Vrije Universiteit, het Academisch Ziekenhuis der Vrije Universiteit en de Van Coeverden Adriani Stichting.

© 1999 Uitgeverij Meinema, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974 St.b. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 artikel 17 Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Boekverzorging: Steven van der Gaauw

ISBN 90 211 3780 1

NUGI 641

Inhoud

WOORD VOORAF

- Verantwoording 7
- Maatschappelijke context 8
- Dankbetuiging 9

[1] HET ONTSTAAN VAN VU-PLAN 1937

- De vu-feesten van 1930 11
- De brief van mevrouw Verdam-Okma 16
- De opzet van vu-plan 1937 20

[2] 'IN HET STRALENDE LICHT DER OFFERVAARDIGHEID'.

- DE JAREN 1932-1937
- Netwerken 26
- De aktie slaat aan 29
- Steun uit het buitenland 33
- Bijeenkomsten en lezingen 36
- vu-plan en crisisjaren 38
- De vu-film 40
- Voortzetting van de aktie na 1937? 42
- 28 oktober 1937 46

[3] VROUWEN-EMANCIPATIE NAAR GEREFORMEERD BEGINSEL

- Man en vrouw in gereformeerde kring 51
- vu-plan 1937 als vorm van vrouwen-emancipatie naar gereformeerd beginsel 57

[4] VROUWEN VU-HULP IN DE JAREN 1937-1945

- Organisatie en doelstelling van Vrouwen vu-Hulp 60
- Een debacle? 63
- Oorlogsjaren 64

- [5] NA-OORLOGSE BLOEI. DE JAREN 1945-1960
 'Vier ton voor een derde verdieping' 68
 'Wij vrouwen helpen nú, straks helpen d'artsen u' 72
 'Vrouwenhanden, vrouwenharten' 76
 Vrouwelijke studenten 80
- [6] KENTERING. DE JAREN 1960-1966
 Wisseling van de wacht 87
 Barsten in het bolwerk 91
 Kijk op vu! 94
- [7] NEERGANG. DE JAREN 1966-1980
 Turbulente jaren 100
 Kongoprojekt en kapelplan 103
 Helpende Handen 107
 Spaardoelen 110
- [8] NIEUWE ORIËNTATIE. DE JAREN 1980-1990
 De last der pluraliteit 115
 't Is toch te gek ...!!' 119
 Spaardoelen in beweging? 123
 Pogingen tot vernieuwingen 128
- [9] PLATFORM VROUWEN VU-HULP. DE JAREN 1990-1999
 Het GITP-rapport van 1990 133
 Pragmatisme en realiteitszin 138
- [10] EPILOOG 144
- BIJLAGE [1] STATISTIEK VAN SPAARSTERS, 1938-1998 147
BIJLAGE [2] STATISTIEK VAN OPBRENGSTEN, 1932-1998 150
ARCHIEVEN 153
LITERATUUR 154
REGISTER 157

Woord vooraf

VERANTWOORDING

7

In 1997 besloot het bestuur van Vrouwen vu-Hulp een boek te laten schrijven over de geschiedenis van deze organisatie, die in hetzelfde jaar haar vijfenzestigjarig bestaan vierde. Eén van de overwegingen hierbij was dat het verleden van Vrouwen vu-Hulp genoeg belangwekkends te bieden had om de uitgave van een gedenkboek te rechtvaardigen. Een tweede overweging was dat de organisatie de laatste decennia een ingrijpende verandering had ondergaan, zodat een historisch overzicht ook kon dienen om die ontwikkelingsgang in kaart te brengen en te verklaren. Daardoor zou het gedenkboek tot op zekere hoogte ook een actuele betekenis kunnen krijgen, omdat de opvattingen over de taak en de toekomst van Vrouwen vu-Hulp nog steeds in beweging zijn.

Het is noodzakelijk deze laatste overweging hier nadrukkelijk te vermelden, omdat zij mij als historicus voor een aantrekkelijke maar ook gecompliceerde opgave stelde. Aantrekkelijk was het een boek te schrijven, dat binnen deze actuele context vermoedelijk zou kunnen rekenen op een belangstellend publiek van direkt betrokkenen. Daar stond tegenover dat die actuele invalshoek niet mocht leiden tot een al te aktualistische benadering, waarbij het heden te zeer als een onvermijdelijke uitkomst van het verleden wordt gezien, en omgekeerd het verleden te veel naar hedendaagse maatstaven wordt beoordeeld. In dit opzicht moest dus terughoudendheid worden betracht, zodat recht kon worden gedaan aan een evenwichtige weergave en interpretatie van de historische feiten.

Van meet af aan stond vast dat het gedenkboek zou worden toegezonden aan de leden van Vrouwen vu-Hulp en de donateurs van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (vu). In een later stadium werd bovendien besloten dat het boek zou worden opgenomen in de reeks historische publikaties die met

het oog op het jubileum van de Vrije Universiteit in 2005 zal verschijnen. Het gedenkboek zou dus in handen komen van een breed en gevarieerd lezerspubliek. Dit betekende dat het toegankelijk geschreven moest zijn, zonder dat tekort werd gedaan aan de wetenschappelijke eisen die aan een historisch werk mogen worden gesteld. Aan beide voorwaarden heb ik trachten te voldoen. Het raadplegen en interpreteren van het bronnenmateriaal – dat overigens de nodige lacunes vertoonde – is geschied volgens historisch-wetenschappelijke maatstaven van systematiek en methodologie. Terwille van de leesbaarheid heb ik echter afgezien van het gebruik van voetnoten. In plaats daarvan zijn verwijzingen in de tekst opgenomen, die samen met de archief- en literatuurlijst een voldoende verantwoording van de gebruikte bronnen geven. Om de toegankelijkheid en visuele aantrekkelijkheid van het boek te vergroten zijn verder een aantal illustraties opgenomen.

Ter verantwoording van de gevolgde werkwijze moet verder worden opgemerkt, dat het gedenkboek om praktische redenen slechts een beperkte omvang kon hebben. Dit bracht met zich mee dat een zorgvuldige keuze moest worden gemaakt uit het beschikbare materiaal. Een uitputtende studie is dit boek dan ook niet geworden. Getracht is een overzicht te geven van de voornaamste ontwikkelingen en gebeurtenissen, waarin de geschiedenis van Vrouwen vu-Hulp in grote lijnen te volgen is.

MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT

De geschiedenis van Vrouwen vu-Hulp – en haar voorgangster vu-plan 1937 – laat zich niet schrijven zonder aandacht te geven aan de maatschappelijke context. De ontwikkeling die de organisatie doormaakte stond immers niet op zichzelf, maar werd mede bepaald door wisselende factoren van religieuze en sociale aard. Wat structuur en doelstelling betreft vormde Vrouwen vu-Hulp één van de traits d'union tussen de Vrije Universiteit en het kerkelijk-gereformeerde volksdeel, dat zich zo nauw met de universiteit verbonden voelde. Haar geschiedenis moet dan ook gezien worden tegen de achtergrond van de ontwikkeling die de gereformeerde wereld in deze jaren doormaakte. In het bijzonder valt daarbij te denken aan het

proces van verzuiling en ontzuiling, dat van grote invloed is geweest op de Werdegang van de gereformeerde bevolkingsgroep in de twintigste eeuw.

Behalve een *gereformeerde* en *verzuilde* organisatie was Vrouwen vu-Hulp ook een organisatie van *vrouwen*. Dit gegeven vormt een tweede referentiepunt van maatschappelijke betekenis in dit boek. Gezien de toenemende invloed van de vrouwenbeweging, die zich na 1900 in steeds bredere kring deed gelden, kan de vraag gesteld worden in hoeverre Vrouwen vu-Hulp een – specifiek-gereformeerde – vorm van vrouwenemancipatie was. Deze vraagstelling biedt de mogelijkheid de geschiedenis van Vrouwen vu-Hulp in een ander perspectief te plaatsen, hetgeen verhelderend kan werken. In dit verband wordt in het boek onder meer ingegaan op de veranderende rol van de vrouw in gereformeerde kring.

9

DANKBETUIGING

Ter afsluiting van dit 'Woord vooraf' mogen enkele dankbetuigingen niet ontbreken. Mijn erkentelijkheid geldt in de eerste plaats het bestuur van Vrouwen vu-Hulp, dat opdracht gaf tot het schrijven van het gedenkboek en mij daarbij de vrijheid liet de tekst naar eigen inzicht in te richten. Het werk aan het boek vond voor een belangrijk deel plaats op het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) te Wassenaar, waar mij in het studiejaar 1998-1999 gastvrijheid werd verleend. De rust en de ruimte die dit instituut te bieden had zijn zeer bevorderlijk geweest voor de voltooiing van het boek. De historische commissie van de Vrije Universiteit, ingesteld door het College van Bestuur, dank ik voor haar bereidheid het gedenkboek op te nemen in de hierboven genoemde publikatiereeks. Het besluit om de reeks met een boek over Vrouwen vu-Hulp te laten openen geeft op passende wijze uitdrukking aan de betekenis die deze organisatie in de geschiedenis van de universiteit heeft gehad.

Bij het voorbereidende archiefonderzoek voor dit boek heb ik veel steun ondervonden van heer J. F. Seijlhouwer van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, van de heer R. H. M. van Kinschot van de afdeling Post- en Archiefzaken van de

Vrije Universiteit, en van het bureau van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs te Amsterdam, dat onder leiding staat van de heer J. Slothouber.

Ten slotte mag hier met erkentelijkheid melding worden gemaakt van het nuttige commentaar dat verscheidene 'meelezers' op (onderdelen van) het manuscript hebben geleverd. Behalve aan mevrouw drs. H. J. van de Streek te Utrecht, die belangrijke aanwijzingen gaf
10 voor de passages over de positie van de vrouw in gereformeerde kring, ben ik dank verschuldigd aan prof. mr. S. Faber te Haarlem, dr. G. Harinck te Amersfoort, prof. dr. J. Lever te Amsterdam en de bestuursleden van Vrouwen vu-Hulp, die suggesties deden voor de verbetering van de tekst.

J. de Bruijn

Wassenaar, juli 1999

[1] Het ontstaan van vu-plan 1937

Op 20, 21 en 22 oktober 1930 vierde de Vrije Universiteit haar vijftig-jarig bestaan op grootse wijze in Amsterdam. Duizenden belangstellenden waren naar de hoofdstad gekomen om deel te nemen aan de 'toogdagen' van de universiteit die, zoals het antirevolutionaire dagblad *De Standaard* schreef, voor hen 'een dierbaar bezit' was. Behalve een gebedsdienst in de Keizersgrachtkerk ('de kathedraal der gereformeerden') ter opening van het lustrum en een aantal officiële bijeenkomsten in het Concertgebouw waar een onafzienbare rij sprekers het woord voerde, omvatte het programma ook meer ontspannende onderdelen, zoals een ontvangst en een rondvaart voor reünisten, een feestmaaltijd in het paviljoen van het Vondelpark waar ook prins Hendrik aanzat, een fakkeloptocht van studenten, een rondleiding door prof. Waterink in het psychologisch laboratorium aan het Valeriusplein, een officiële receptie in de concertzaal van Artis, en ter afsluiting van de lustrumviering nogmaals een feestmaaltijd in Hotel Krasnapolsky, die door 500 gasten werd bijgewoond.

De 'vu-feesten' verliepen in een sfeer van opgetogenheid en geestdrift, die blijkens de uitbundige en uitvoerige persverslagen door vele duizenden in den lande werd gedeeld. Het ging hier immers niet in de eerste plaats om een academische plechtigheid, maar om een volksfeest: een feest voor het gereformeerde volksdeel, dat zich met de universiteit verbonden voelde en haar al die jaren met grote offervaardigheid in stand had gehouden. Anders dan de gewone universiteiten werd de vu niet gefinancierd door de overheid, maar was zij als bijzondere instelling afhankelijk van de middelen die de leden en contribuanten van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag jaarlijks bijeenbrachten. Omdat de vu de laatste decennia sterk was gegroeid, was het niet altijd eenvoudig geweest de begroting sluitend te krijgen. Toch was dit steeds weer gelukt, om-

dat de gereformeerden een hechte band met hun universiteit hadden en wisten wat de vu voor hen betekende. Aan de vu werd immers het kader gevormd dat leiding kon geven aan de gereformeerde en antirevolutionaire beweging. Daarmee leverde de universiteit een onmisbare bijdrage aan de vorming en opvoeding van het gereformeerde volksdeel, de 'kleine luyden' van weleer, die in deze jaren op maatschappelijk en politiek gebied een factor van betekenis waren geworden. Het vijftigjarig jubileum van de vu was daardoor tevens een manifestatie van de geslaagde emancipatie der gereformeerden, die met dankbaarheid voor alle zegeningen maar ook met kennelijke bewustheid van eigen kracht werd gevierd.

12 Dat de vu ook als wetenschappelijke instelling volwassen was geworden, bleek uit het feit dat voor het eerst in haar geschiedenis eredoctoraten werden uitgereikt. In de openbare zitting van de academische senaat op maandag 20 oktober in het Concertgebouw, die ook via de NCRV-radio werd uitgezonden, werden de Hongaarse theoloog J. Sebestyen, de zendingspredikant D. Bakker, de kerkhistoricus J. C. Rullmann en de antirevolutionaire leider H. Colijn met de waardigheid van doctor honoris causa bekleed. De laatste speelde een hoofdrol tijdens de jubileumviering, omdat hij als president van het college van directeuren het bevoegd gezag aan de vu vertegenwoordigde en leiding gaf aan de meeste bijeenkomsten.

Niet minder belangrijk en tekenend voor de volwassenheid van de universiteit was, dat tijdens het lustrum de stichting van de vierde faculteit van de vu kon worden bekendgemaakt: de wis- en natuurkundige faculteit, die naast de reeds lang bestaande faculteiten der theologie, letteren en rechtsgeleerdheid in het leven werd geroepen. Aan de instelling van deze nieuwe faculteit was heel wat vooraf gegaan. Dát er in 1930 een vierde faculteit moest komen stond vast, omdat dit een wettelijke verplichting was, voortvloeiend uit de hogeroponderwijswet van Abraham Kuyper uit 1905, die de diploma's van de vu wettelijke erkenning had gebracht. Om te kunnen uitgroeien tot volwaardige universiteit, zo had de wetgever in 1905 bepaald, diende de vu in 1930 met een vierde en in 1955 met een vijfde faculteit te worden uitgebreid. Als niet aan deze verplichting werd voldaan, zouden de diploma's van de vu hun rechtsgeldigheid (*effectus civilis*) weer verliezen. Het spreekt vanzelf dat een dergelijke stap terug onaanvaardbare gevolgen voor de universiteit zou hebben en daarom tot elke prijs moest worden voorkomen.

Lange tijd had het er naar uitgezien dat niet de wis- en natuurkundige, maar de medische faculteit de vierde faculteit zou worden. Daartoe was reeds in 1907 een eerste aanzet gegeven met de benoeming van de begaafde medicus dr. L. Bouman tot hoogleraar in de psychiatrie en de neurologie. Deze ging in 1909 leiding geven aan de Vale-riuskliniek, een psychiatrische kliniek die de vu samen met de Vereeniging tot christelijke verzorging van Krankzinnigen en Zenuwlijders had laten bouwen. In 1919 was de niet minder bekwame dr. F. J. J. 13
Buytendijk tot tweede medisch hoogleraar benoemd. Daarna stagneerde de uitbreiding echter, omdat steeds duidelijker werd dat een volwaardige medische faculteit te hoge lasten met zich mee zou brengen. Toen Buytendijk en Bouman bovendien in 1924 en 1925 benoemingen aan andere universiteiten aanvaardden, was de kans voor de medische faculteit verkeken. Vooral door toedoen van president-directeur Colijn, die een realistisch en doortastend bestuurder was, werd in 1927 besloten dat de beperkte medische opleiding aan de vu wel in stand zou blijven, maar voorlopig niet zou worden uitgebouwd tot een medische faculteit. In plaats daarvan zou de stichting van een natuurwetenschappelijke faculteit nu voorrang krijgen. Ook deze faculteit zou de jaarlijkse uitgaven van de vu fors doen stijgen, omdat er een laboratorium gebouwd moest worden, maar toch veel minder dan een medische faculteit die de beschikking zou moeten hebben over een academisch ziekenhuis.

De teleurstelling over dit besluit was groot in gereformeerde kring, omdat men in het dagelijks leven nu eenmaal meer behoefte had aan 'christen-artsen' dan aan christelijke wis- en natuurkundigen. Toch deed dit geen afbreuk aan het succes van de financiële aktie voor de oprichting van de wis- en natuurkundige faculteit, die in het najaar van 1927 van start ging. Doel van de aktie was om drie ton bijeen te brengen, die bij het vijftigjarig bestaan van de vu kon worden aangeboden. De opbrengst van de jubileumaktie zou de verwachtingen echter ruimschoots overtreffen. Toen vu-directeur mr. G.H.A. Grosheide op 21 oktober 1930 in het Concertgebouw het woord nam om als voorzitter van de commissie voor het uitbreidingsfonds de uitslag bekend te maken, kon hij meedelen dat niet minder dan f432.415,70½ was bijeengebracht. Deze mededeling werd door de zaal met applaus en psalmgezing begroet. Op voorstel van de voorzitter, president-curator en oud-premier mr. Th. Heemskerk, stonden allen op om 'De Heer is mij tot hulp en sterkte' aan te heffen.

14 Toch was dit nog niet alles, want 's avonds tijdens de receptie van directeuren in Artis werden er nog enkele aanzienlijke giften aangeboden. De Van Coeverden Adriani Stichting, die de vu elk jaar reeds met een groot bedrag steunde, maakte bij monde van haar voorzitter, prof. mr. A. Anema, bekend een extra jubileumgift van f25.000 beschikbaar te stellen. Namens de Gereformeerde Kerken deelde ds. W. Breukelaar vervolgens mee, dat in 600 gereformeerde kerken een jubileumcollecte voor de vu zou worden gehouden die, zo vertrouwde hij, wel niet ver beneden de f25.000 van de Van Coeverden Adriani Stichting zou uitkomen. Het meeste opzien baarde echter de echtgenote van vu-curator mr. J. Verdam, mevrouw S. Verdam-Okma, die op de receptie het woord kreeg en daarmee ook de enige vrouw was die deze eer tijdens de lustrumbijeenkomsten ten deel zou vallen. Samen met twee vriendinnen, mevrouw G. E. J. H. Grosheide-Schut en mevrouw E. Sluis-van der Deure, had zij op eigen initiatief in haar Amsterdamse kennissenkring geld voor de vu ingezameld. De opbrengst van deze aktie kwam zij nu als 'feestgave en dankoffer' van calvinistische vrouwen aanbieden omdat, zoals zij in haar korte speech opmerkte, 'de weldaden in de universiteit aan ons volk geschonken ook voor ons vrouwen van groote beteekenis zijn'. Mede namens de beide andere dames overhandigde mevrouw Verdam-Okma een gesloten enveloppe, die na opening een bedrag van f8.000 bleek te bevatten.

Colijn nam de enveloppe als president-directeur in ontvangst en deelde mee dat het geld aan de bibliotheek van de vu ten goede zou komen. Als goed politicus greep hij meteen de gelegenheid aan om de kritiek te weerleggen, dat de vrouw in antirevolutionaire en gereformeerde kring een te bescheiden plaats innam. Er waren mensen die de antirevolutionairen 'achterlijk' vonden, omdat zij hun vrouwen niet verkiesbaar wilden stellen voor gemeenteraden, Provinciale Staten en Kamer, zo merkte hij op, maar uit de aktie van de Amsterdamse dames bleek nu toch duidelijk, 'dat de AR vrouwen wel degelijk een empooli weten te vinden en wel een zoodanige, dat zij dienen het grootsche ideaal, dat de Universiteit, die ook haar liefde heeft, nastreeft'.

De fakkeloptocht van vu-studenten en -reünisten voor het paviljoen in het Vondelpark te Amsterdam, ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Vrije Universiteit in 1930. *Foto-collectie HDC.*

Later, in een gesprek voor de Zuidafrikaanse radio in 1951, vertelde mevrouw Verdam, dat zij in 1930 eigenlijk een ton voor de vu had willen inzamelen – ‘100 vrouwen, ieder f1.000’ –, zodat het bijeengebrachte bedrag van f8.000 eigenlijk nogal was tegengevallen. Toch zou deze halfmislukte actie het begin worden van een inzamelings-
 16 actie die wel groot succes zou hebben: het vu-plan 1937. Diezelfde avond nog werd mevrouw Verdam op de receptie in Artis door veel van de aanwezige vrouwen benaderd met de licht verwijtende vraag: ‘Waarom heb je mij niet gevraagd? Ik had net zo graag meegedaan.’ Daaruit bleek niet alleen dat de actie te beperkt was opgezet, maar ook dat er wel degelijk animo bestond om aan een dergelijke, maar dan beter georganiseerde vrouwenactie ten bate van de vu mee te werken. Deze reactie stemde haar en haar vriendinnen tot nadenken. Toch duurde het nog ruim een jaar voordat er een concreet plan op tafel lag.

In de loop van datzelfde jaar werd steeds duidelijker dat de vu met de instelling van de vierde faculteit zware financiële verplichtingen op zich genomen had. Nadat de euforie rond het vu-jubileum was weggeëbt, werd het college van directeuren al spoedig met de nuchtere feiten geconfronteerd. Weliswaar kon de bouw van het laboratorium voor de wis- en natuurkunde faculteit aan de Amsterdamse De Lairesestraat goeddeels uit de opbrengst van de jubileumactie worden bekostigd, maar de exploitatiekosten van de universiteit waren sterk gestegen, omdat de nieuwe bèta-faculteit relatief veel meer geld kostte dan de alfa-faculteiten. Om de hogere lasten te kunnen dragen, zou jaarlijks f60.000 meer aan contributie moeten worden opgebracht, zo hadden directeuren uitgerekend, maar dit bedrag werd in 1931 maar voor de helft gehaald. Duidelijk was dat ook de economische depressie hierbij een rol speelde, waardoor een aantal contribuanten gedwongen werd zijn bijdrage op te zeggen of te verminderen.

Om het exploitatietekort van f30.000 over 1931 aan te zuiveren, lanceerde het college van directeuren in november een perscampagne. Deze bestond hieruit dat geestverwante kranten en bladen verzocht werd om de veertien dagen propagandastukjes over de vu op te nemen. Eén van de artikelen werd geschreven door vu-directeur A. W. F. Idenburg, die als oud-minister en oud-gouverneur-generaal van

Nederlands Oost-Indië, maar vooral ook als vertrouwde vriend van Abraham Kuiper in diens laatste jaren, groot gezag genoot in gereformeerde kring. Als geen ander was Idenburg in staat de gereformeerden aan te spreken in de taal die zij verstonden, en men had hem dan ook node gemist bij de jubileumviering in 1930, waar hij wegens ziekte verstek had moeten laten gaan. Op 1 december 1931 publiceerde *De Standaard* een artikel van zijn hand, waarin hij een bewogen oproep deed om de vu te steunen. In bijbelse bewoordingen wees hij de gereformeerden op hun 'heilige plicht' jegens God en het voorgeslacht, en riep hij hen op 'onze Hoogeschool' in deze tijd van beproeving niet in de steek te laten: 'Ik kom u opwekken tot betoon van gehoorzaamheid des geloofs tegenover dien arbeid, die ook door U in het geloof ter hand is genomen.'

17

Idenburg raakte met zijn oproep een gevoelige snaar bij de lezers van *De Standaard*. Eén van hen was mevrouw Verdam, die inmiddels 'in samenspreking' met de dames Sluis en Grosheide een concreet plan bedacht had om de vu aan meer geld te helpen. Idenburgs oproep was voor haar het sein om met dit plan voor de dag te komen. Op 2 december 1931 schreef zij hem de volgende brief.

Excellentie,

Hartelijk zeggen wij u dank voor uw opwekkend woord in *De Standaard*; altijd maar vooral in deze moeilijke tijden moet het geloof ons sterken, en de krachtige geloofstaal die uit uw stuk spreekt zal velen beschamen over inzinking en verflauwing.

Ook ik ben er door getroffen en nu neem ik tegelijk maar de vrijmoedigheid om u te schrijven over een gedachte, welke reeds lang bij mij postvatte maar waarvan verder niets is gekomen.

Bij en na de jubileumfeesten der vu werd mij dikwijls door verschillende vrouwen gevraagd, waarom wij haar niet gevraagd hadden bij te dragen aan het aangeboden bedrag.

Zoo ontstond een ander denkbeeld, namelijk om onze christenvrouwen op te wekken iedere week één dubbeltje weg te leggen voor de vu, om dan bij den honderdsten geboortedag van den stichter een belangrijk bedrag te kunnen aanbieden.

Destijds heb ik dit plan wel eens met enkele dames hier in Amsterdam besproken, die dit toejuichten, maar daar bleef het dan ook bij; totdat ik uw woorden las en mij schaamde, dat ik niets deed.

Het plan heb ik weer opgerakeld, eenigen reeds bereid gevonden om mede te werken en op bijzondere wijze werd ik bovendien beschaamd; zoo ging ik gisteravond naar een oude juffrouw, een ondersteunde van onze diaconie, een oud-catechisante van dr. Kuyper; toen ik haar erover sprak zei zij spontaan, zonder dat ik haar iets vroeg: 'Ik verwacht ook een busje.'

18 Als zij, die van enkele guldens per week moet leven, het doet, kan 't voor geen enkele vrouw moeilijk vallen het ook te doen, indien zij 't slechts beproeven in 't geloof. Natuurlijk zullen er dan wel busjes moeten zijn; er zal een soort organisatie moeten komen, en een nauwkeurige administratie noodig zijn, de heer Faber zal daarop zeer zeker raad weten.

De algemeene actie voor de vu mag daaronder niet lijden; dit behoeft niet wanneer het beperkt wordt tot onze vrouwen en tot één dubbeltje per week.

Als vrouw kan men toch gemakkelijk dit bedrag afzonderen uit het huishoudgeld en dat heeft dan niets te maken met de algemeene bijdrage van den man.

'k Zie er ook wel erg tegen op, maar de gedachte laat me toch ook weer niet los.

Niet gaarne zou ik echter iets doen, waarvan directeurs schade vreezen voor hun plannen; en daarom ben ik zoo vrij geweest u dit voor te leggen.

Van harte hoop ik dat ik uwe excellentie niet te veel last veroorzaakt heb, en verblijf ik met de meeste hoogachting,

Uw dienstwillige,

S. Verdam-Okma.

Bij de brief van mevrouw Verdam, die hier volledig is afgedrukt, kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst. Het eerste wat opvalt is, dat de opzet van haar plan een spiegelbeeld vormde van de wijze waarop zij in 1930 geld voor het vu-jubileum had bijeengebracht: toen was een beperkt aantal (100) welgestelde vrouwen elk om een bijdrage van f1.000 gevraagd, nu was de opzet omgekeerd en was het de bedoeling dat zoveel mogelijk vrouwen mee zouden doen, om met kleine wekelijkse bedragen samen toch een groot bedrag bij elkaar te sparen. Het teleurstellende resultaat van de eerste actie met haar exclusieve opzet had haar blijkbaar op het idee gebracht de tegenoverge-

Amsterdam 2 Dec. 1931

Excellentie, Hartelyk zeggen
wy te dank voor uw opwekkend
woord in de Standaard; altijd
...naar vooral in deze moeilijke tijden
maakt het geloof ons sterken, en de
krachtige geloofstaal die uit Uw
stuk spreekt zal velen beschamen
over inruiking en verflauwing.

Ook ik ben er door getroffen en nu
meen ik te gelijk maar de vrijmoedig-
heid om u te schrijven over een ge-
dachte, welke reeds lang bij mij
postvatte maar waarvan verder
niet is gekomen.

By en na de jubileumfeesten der V. U.
werd mij dikwijls door verschillende
vrouwen gevraagd waarom wy haar niet
gevraagd hadden bij te dragen aan het aan-
geboden bedrag.

Zoo ontatond een ander denkbeeld,

Fragment uit de brief van mevrouw S. Verdam-Okma aan A. W. F. Idenburg,
van 2 december 1931, met het voorstel 'om onze Christenvrouwen op te wek-
ken iedere week één dubbeltje weg te leggen voor de vu, om dan bij den
roosten geboortedag van den Stichter een belangrijk bedrag te kunnen aan-
bieden'. Oud-Archief vu.

stelde weg te bewandelen en voor een bredere opzet te kiezen, waaraan vrouwen uit alle milieus konden meewerken. Bovendien sloot deze opzet, zo kan achteraf worden opgemerkt, beter aan bij de democratische inslag van de gereformeerden en appelleerde hij aan deugden die in hun kring hoog stonden aangeschreven, zoals spaarzaamheid, offervaardigheid en solidariteit. Dat juist een eenvoudige, onbemiddelde vrouw – ‘een oud-catechisante van dr. Kuyper!’ – haar
 20 van de haalbaarheid van de opzet had overtuigd, was al evenmin toe-
 val. Was het penningske van de weduwe niet evenveel waard als wat uit overvloed gegeven werd?

Sloot het voorstel van mevrouw Verdam – bewust of onbewust – goed aan bij de psychische habitus van het gereformeerde volksdeel, niet minder opvallend is hoe concreet en gedetailleerd het plan in zijn praktische opzet reeds was. Het ging dan ook om een voorstel, waarover geruime tijd was nagedacht en overlegd, zodat mogelijke nadelen bijtijds waren onderkend. Met name het feit dat de ‘vrouwen-
 aktie’ niet ten koste mocht gaan van de gewone contributie-inning, was een belangrijk punt van overweging geweest. Dit probleem kon voorkomen worden, door de vrouwen wekelijks een klein bedrag van hun huishoudgeld te vragen. Het was een even eenvoudige als vernuftige oplossing, die tevens rekening hield met het feit dat de meeste gereformeerde vrouwen huisvrouwen waren en dus geen eigen, zelf verdiende inkomsten hadden. Door het aanvullende karakter van de vrouwenaktie te benadrukken werd bovendien recht gedaan aan wat in gereformeerde kring van een vrouw werd verwacht, namelijk dat zij naar het woord van Genesis 2:18 ‘een hulpe’ voor de man zou zijn.

DE OPZET VAN VU-PLAN 1937

Het ging hier dus om een goed doordacht plan dat, ingediend door de echtgenote van een vu-curator, meteen serieus genomen werd. Reeds op 19 december 1931 kwam de brief van mevrouw Verdam in het college van directeuren aan de orde. Mede gezien de financiële nood van de vu hoeft het niet te verbazen, dat directeuren op haar voorstel ingingen. Directeur Grosheide, wiens echtgenote ook bij het plannen betrokken was, nam op zich dit aan mevrouw Verdam mee

te delen en met haar te spreken over het opzetten van een organisatie. Reeds in de volgende college-vergadering op 16 januari 1932 kon hij rapporteren dat dit gesprek inmiddels had plaatsgevonden en positief verlopen was. De notulen melden: 'Tot uitvoering van het plan zal worden overgegaan in den zin als bij dat onderhoud besproken.' Tevens besloten directeuren dat het 'bureel' van de Vereeniging met de algemene organisatie van de aktie zou worden belast. Dit was een belangrijke beslissing, omdat de vrouwenaktie zonder administratieve ondersteuning geen kans van slagen zou hebben. Het betekende ook dat men gebruik kon maken van het wijdvertakte netwerk dat de Vereeniging in het land bezat. 21

Nu het college van directeuren het groene licht had gegeven, kon een voorlopig vrouwencomité worden gevormd, dat de opzet van de aktie verder zou uitwerken. Het verloop van die besprekingen valt op te maken uit de notulen van het comité, die in het archief-Verdam bewaard zijn gebleven. De eerste vergadering van het voorlopig comité vond plaats op 3 februari 1932 ten huize van mevrouw Sluis-van der Deure aan de Stadhouderskade 76 te Amsterdam, die de aanwezigen ook op een 'keurige en gezellige lunch' onthaalde. Behalve de gastvrouw en de dames Verdam-Okma en Grosheide-Schut waren uit Amsterdam aanwezig mej. J. H. Schut en mej. A. C. van Oversteeg. De laatste was werkzaam bij het bureau van de Vereeniging en trad op als notuliste. Daarnaast waren enkele dames van buiten Amsterdam uitgenodigd: mevrouw K. G. J. Sluis-Breukelaar (Deventer), mevrouw A. M. de Waal Malefijt-Monnik (Arnhem), mevrouw J. B. van Baren-van der Voorn Grootenboer (Delft) en mevr. A. F. Knook-van Schaick (Klundert). De leiding van de vergadering – en ook van de volgende vergaderingen – berustte echter bij de heren Verdam en Grosheide, die door curatoren en directeuren waren aangewezen om alles in goede banen te leiden.

In deze eerste vergadering werden de voornaamste beslissingen over doel en opzet van de aktie genomen, die grotendeels overeenkwamen met het plan dat mevrouw Verdam in haar brief aan Idenburg had uiteengezet. Doel van de aktie was 'door het uitgeven van busjes te bewerken, dat christenvrouwen daarin wekelijks een dubbelte afzonderen, waarvan het gezamenlijk bedrag op den honderdsten geboortedag van dr. A. Kuyper, de stichter van de Vrije Universiteit, aan directeuren der Vereeniging voor Hooger Onderwijs zal worden

Een schilderij van mevrouw E. Sluis-van der Deure, in wier huis aan de Stadhouderskade te Amsterdam de eerste vergadering van vu-plan 1937 werd gehouden. *Het Westfriesse geslacht Sluis.*

aangeboden'. Blijkbaar realiseerde men zich dat een dubbeltje per week voor veel vrouwen toch nog aan de hoge kant was, want later in de vergadering werd op voorstel van de dames Sluis, Knook en De Waal Malefijt besloten dat ook kleinere bedragen mochten worden gegeven.

Over de bestemming van het ingezamelde geld bestond aanvankelijk verschil van mening, zo is uit de summier notulen af te leiden. Mevrouw Verdam vond dat het geld ten goede zou moeten komen aan de medische faculteit, die als opleidingsinstituut voor (huis)artsen dichter bij het vrouwelijke domein van het gezin stond en dan ook meer tot de verbeelding van vrouwen sprak dan de natuurwetenschappelijke faculteit. Dit voorstel werd door mr. Grosheide ontraden: voor het college van directeuren had de opbouw van de faculteit wis- en natuurkunde prioriteit. Bovendien kon de totstandkoming van deze faculteit ook gezien worden als een noodzakelijke stap op weg naar een medische faculteit, omdat medische studenten ook kennis van wis- en natuurkunde moesten hebben. De aanwezige dames legden zich bij dit standpunt neer, al ging het 'niet van heler harte', maar 'zoals wij vrouwen zijn, 'altijd volgbaar', om tot het doel te geraken', zoals mevrouw Verdam later enigszins ironisch in het *Vrije Universiteitsblad* van oktober 1950 opmerkte. Om de stichting van een medische faculteit in elk geval als toekomstig ideaal te handhaven, werd wel besloten de naam en doelstelling van de aktie ruimer te omschrijven. De officiële naam zou luiden: 'Vrouwen-Comité tot versterking van de Medische en de Wis- en Natuurkundige Faculteit aan de Vrije Universiteit', kortweg aangeduid als 'vu-plan 1937'. Op de vergadering werd verder besloten tot de instelling van een comité van aanbeveling, een 'eere-comité' waarvoor mevrouw H. Colijn-Groenenberg als 'eere-presidente zou worden aangezocht, en van een 'landelijk comité' – later omgedoopt in 'algemeen comité' –, dat de aktie landelijk zou leiden en coördineren. Voor beide comité's waren al lijsten met namen beschikbaar, die door de vergadering met enige aanvullingen werden overgenomen. Mevrouw Verdam nam op zich de uitnodiging voor beide comité's op te stellen, alsmede een persbericht, dat reeds op 13 februari 1932 door enkele kranten werd geplaatst. Op haar voorstel werd verder besloten bij de aanbieding van het bedrag in 1937 een album te voegen met de namen van allen die als spaarsters aan de aktie hadden meegedaan. Afsproken werd ten

slotte dat de Amsterdamse leden van het comité de zaken voorlopig zouden afhandelen.

De volgende vergaderingen van het comité, dat in februari en maart nog drie maal bijeen kwam, werden tevens bijgewoond door de administrateur van de Vereeniging, B. Faber, die overeenkomstig het besluit van directeuren met zijn bureau het secretariaat van vu-plan 1937 zou verzorgen. In het moderamen van het algemeen comité, dat
 24 op 26 februari 1932 werd gekozen, nam mej. Van Oversteeg de taak van secretaresse-penningmeesteresse op zich, waarmee de organisatorische verbinding tussen het algemeen comité en het bureau van de Vereeniging tot stand werd gebracht. Mevrouw Verdam werd presidente van het comité. In deze vergadering werd tevens besloten dat ook propaganda in het buitenland zou worden gevoerd, waarbij met name aan Nederlands Oost-Indië en Zuid-Afrika werd gedacht.

Intussen werd de landelijke organisatie van vu-plan 1937 voortvarend ter hand genomen. Men ging daarbij heel praktisch te werk. Om te beginnen werden uit alle provincies enkele dames uitgenodigd toe te treden tot het algemeen comité, dat ongeveer vijftig leden ging tellen. De leden van het algemeen comité die in dezelfde provincie woonden zorgden ervoor dat daar een 'provinciale commissie' werd ingesteld en nodigden andere dames uit daarin zitting te nemen. Elke provincie werd verdeeld in regionale 'kringen', waaronder een aantal plaatsen ressorteerde. Uit de leden van de provinciale commissie werd voor elke kring iemand aangewezen, die als 'kringhoofd' leiding zou geven aan de actie. De kringhoofden zorgden er samen met het secretariaat voor dat in elke plaats 'hoofden' werden aangesteld, die belast werden met het uitzetten van busjes onder de spaarsters. In grotere plaatsen, waar veel hoofden actief waren, kon een 'plaatselijke commissie' worden benoemd.

Bepaald werd dat de busjes drie maal per jaar – in januari, mei en september – zouden worden gelicht door de hoofden, die zich daarin konden laten bijstaan door 'helpsters'. De hoofden en helpsters dienden zich te houden aan de 'leidraad', die werd opgesteld om de goede gang van zaken te waarborgen. Voor de registratie van de spaarsters en het lichten der busjes werden formulieren ontworpen, die door de hoofden ingevuld en aan het secretariaat moesten worden toegezonden. Over het ontwerp van het busje zelf werd in de vergadering van 21 maart 1932 een besluit genomen. Het voorstel tot decoratie van het

busje, dat de beeltenis van Kuyper zou dragen, was afkomstig van Faber. Uit de notulen blijkt verder dat men de voorkeur gaf aan busjes 'van Hollandsch fabricaat', die om misbruik te voorkomen met een loodje gesloten zouden worden.

[2] 'In het stralende licht der offervaardigheid'

De jaren 1932-1937

Met veel gevoel voor historische symboliek werd op 1 april 1932 met de busjesaktie begonnen, een datum die herinnerde aan de inname van Den Briel door de watergeuzen op 1 april 1572. Er was dus voortvarend gewerkt om zo snel al van start te kunnen gaan, maar de initiatiefneemsters van vu-plan 1937 hoefden ook niet in het luchtledige te bouwen. Voor het opzetten van hun organisatie konden zij gebruik maken van reeds bestaande netwerken, die de verzuilde gereformeerde wereld van voor de Tweede Wereldoorlog tot een hecht geheel maakten.

We zagen al dat de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag een wijdvertakt netwerk in het land bezat. Omdat het bureau van de Vereeniging het secretariaat van de busjesaktie zou verzorgen, lag het voor de hand dat men aansluiting zocht bij deze goed functionerende Vereenigingsorganisatie. Het was dan ook geen toeval dat de hiervoor geschetste landelijke opbouw van vu-plan 1937 geheel parallel liep aan die van de Vereeniging. Dit had het voordeel dat men gebruik kon maken van de reeds bestaande contacten en kanalen.

Een tweede netwerk dat doeltreffend werd benut voor het opzetten van de busjesaktie was het kerkelijke 'circuit'. De vu onderhield nauwe banden met de Gereformeerde Kerken en het sprak dan ook vanzelf, dat deze van meet af aan bij vu-plan 1937 werden betrokken. In veel gemeenten was de gereformeerde pastorie het centrum van de busjesaktie. De predikantsvrouw werd ingeschakeld om hoofden en helpsters te werven, terwijl de predikant in het plaatselijke kerkblad een stukje schreef om de aktie bij zijn vrouwelijke gemeenteleden aan te bevelen. Het kerkblad werd verder gebruikt om persberichten en aankondigingen van het landelijke of plaatselijke comité te verspreiden. Ook de in die tijd nog talrijke regionale en lokale dagbladen

De vu-busjes klaar voor verzending. 'Vanuit de kelders der Vrije Universiteit golfde het eene duizendtal na het andere de wereld in', aldus het persbericht van vu-plan 1937 op 1 april 1933, een jaar na het begin van de actie. *vu-collectie* HDC.

van antirevolutionaire signatuur besteedden aandacht aan de busjes-aktie en waren graag bereid propagandastukjes op te nemen of de opbrengst van de lichten te publiceren. Op die manier kon vu-plan tevens beschikken over een efficiënt en goedkoop publiciteitsapparaat, dat een belangrijke rol speelde bij het verdere verloop van de aktie.

28 Een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van vu-plan 1937 was, dat er voldoende vrouwen beschikbaar waren die op landelijk, regionaal en plaatselijk niveau leiding konden geven. Dat kader werd niet alleen gevonden door een beroep te doen op predikantsvrouwen. Ook vrouwen met een opleiding, zoals onderwijzeressen, of vrouwen die hun sporen verdiend hadden in het gereformeerde verenigingsleven kwamen daarvoor in aanmerking. Opvallend is verder dat het hogere kader van vu-plan 1937 grotendeels gerecruteerd werd uit wat door de vu-socioloog D. Th. Kuiper de gereformeerde 'kerngroep' is genoemd. In zijn dissertatie *De voormannen* uit 1972 toont Kuiper aan dat binnen de gereformeerde wereld een informele hiërarchie bestond, waarin een 'elite' van maatschappelijk geslaagde, goed opgeleide en vaak onderling verwante families de toon aangaf. Dit sociale netwerk van vooraanstaande gereformeerden heeft ook bij de opbouw van vu-plan 1937 een belangrijke rol gespeeld. Dat mag men althans concluderen uit het feit dat het leidinggevende kader (eere-comité, algemeen comité en provinciale commissies) in de begintijd voor een belangrijk deel gevormd werd door vrouwen met bekende gereformeerde namen. De drie initiatiefneemsters zelf kwamen uit deze kerngroep voort. Mevrouw Verdam-Okma, een dochter van het Friese antirevolutionaire Tweede-Kamerlid R. K. Okma, was zoals we zagen gehuwd met vu-curator mr. J. Verdam. Mevrouw Grosheide-Schut, echtgenote van vu-curator mr. G. H. A. Grosheide en schoonzuster van vu-hoogleraar prof. dr. F. W. Grosheide, was een dochter van de Amsterdamse bouwkundige D. Schut, die onder meer directeur van de vu was geweest. Mevrouw Sluis-van der Deure ten slotte was de weduwe van de bekende fabrikant P. Sluis, in leven eigenaar van de 'Pluimvee-, Vee- en Vogelvoederfabrieken' te Weesperkarspel; haar neef mr. A. van der Deure was voorzitter van de NCRV.

Maar de leiding van vu-plan 1937 telde in deze jaren nog meer namen met een bekende klank, zoals Idenburg, Meynen, Van Andel, Rutgers, Heemskerck, Fabius, Woltjer, Esser, Ridderbos, Colijn, Dijk,

De Wilde, Anema, Kuyper, Silleviss Smitt, Sikkell, Diepenhorst, Schut, Lindeboom, Bijleveld, De Vlucht, Van Marle, Honig, Van Schelven, Geesink en De Waal Malefijt. De lijst zou moeiteloos kunnen worden uitgebreid. Het feit dat zoveel vertrouwde en vertrouwenwekkende namen aan vu-plan 1937 verbonden waren, strekte op zich al tot aanbeveling en droeg er toe bij dat de vrouwenaktie in gereformeerde kring op brede steun kon rekenen.

29

DE AKTIE SLAAT AAN

vu-plan 1937 had niet alleen een snelle maar ook een overrompelende start. Het enthousiasme waarmee de vrouwenaktie werd gevoerd werkte aanstekelijk, en door de uitstekende organisatie en de brede publiciteit sloeg de aktie binnen de kortste keren aan. Op allerlei plaatsen werd koortsachtig gewerkt om zo snel mogelijk met het uitzetten van busjes te kunnen beginnen. Had het moderamen van het algemeen comité op 21 maart 1932 nog over het bestellen van 5.000 á 10.000 busjes gesproken, al na enkele maanden bleek dit aantal nauwelijks toereikend om aan de vraag te kunnen voldoen. In juli liet het comité via *De Standaard* weten dat het 7.560ste busje inmiddels geplaatst was: 'Nieuwe voorraad is enkele weken geleden besteld, maar op zoo groote aanvraag heeft men niet durven rekenen. Zoodra de nieuwe zending is aangekomen, zal de distributie met de grootst mogelijke spoed plaats hebben.' Daarna ging het nog sneller, want bij de moderamenvergadering van 16 november 1932 was al een stand van 18.551 spaarsters bereikt. Het enthousiasme over het succes van de aktie was kennelijk zo groot, dat het moderamen zelfs overwoog om ook koningin Wilhelmina een busje aan te bieden. Men besloot er echter van af te zien, omdat dit 'door personen, in regeeringskringen bekend, sterk [was] afgeraden'. Dat was een verstandig besluit, omdat het inderdaad niet erg waarschijnlijk was dat de koningin een busje met de afbeelding van Kuyper op haar schoorsteenmantel zou hebben gezet. Een dergelijk gebaar zou immers in strijd zijn geweest met haar onpartijdige positie als staatshoofd. Bovendien had Wilhelmina nooit veel sympathie gekoesterd voor de persoon van Kuyper, met wie zij in de jaren van zijn ministerschap (1901-1905) een moeilijke relatie had onderhouden.

Een jaar na het begin van de aktie, op 1 april 1933, kon het algemeen comité van vu-plan 1937 in een persbericht melden, dat niet minder dan 25.813 busjes 'hun intrede hadden gedaan in de gezinnen'. De militante toon van het persbericht, opgesteld door mej. Van Oversteeg, zegt iets over de gedrevenheid waarmee de aktie werd gevoerd; de inname van Den Briel diende daarbij opnieuw als inspirend voorbeeld.

30

Als een leger van kleine geuzen hebben ze [de busjes] ons land bestormd en overstroomd.

Vanuit de kelders der Vrije Universiteit golfde het eene duizendtal na het andere de wereld in.

En voor hun geroep: 'doe open de poort', werden huizen en harten wijd opengezet.

De vrouwen zagen naar hen uit, verlangden ze in hare huizen te ontvangen.

En toen kwam het geld.

De guldens der rijken, de stuivers der eenvoudigen, de penningen der armen.

Ja, was niet dikwijls de verhouding juist anders?

Men gaf, men gaf, o wondere zegen Gods, niet afgebedeld of afgedwongen, maar met een milde hand, een blij geloovig hart, zoodat nu reeds een totaal bedrag van f 26.173,25 is ontvangen.

Sinds 1 april 1932 is de organisatie uitgegroeid tot de veelkoppige beweging van 1.200 'hoofden'.

Hoofden over honderd, hoofden over vijftig, hoofden over tien of vijf busjes.

Allen werkend met hetzelfde voornemen om straks op 29 oktober 1937 een zoo groot mogelijk bedrag aan directeurs aan te bieden.

Verdeling van het aantal busjes over de provincies, 1 april 1933

Friesland-Noord	2.407
Friesland-Zuid	722
Groningen	1.116
Drente	502
Overijssel	1.701
Gelderland	2.026
Utrecht	2.155
Noord-Holland	5.936
Zuid-Holland-Noord	4.382
Zuid-Holland-Zuid	3.169
Zeeland	967
Noord-Brabant en Limburg	730
Totaal	25.813

31

Misschien werd de strijdbare toon van het persbericht mede ingegeven door de verkiezingsstrijd voor de Tweede Kamer die in deze maanden in volle hevigheid woedde, met de geruchtmakende munitie-rij op het oorlogsschip 'De Zeven Provinciën' als één van de centrale verkiezingsthema's. De veronderstelling is minder vergezocht dan het lijkt, omdat de moderamenleden van v.u.-plan 1937 diezelfde week ook publiekelijk blijk gaven van hun politieke betrokkenheid. Op initiatief van de dames Verdam-Okma, Grosheide-Schut en Sluis-van der Deure, en de eveneens in Amsterdam wonende mevrouw M. E. Bijleveld-Dake, werd begin april 1933 een stembusadvies verspreid, waarin de 'christenvrouwen van Nederland' werden opgeroepen hun stem bij de verkiezingen uit te brengen op de antirevolutionaire lijst-aanvoerder dr. H. Colijn.

In deze circulaire, mede ondertekend door elf andere vrouwen, werd gewezen op de ondermijning van het gezag en de ontwrichting van huwelijk en gezin, die vooral van socialistische zijde te duchten waren. Nog nooit waren de omstandigheden zo ernstig geweest en daarom was het plicht voor alle christenvrouwen bij de stembus mee te strijden voor de ARP: 'Bidt dan en werkt. Vuurt dus uw mannen aan in den strijd! Komt uit voor uw beginsel! Licht zoekende vrouwen voor! Steunt haar die weifelen!'

Exemplaren van de circulaire werden aan alle medewerksters van

VROUWEN-COMITÉ TOT VERSTERKING VAN DE
MEDISCHE EN DE WIS- EN NATUURKUNDIGE
FACULTEIT AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT.

(V. U. PLAN 1937)

EERE-PRESIDENTE: MEVROUW H. COLIJN-GROENENBERG.

ADRES SECRETARIAAT:
MEJ. A. C. VAN OVERSTEEG
AMSTELVEENSCHEWEG 239
AMSTERDAM-Z.

vu-Plan 1937 toegezonden, met het verzoek deze onder hun spaarsters te verspreiden. Wellicht was er dan tevens gelegenheid, zo werd in een begeleidend schrijven opgemerkt, 'om bij haar ook door een persoonlijk woord den strijd voor onze beginselen op het hart te binden'. Opmerkelijk was dus dat het adressenbestand van vu-plan 1937 openlijk voor politieke doeleinden werd gebruikt. Het feit dat dit geen bedenkingen opriep maar blijkbaar vanzelfsprekend werd geacht toont nog eens aan, hoe nauw de vu en de Gereformeerde Kerken met de ARP verweven waren. 33

Ook als uiting van politieke betrokkenheid was deze stembusactie in zekere zin opmerkelijk, omdat vrouwen zich hier op een terrein begaven dat aan mannen was voorbehouden. Huwelijk en gezin waren echter in gevaar en dan gold ook voor de vrouw het parool de goede strijd mee te strijden. Bovendien betrof het een oproep tot *steun* aan 'onze anti-revolutionaire mannen' en 'onze leider dr. Colijn', met als doel dat 'in de vertegenwoordiging des volks mannen gekozen worden, die daar Gods Naam belijden en naar Zijn Wil vragen'. Daarmee bleef de actie binnen de grenzen van wat in antirevolutionaire kring voor vrouwen aanvaardbaar werd geacht. Het antirevolutionaire dagblad *De Standaard* toonde zich op 8 april 1933 dan ook ingenomen met de oproep en sprak de hoop uit 'dat dit ernstige woord door onze christenvrouwen met aandacht moge worde gelezen en betracht'.

STEUN UIT HET BUITENLAND

Het zal de vrouwen van vu-plan 1937 goed gedaan hebben dat hun inzamelingsactie ook vanuit het buitenland werd gesteund. De gereformeerden in Nederland onderhielden vanouds nauwe betrekkingen met hun geloofsgenoten in Zuid-Afrika en de Verenigde Staten, die voor een deel nazaten waren van Nederlandse emigranten. Ook met Europese landen als Hongarije, Duitsland en Frankrijk waren er kerkelijke en theologische contacten. De vu speelde daarbij een belangrijke rol als centrum van gereformeerde wetenschapsbeoefening, waar ook veel buitenlandse predikanten hun opleiding hadden ontvangen. De activiteiten van het vrouwencomité konden dus ook internationaal op sympathie rekenen, met als gevolg dat vu-plan 1937 al spoedig een aantal buitenlandse spaarsters telde.

34 Niet iedereen was daar overigens gelukkig mee. Dit blijkt onder meer uit het artikel 'Die Nederlandse vrou en die onderwys' in het Zuidafrikaanse dagblad *Die Volksstem* van 17 februari 1933. De schrijver van het artikel gaf een waarderend verslag van een bezoek dat hij aan de vu had gebracht, maar meende financiële steun uit Zuid-Afrika toch te moeten ontraden: 'Toe ek by die ywerige sekretaresse van die 'bussies'-kollekte 'n besoek gebring 't, klamp sy my dadelik aan om ook in Suid-Africa vir die doel geld in te samel. Ek het toe maar dadelik kou water op haar voortvarendheid gegooi en vir haar vertel dat ons in Suid-Africa self ook so baie geldjies nodig het.'

Ook in Nederlands Oost-Indië, waar oud-leerlingen van de vu werkzaam waren als zendeling of bestuursambtenaar, vond het initiatief van de Nederlandse vrouwen navolging. Hoewel de leiding van vu-plan 1937 de Indische vrouwen verzocht zich aan te sluiten bij de busjesaktie in Nederland, koos men hier voor een eigen organisatie, die in oktober 1932 naar buiten trad onder de naam 'vu-plan Indië 1937'. Het werkcomité, dat de Indische aktie aankondigde, bestond uit de dames S. M. J. Idenburg-van de Poll (een schoondochter van A. W. F. Idenburg), L. B. Woltjer-van Schelven, W. G. Fernhout-van Deth, J. C. van Andel-Rutgers, J. F. Esser-Rutgers en T. de Vries-Vrison. Ook in Indië was de leiding dus in handen van vrouwen uit bekende gereformeerde families.

De voornaamste reden om een eigen organisatie op te richten, zo schreven zij in hun circulaire, was dat de 'Hollandsche werkwijze met busjes' voor Indië ongeschikt was: 'De afstanden in Indië maken het vormen van gewestelijke en landelijke comité's over een zóó groote uitgestrektheid, waar nog maar zoo weinig medewerkers zullen zijn, niet wel mogelijk.' Als alternatief voor het sparen met busjes werd aan de Indische vrouwen gevraagd twee maal per jaar een postwissel van f2,50 over te maken aan vu-plan Indië 1937. Dit bedrag was gebaseerd op het dubbeltje per week, dat aanvankelijk in Nederland als minimum was aangehouden. Ook het plan, om een album met de namen van alle Indische spaarsters samen te stellen, was aan de Nederlandse aktie ontleend. Het *Kerkblad voor Nederlandsch Indië*, dat de oproep in oktober 1932 publiceerde en van een aanbeveling voorzag, maakte tevens bekend dat de circulaire van het comité inmiddels aan 1.000 adressen was toegezonden.

Het moderamen van vu-plan 1937 met de vertegenwoordigsters der provinciale commissies posierend in de tuin van het hospitium van de vu aan de Keizersgracht te Amsterdam, 1934.

Zittend v.l.n.r. A. M. de Waal Malefijt-Monnik, T. Miedema-Hierminga, J. van Baren-van der Voorn Grootenboer, H. Colijn-Groenenberg (ere-presidente), S. Verdam-Okma (presidente), J. H. Schut en A. C. van Oversteeg (secretaresse).

Staande v.l.n.r. B. Kranz, G. W. J. Buffinga-Götzen, E. Sluis-van der Deure, S. R. Diepenhorst-Mulder, G. E. J. H. Grosheide-Schut, S. G. C. Faber-Meynen, C. J. Pouwer-Pouwer, M. Jonker, A. E. van der Bom-Ingwersen en G. A. Bakker. *Archief-Verdam*.

36 Tijdens de traditionele jaarlijkse vu-dagen op 4 en 5 juli 1933 werd naast de jaarvergadering van de Vereeniging en de wetenschappelijke samenkomst voor het eerst een openbare vergadering van vu-plan 1937 belegd, waarvoor comitéleden, hoofden, busjeshoudsters en belangstellenden waren uitgenodigd. Op deze landelijke 'vrouwenbijeenkomst', die voortaan elk jaar zou plaats vinden, had vu-plan 1937 de gelegenheid zich als lid van de vu-familie te presenteren en de laatste stand van zaken bekend te maken. Nadat mevrouw Verdam de druk bezochte vergadering in de Buiten-Sociëteit te Zwolle met een opwekkend woord had geopend, besprak mej. Van Oversteeg een aantal organisatorische kwesties en maakte ze bekend dat er inmiddels 28.600 spaarsters waren. Na het huishoudelijk deel van de vergadering was het woord aan mevrouw N. Feitsma-Visser, die een lezing hield over 'Ons christelijk gezin en de Vrije Universiteit'. De lezing was bedoeld om duidelijk te maken wat de vu voor vrouwen en hun gezinnen kon betekenen en had een uitgesproken propagandistische strekking. In haar betoog keerde de spreekster zich onder meer tegen de evolutieleer, het neomalthusianisme ('waardoor de mensch handelt lager dan het redeloze dier') en het geruchtmakende boek van het socialistische echtpaar Wibaut-Berdenis van Berlekom over het vrije huwelijk, dat 'een caricatuur van de echte huwelijksliefde' gaf. Volgens de spreekster was het de 'heerlijke en heilige taak' van de vu in te gaan tegen deze uitingen van ongelooft, die een groot gevaar vormden voor het christelijke huisgezin. Daarbij was vanzelfsprekend een belangrijke rol weggelegd voor de medische en de wis- en natuurkundige faculteiten, die zij 'onze troetelkinderen' noemde.

Niet alleen landelijk tijdens de vu-dagen, maar ook plaatselijk werden in deze jaren regelmatig propaganda- en voorlichtingsbijeenkomsten gehouden, die natuurlijk ook een belangrijke sociale functie hadden. Het is verleidelijk om uitvoerig te citeren uit de talrijke persverslagen die van deze bijeenkomsten gemaakt werden. Hier moet echter worden volstaan met één typerend voorbeeld: het verslag van een bijeenkomst van het Rotterdamse damescomité, opgenomen in *De Standaard* van 9 februari 1935. Voor de pauze werden toespraken gehouden door het antirevolutionaire Tweede-Kamerlid J. Schouten en dr. J. F. Reitsma, directeur van de Christelijke HBS ter stede. Ook

Het busje dat in de jaren dertig gebruikt werd bij de spaaractie van vu-plan 1937. vu-collectie HDC.

38 deze laatste ging in zijn rede uitvoerig in op de 'ongeloovigste' evolutietheorieën die de laatste tijd opgang maakten en die uitbreiding van de vu met een wis- en natuurkundige faculteit – o.a. met 'een calvinistisch professor in de biologie' – des te noodzakelijker maakten. Na het serieuze deel van de bijeenkomst was het tijd voor 'een gezellige pauze, waarin een groote schare jeugdige dames koffie en thee serveerden, aangeboden door de firma Van Nelle'. Vervolgens werden nog enkele 'schitterende natuurfilms' vertoond, waarna het slotwoord werd gesproken door de Rotterdamse gereformeerde predikant N. Buffinga, wiens echtgenote, mevrouw G. W. J. Buffinga-Götzen, de vergadering als presidente van het plaatselijke comité had geleid.

Opbrengst van vu-plan 1937 over de jaren 1932-1937

	januari	mei	september	totaal
1932			6.500,22	6.500,22
1933	19.917,73	24.397,35	25.353,32	69.668,40
1934	22.300,15	22.587,11	22.739,76	67.627,02
1935	19.459,93	21.018,47	21.016,28	61.494,68
1936	18.180,99	19.062,36	19.393,95	56.637,30
1937	17.012,36	17.425,39	18.614,80	53.052,55

VU-PLAN EN CRISISJAREN

Het jaar 1933 kon uiteindelijk met een opbrengst van f69.668,40 worden afgesloten. Daarna liep het jaarlijkse resultaat geleidelijk terug, zoals uit het hierboven afgedrukte overzicht blijkt. Ongetwijfeld speelde de aanhoudende economische crisis hierbij een belangrijke rol, omdat het door de dalende lonen en uitkeringen voor veel vrouwen steeds moeilijker werd iets voor het busje 'af te zonderen'. In de moderamenvergadering van vu-plan 1937 van 12 april 1934 werd geconstateerd dat het aantal spaarsters weliswaar de 30.000 had overschreden, maar dat de gemiddelde opbrengst per busje minder was geworden. Daarbij was onder meer gebleken dat de hoofden bij het lichten van de busjes meer geld ophaalden dan de veelal jeugdige

helpsters, die blijkbaar minder overwicht hadden. Het verdiende dan ook aanbeveling dat elk hoofd voortaan niet meer spaarsters zou hebben dan zij zelf kon bezoeken.

Behalve door het versterken van de persoonlijke relatie met de spaarsters, —een wezenlijk element in de organisatie van vu-plan 1937 dat, zo kunnen we concluderen, tevens een zekere mate van sociale controle met zich meebracht—, meende de vergadering dat de opbrengst van de busjesactie ook bevorderd kon worden door de propaganda te intensiveren, bijvoorbeeld door het verzorgen van een radio-uitzending. Tot zijn leedwezen had het moderamen echter moeten vernemen, 'dat de Nederlandsche Christelijke Radio Vereeniging geen gelegenheid kon geven om in een 'vu plan-uurtje' eens de werkwijze en doelstelling van ons comité uiteen te zetten'. 39

Een ander teken dat de economische malaise haar invloed deed gelden, was dat de actie voor vu-plan 1937 in sommige plaatsen een nadelig effect dreigde te hebben op de contributies voor de Vereeniging. Tegen dit gevaar werd dan ook herhaaldelijk gewaarschuwd, bijvoorbeeld in de *Schiedamsche Kerkbode* van 23 juni 1934, waarin ds. C. Vonk nog eens heel duidelijk uitlegde wat de bedoeling van de busjesactie was. Onder de titel 'Sympathiek misverstand (tusschen vader en moeder?)' prees hij de vrouwenactie aan als een 'sprekend plan' met een 'prachtig doel', maar, zo vervolgde hij, er dreigde een misverstand:

Namelijk dat men vergeet, dat extra extra moet blijven.

Dat 't busje zeer aanbevelenswaardig is, maar dat de contributie niet minder blijvend noodig is.

't Busje is 't extraatje van moeder.

Maar de contributie is de gewone vaste bijdrage van vader.

De bijdrage, die blijft, ook wanneer straks (in 1937) 't busje wordt weggenomen.

De bijdrage, die de gezonde financiële basis moet blijven vormen voor onze universiteit.

De bijdrage, die we beslist niet kunnen missen.

Nu hebben sommigen aldus geredeneerd: 'Ik doe al zooveel in 't busje, ga me dus voor de contributie maar voorbij.'

Maar ziet u nu wel, dat dit een misverstand is, al is 't nog zoo sympathiek?

Wanneer alle vrienden der vu zoo deden, zaten we straks zonder contributies.

En daar moet de vu van bestaan.

'k Wilde dus onze broeders en zusters vriendelijk verzoeken er rekening mede te houden, dat hun houding zeer wel verklaarbaar is. We durven er niets onvriendelijks van te zeggen.

Maar willen we in 't vervolg *eerst* om de contributie denken?

40

Vader zorgt *eerst* voor de contributie.

Dat neemt hij er eerst van af.

En dan komt moeder.

Als moeder dan nog wat over houdt van huishoudelijke gelden, dan doet moeder dat in 't busje.

En dát is dan extra.

Wilt u er voortaan als 't u blijft om denken?

DE VU-FILM

Om zowel de reguliere inkomsten van de Vereeniging als de opbrengst van de busjesaktie in deze crisisjaren op peil te houden, nam het college van directeuren op 11 april 1935 een opmerkelijk besluit. Het ging accoord met het voorstel van administrateur Faber een 'vu-film' te laten maken, die in het land zou kunnen worden vertoond. Nu waren er in de jaren daarvoor in christelijke kring wel meer voorlichtingsfilms gemaakt, onder meer 'De klokken luiden' uit 1931 over het werk van de NCRV, maar een film over een universiteit was toch wel iets anders. Kon het wezen van de vu als gereformeerde universiteit wel adequaat worden weergegeven door een zo oppervlakkig medium als de film, vroegen sommigen zich af in de discussie die voortgaande aan het besluit werd gevoerd. Na ampele besprekingen werd de knoop echter doorgesneden. Al bleef het een bezwaar 'dat men van een instelling als de Vrije Universiteit niet het eigenlijke kon laten zien', toch was er genoeg materiaal om een interessante film te maken, waarin 'het leven van en voor en rondom' de vu aan belangstellenden kon worden getoond.

Er werd een commissie ingesteld onder leiding van prof. dr. F. W. Grosheide, die een ontwerp voor de film maakte en nauwlettend toezag op een verantwoorde uitvoering. Aan de Nederlandsche Christe-

BUNSHOTEN EN DE COLLECTE- BUS.

(Van onzen correspondent).

Utrecht, 21 April.

Gisteren heeft de politierechter alhier een kleine beledigingsaffaire berecht, die Bunschoten de laatste weken in rep en roer heeft gebracht. De echtgenoot van den burgemeester aldaar had zich verstout, met een collectebusje van de Vrije Universiteit, gelden op te halen voor een ligtent ten dienste van „Het Groene Kruis” en daarover was men in het visschersdorp allerm minst gesticht. De onstemming was zelfs zóóver gegaan, dat op een vergadering van „Het Groene Kruis” een onderwijzer uit Spakenburg de opmerking had gemaakt, dat dit busje met geen geweld open zou zijn te krijgen en dat ieder daar het zijne van de

De onderwijzer ontkende, de bedoeling te hebben gehad te insinueren; hij had slechts op een organisatorische fout willen wijzen.

De vrouw van den burgemeester vertelde de zaak anders. De onderwijzer zou nog verder zijn gegaan en hebben gezegd dat men beter met een lijst had kunnen collecteren, dan zou de opbrengst tenminste controleerbaar zijn geweest. De burgemeestersvrouw had verdachte een maand tijd gelaten, om zijn verontschuldiging aan te bieden. Nu dit niet was gebeurd, voelde zij zich beledigd en had daarom een klacht ingediend. Getuige heeft het busje der Vrije Universiteit gebruikt omdat ze geen ander bij de hand had. Bovendien bezat ze er een sleuteltje van en kon het dus openen.

Op een vraag van verdachtes verdediger, of er geld in zat, toen ze het voor de ligtent ging gebruiken, antwoordde getuige ontkennend. Ze had het pas in huis.

Verschillende getuigen hadden de uitlating van verdachte gehoord. Een van hen verklaarde dat hij den indruk had, dat de burgemeestersvrouw uit het bestuur van „Het Groene Kruis” moest worden gehouden en dat de heele zaak was opgezet, om stemming tegen haar te maken.

De onder justitie achtte belediging bewezen en vroeg een boete van f 40. De verdediger mr. Wesseling drong aan op vrijspraak. Over een week zal de politierechter schriftelijk vonnis wijzen.

lijke Filmcentrale werd verzocht de film te produceren. De kosten van de smalfilm werden op f2.000 tot f2.500 geraamd. Als bijzonderheid kan verder worden gemeld, dat het camerawerk en de montage in handen waren van filmmaker Dick Laan, die later vooral bekendheid zou genieten als de geestelijke vader van Pinkeltje.

42 In het najaar van 1935 kwam de film gereed. Begin november kon zij in het Pedologisch Instituut voor het eerst worden vertoond aan een gezelschap van genodigden. De (stomme) film gaf een gevarieerd zij het enigszins vertekend beeld van de vu en de Vereeniging, omdat opnamen van dies-vierende of bier drinkende studenten wijselijk waren weggelaten. Uiteraard werd ook aandacht geschonken aan de nieuwste uitbreiding van de universiteit, het laboratorium van de faculteit wis- en natuurkunde. Ook het werk van vu-plan 1937 werd in beeld gebracht, met opnamen van de jaarlijkse vrouwenbijeenkomst tijdens de vu-dagen en, sprekender nog, een huiselijk tafereel-tje dat liet zien hoe een busje door één der hoofden werd gelicht.

Nadat eerst nog op verschillende plaatsen in het land proefvoorstellingen waren gehouden, die ‘een dankbare ontvangst’ vonden, werd de film vanaf januari 1936 overal in het land vertoond. Volgens de persverslagen bleek de documentaire inderdaad aan zijn doel te beantwoorden en ‘op prettig aanschouwelijke wijze een inzicht te geven in de beteekenis onzer Vrije Universiteit, die ernstig door de ongunst der tijden getroffen wordt’, zoals ds. J. W. de Jager – één der vele recensenten – in de *Gereformeerde Kerkbode Zutphen* van 19 januari 1936 schreef. Ook voor de aktie der vrouwen kon de film van grote betekenis zijn, meende hij: ‘Laten toch alle dames, die hun vu busje eenigszins als een verschoppeling behandelen, de filmvoorstelling bijwonen. Ik ben er zeker van dat alsdan dat sierlijke spaarpotje weer een *eereplaats* zal krijgen in den huiselijken kring.’

VOORTZETTING VAN DE AKTIE NA 1937?

Hoewel de opbrengst van de busjes wat terugliep, werd er in 1935 nog altijd f61.494,68 opgehaald, waarmee het tot dan toe bijeengebrachte bedrag de twee ton ruimschoots overschreed. Van een zo groot bedrag had niemand bij het begin van de aktie durven dromen. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat men zich ging afvragen, of de vrouwen-

B. Faber, administrateur van de Vereeniging voor hooger onderwijs op gereformeerden grondslag en één van de drijvende krachten achter vu-plan 1937, voor een landkaart waarop de organisatie van de Vereeniging is aangegeven, 1935. Foto-collectie HDC.

aktie na 1937 niet kon worden voortgezet. Het zou toch jammer zijn als de universiteit de extra inkomsten uit de busjesaktie weer zou moeten missen. Lag het niet meer voor de hand de huidige, goed functionerende organisatie in stand te houden en de aktie na 1937 – eventueel in gewijzigde vorm – te continueren? Mevrouw Verdam zelf was sterk geporteerd voor voortzetting, maar meende tevens dat de kwestie met behoedzaamheid aan de orde moest worden gesteld.

44 Dit blijkt uit de notulen van de vergadering van directeuren van 15 mei 1936, waarvoor ook mevrouw Verdam en haar echtgenoot waren uitgenodigd. Gevraagd naar haar mening over de voortzetting van de busjesaktie, merkte zij onder meer op, 'dat reeds meermalen op de jaarvergadering van het busjes-comité naar plannen van het bestuur daaromtrent werd gevraagd; de moeilijkheid bij het geven van een antwoord daarop is gelegen in het kiezen van het juiste tijdstip daarvoor, aangezien, mocht te vroeg bekend worden dat het bestuur op het standpunt staat, dat de actie behoort te worden voortgezet, er gevaar zou kunnen ontstaan voor inzinking, gedurende de nog overblijvende maanden; ook zou er ontstemming kunnen komen onder de dames, die zich voor niet langer dan tot 1937 voor het werk beschikbaar stelden.' Na discussie werd besloten dat op de vrouwenbijeenkomst tijdens de komende vu-dagen in Haarlem alleen zou worden meegedeeld, dat het bestuur voor voortzetting van de aktie was en dat het hierover met directeuren overleg wilde plegen.

Tijdens de jaarvergadering van vu-plan 1937, op 1 juli 1936 in de Gemeentelijke Concertzaal te Haarlem, bleek dat mevrouw Verdam zich geen zorgen had hoeven maken. De vergadering stemde niet alleen voor voortzetting van de aktie, maar toonde zich zelfs 'geestdriftig' over het bestuursvoorstel. Nog geen dag later kwam er een reactie van Colijn, die ondanks zijn ministerschap nog steeds president-directeur van de vu was. Mede op verzoek van mevrouw Verdam liet hij bij de opening van de jaarvergadering van de Vereeniging weten, dat ook binnen het college van directeuren gedacht werd aan een mogelijke voortzetting van de busjesaktie. Sprekend over de 'manlijke aktie voor de Vrije Universiteit', constateerde hij 'naast rijken zeggen ook wel van teleurstellingen te moeten gewagen'. Om de mannen aan te sporen had hij een 'pittige opmerking' voor hen in petto: 'Er kan zooveel als wij maar *willen*. Daarvan getuigt b.v. de arbeid van ons vrouwencomité met zijn busjes. Nu onze vrouwen (...) het laatste jaar

Vrouwen V.U.hulp plan-Ferwerda

Dames!

Gij zijt degenen, die het gezinsinkomen be-
steedt. Besteedt het economisch en zóó dat
ge tevens de V. U. steunt.

Vraagt daarom onze toonkoffer aan van
TAFEL-, BED- en HUISHOUDLINNEN
UITZETTEN - INDISCHE UITZETTEN

Doet U hierop vóór 31 December 1939 een
bestelling, dan stort Ferwerda 5 % van de
koopsom in de kas van de V. U., mits onder-
staande bon wordt ingezonden. Deze aanbie-
ding geldt niet voor reeds gedane inkoop.

Ligt U de V.U. zeer ná
Koopt dan bij

Férwerda

voorheen J. Juchter
Groningen

Opgericht 1809
Hofleverancier

Catalogus franco op aanvraag

Een commerciële variant van vu-plan 1937: 'Ligt U de vu zeer ná / Koopt dan
bij Férwerda'. Advertentie in het *Vrije Universiteitsblad*, juni 1939.

ingaan van de vrijwillig op zich genomen taak, past ons een woord van dank voor de ongemeene toewijding die zij gedurende enkele jaren hebben getoond. Een toewijding en een volharding die ons doen zeggen: als het door den arbeid van mannen dan niet lukken zou om in de behoeften onzer universiteit geheel te voorzien, welnu dan doen wij *weer* een beroep op onze vrouwen en dan zullen zij wel zorgen, dat het ontbrekende er komt.’

- 46 Nu de wil om de aktie voort te zetten duidelijk was uitgesproken, kon het overleg over de nieuwe opzet van de vrouwenorganisatie beginnen. Uiteindelijk duurde het nog tot september 1937 voordat het college van directeuren hierover een besluit nam. In het volgende hoofdstuk zal hierop worden teruggekomen. In die tussentijd werd het nodige gedaan om de spaarsters over de nieuwe plannen te informeren. Op 29 oktober 1936—de 99e geboortedag van Abraham Kuypers—publiceerde mevrouw Verdam namens het moderamen van vuplan 1937 een persbericht, waarin het voornemen om de aktie na 1937 voort te zetten nader werd toegelicht. In het voorjaar van 1937 verzonden de directeuren een rondschrijven aan alle spaarsters en hoofden, waarin om hun verdere medewerking werd verzocht. Het moderamen van het vrouwencomité benaderde vervolgens opnieuw Colijn, die zich bereid verklaarde de oproep publiekelijk te ondersteunen. In een radiotoespraak, die op 5 mei 1937 door de NCRV werd uitgezonden, sprak hij een woord van waardering en dank voor ‘de vrome toewijding der vrouwen’ en spoorde hij hen aan hun werk ten bate van de Vrije Universiteit voort te zetten.

28 OKTOBER 1937

Na vijf jaar sparen was dan eindelijk de dag aangebroken dat het ingezamelde geld aan het college van directeuren zou worden aangeboden. De overhandiging vond niet plaats op 29 oktober, zoals aanvankelijk de bedoeling was geweest, omdat op die dag de officiële herdenking van Kuypers geboortedag in het Concertgebouw zou worden gehouden. In plaats daarvan werd op donderdag 28 oktober in de Apollohal te Amsterdam een buitengewone ledenvergadering van de Vereeniging belegd, die door bijna 5.000 vrouwen en mannen (‘meest predikanten’) werd bezocht. De grote hal, die voor deze gele-

genheid met tapijten en groen was versierd, was tot de laatste plaats bezet. Volgens het lyrische verslag in *De Standaard* stond de bijeenkomst 'in het stralende licht der offervaardigheid', al was het ook 'een prachtige gelegenheid om voor den aanvang van de vergadering oude kennissen te begroeten en naar elkaars welstand te vragen, waarvan zelfs een zeer druk gebruik werd gemaakt'.

De vergadering nam een aanvang met de plechtige binnenkomst van de stoet met autoriteiten en eregasten, die werd geopend door minister-president en president-directeur Colijn, minister van financiën De Wilde en de Amsterdamse burgemeester De Vlugt. Daarna volgden de andere directeuren en curatoren, de dames Colijn-Groenenberg en Verdam-Okma als ere-presidente en presidente van vu-plan 1937, mevrouw L. B. Woltjer-van Schelven namens vu-plan Indië 1937, mevrouw J. Potgieter-Olivier uit Zuid-Afrika en de familie Kuiper. De hoogeraren van de vu die het laatst binnenkwamen waren gekleed in toga, omdat aansluitend aan de bijeenkomst een openbare senaatszitting zou worden gehouden. 47

Aan het begin van de vergadering, die geleid werd door Colijn, boden kleinkinderen van Jac. van Oversteeg, R. C. Verweijck en D. Schut ('mannen die van het begin af met hun geheele hart voor de vu geijverd hebben') bloemen aan aan de dames Colijn, Verdam en Kuiper. Colijn bedankte de kinderen met de vaderlijke raad, 'dat zij in de opgroeiende jaren moesten volgen de voetstappen van hun grootvaders', en sprak vervolgens een openingswoord uit. Daarna was het de beurt aan het Hollandsch Vocaal Kwartet, dat onder meer het door Abraham Kuiper gemaakte lied, 'Voor mij één zucht beheerscht mijn leven', op een melodie van Hubert Cuypers ten gehore bracht.

De vergadering naderde haar hoogtepunt toen mevrouw Verdam het spreekgestoelte betrad om de opbrengst van vu-plan 1937 bekend te maken. In haar toespraak vertelde zij nog eens hoe de aktie begonnen was, waarbij zij niet alleen de oproep van Idenburg memoreerde, maar ook de spontane reactie van mej. E. van Leeuwensteyn, de oudcatechisante van Kuiper, die haar ervan had overtuigd dat de busjesaktie kans van slagen had. Onder 'daverend applaus' maakte zij vervolgens bekend: 'Als netto opbrengst vermeldt de notarieel gepasseerde akte het bedrag van f 311.781,89. Binnen de grenzen der doelstelling van het Plan: versterking der medische en wis- en natuurkundige faculteit, gelieven directeuren aan dit bedrag een nadere bestemming

Een overzicht van de vergadering op 28 oktober 1937 in de Apollohal te Amsterdam, waar de opbrengst van vu-plan 1937 werd bekend gemaakt.

te geven, waartoe de Heere hen met zijn wijsheid bekrachtige.' Behalve het bedrag overhandigde zij ook een houten kastje met de handtekeningen van alle spaarsters.

Vervolgens was het woord aan mevrouw Woltjer-van Schelven, om de opbrengst van de vu aktie in Indië (f5.612,22) bekend te maken en een album met de namen van de Indische spaarsters te overhandigen. Namens de Zuidafrikaanse vrouwenorganisatie sprak mevrouw Potgieter-Olivier. Zij was dankbaar voor de betekenis die de vu voor Zuid-Afrika had gehad, maar kon slechts een geringe 'donasie' meebrengen, omdat het in 1919 zelfstandig geworden Universiteitskollege vir Christelike Hoër Onderwys te Potchefstroom ook al veel geld kostte. Vanzelfsprekend had deze instelling in de eerste plaats recht op de 'geldelijke bydraes van die calviniste in Suid-Afrika'.

49

In zijn dankwoord prees Colijn het moderamen van vu-plan 1937 voor het vele werk dat onder leiding van mevrouw Verdam ('de ziel der beweging') was verricht. Ook de heren Verdam, Grosheide en Faber werden bedankt voor de wijze waarop ze het vrouwencomité met hun 'mannenhulp' terzijde hadden gestaan. De grootste dank ging echter uit naar de eenvoudige huisvrouwen die de aktie zo breed gedragen hadden: 'Vrouwen, die niet direct met de wetenschap in contact staan, maar die den stofdoek hanteeren, die de kachel kunnen poetsen en een dweil weten te hanteeren. Het is het *geloof* van het eenvoudige vrome volk, dat deze universiteit draagt.' Hoewel het vrouwencomité nu werd gedechargeerd, zou de aktie zeker in een andere vorm worden voortgezet, aldus Colijn, die zijn rede daarom besloot met enkele fragmenten uit de oproep die Idenburg indertijd in *De Standaard* had gedaan.

Na de décharge van het comité werden enkele geschenken aangeboden. Mevrouw Verdam ontving een zilveren vu-busje, dat als thee-busje gebruikt kon worden, terwijl mej. Van Oversteeg een elektrisch klokje kreeg als blijk van dank voor haar 'punctueele administratie'. De vergadering werd daarna voortgezet met toespraken van president-curator mr. S. de Vries en rector-magnificus prof. dr. G. J. Sizoo, terwijl het Hollandsch Vocaal Kwartet nog eens de gelegenheid kreeg te bewijzen dat 'calvinisme en kunst niet op gespannen voet met elkaar staan', zoals Colijn in zijn slotwoord opmerkte. Zo eindigde de vergadering, die tevens de afsluiting vormde van de eerste, geslaagde vrouwenaktie voor de vu.

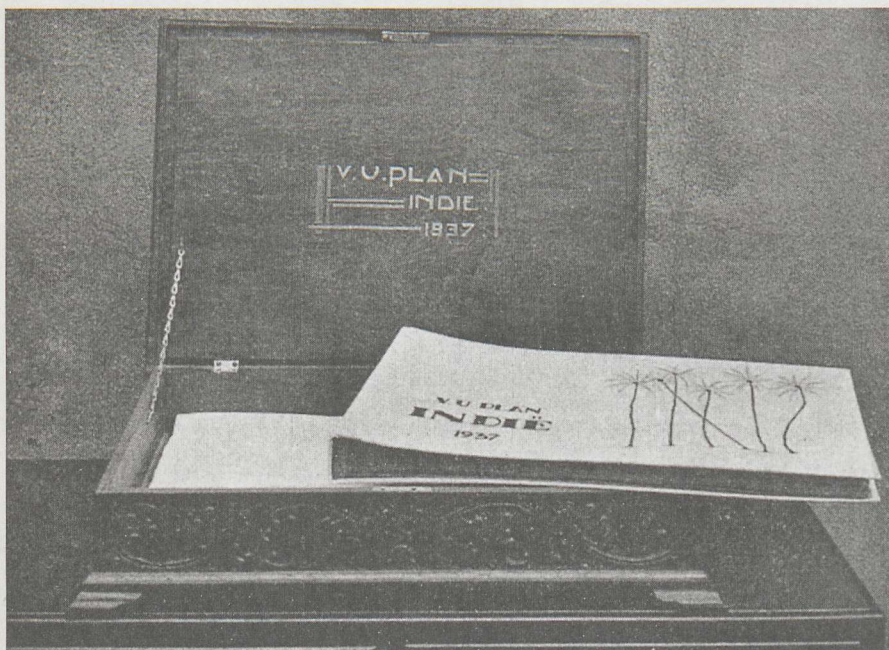

Mevrouw S. Verdam-Okma achter de NCRV-microfoon in de Apollohal, bij de aanbidding van het bedrag. *Foto-collectie* HDC.

[3] Vrouwen-emancipatie naar gereformeerd beginsel

De vrouwen van vu-plan 1937 hadden inderdaad alle reden om tevreden te zijn over het resultaat van hun aktie. Ondanks de economische malaise waren zij erin geslaagd een bedrag bijeen te brengen, dat de aanvankelijke verwachtingen verre had overtroffen. Dit opmerkelijke succes was een overtuigend bewijs van hun liefde voor de Vrije Universiteit, die nu haar werk ten dienste van het gereformeerde volksdeel kon voortzetten en uitbouwen. Het succes van de aktie was ook te danken aan de hechtheid van de verzuilde gereformeerde wereld, die kaders en kanalen bood waarvan vu-plan 1937 doeltreffend gebruik had kunnen maken. Maar was er niet meer aan de hand? Had het enthousiasme waarmee de inzameling was gehouden ook niet te maken met het feit dat het hier ging om een aktie van en door vrouwen? In het eerder genoemde persbericht van 29 oktober 1936, dat het laatste jaar van vu-plan 1937 inluidde, was hierop reeds gewezen. Daarin werd namelijk opgemerkt dat het succes van de busjes-aktie in elk geval één ding had duidelijk gemaakt: 'Zij heeft onder onze vrouwen krachten tot uiting doen komen, die aanvankelijk sluimerden, en die toch inderdaad voor onze vu van groot belang zijn.'

Deze op zichzelf juiste constatering brengt ons bij een vraag die uit historisch oogpunt interessant is: in hoeverre kan de vrouwenaktie voor de vu gezien worden als een teken van vrouwen-emancipatie in gereformeerde kring? Het is bekend dat de gereformeerden er in die jaren opvattingen over de positie van de vrouw op na hielden, die naar hedendaagse maatstaven traditioneel genoemd moeten worden. Overheersend was de visie van Abraham Kuyper, die in zijn brochure *De eerepositie der vrouw* (1914) had gewezen op 'het principieele onderscheid van natuur en wezen, dat tusschen man en vrouw bestaat'. Dit fysieke en psychische verschil, 'door den Schepper in man en vrouw vastgelegd', impliceerde ook een verschil in levenstaak. Vol-

De kist met het album van de spaarsters van vu-plan Indië 1937. Het album werd vervaardigd door inheemse medewerkers op het zendingskantoor te Solo, terwijl de kist werd bewerkt onder persoonlijk toezicht van de regent van Klaten. Kist en album worden nu bewaard bij het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme van de vu.

gens Kuyper lag de 'kracht en roeping der vrouw aan den binnenkant van onze menselijke samenleving' en ontleende zij haar 'eerepositie' aan haar rol als echtgenote en moeder. Haar eigenlijke bestemming lag in het gezin, als 'hulpe' voor de man, zoals de bijbel leerde. Zij was de hoedster van het huiselijk leven, een taak die te meer gewicht had, omdat het huisgezin naar antirevolutionaire opvatting de basis vormde van de maatschappelijke en staatkundige ordening. Dat ongetrouwde vrouwen een beroep uitoefenden werd nuttig en zinvol geacht, maar het sprak vanzelf dat zij hun werkkring na het huwelijk opgaven. Het publieke domein was aan de man voorbehouden. Om die reden was de Antirevolutionaire Partij – anders dan de Christelijk-Historische Unie – ook tegen passief vrouwenkiesrecht, al achtte men het om electorale overwegingen wel gewenst dat elke gereformeerde vrouw in de beslotenheid van het stembokje haar stem uitbracht. Op kerkelijk gebied waren de verhoudingen niet anders en was het ambt van predikant, ouderling of diaken uitsluitend voor mannen weggelegd. Hier gold het woord van de apostel Paulus, die in zijn eerste brief aan de gemeente van Korinthe had geschreven: 'Dat uw vrouwen in de gemeenten zwijgen; want het is haar niet toegelaten te spreken, maar bevolen onderworpen te zijn, gelijk ook de wet zegt.'

53

Toch zou het onjuist zijn uit het voorgaande de conclusie te trekken dat de positie van de gereformeerde vrouwen in deze jaren onveranderd bleef. Van emancipatie als streven naar gelijkberechtiging en zelfstandigheid, zoals dat door de liberale vrouwenbeweging werd voorgestaan, waren de gereformeerden inderdaad niet gediend. Dat was 'valsche emancipatiezucht', die 'als de man' wilde zijn en daarmee tekort deed aan het wezen van de vrouw, zoals God haar geschapen had. Toch waren zij tegelijkertijd reëel genoeg om te beseffen dat de traditionele rolverdeling tussen de sexen niet meer zo gemakkelijk als voorheen kon worden gehandhaafd. De moderne samenleving stelde immers hogere eisen aan vrouwen en meisjes en confronteerde hen met ontwikkelingen waar zij zich rekenschap van moesten geven. Sturm schrijft daarover in zijn boek *Een goede gereformeerde opvoeding* (1988):

Ook vrouwen en meisjes komen immers in aanraking met de moderne tijd, of men dat wil of niet. Het blijkt in toenemende mate een illusie dat vrouwen zich binnen het gezin veilig, beschermd

en onbekommerd zouden kunnen wijden aan haar roeping als echtgenotes en moeders. Het is onvermijdelijk geworden dat vrouwen zich wat breder gaan oriënteren dan volgens traditionele calvinisten wenselijk is. De moderne samenleving confronteert vrouwen en meisjes met zaken waar ze een oordeel over dienen te hebben. Meer dan voorheen is het nodig dat zelfs vrouwen zich een beter begrip gaan vormen van een aantal sociale, culturele, morele en politieke vraagstukken.

De maatschappelijke ontwikkeling noopte de gereformeerden dus tot hernieuwde bezinning op de positie van de vrouw in de moderne samenleving. In het interbellum verscheen een groot aantal publicaties, waarin actuele kwesties als vrouwenarbeid en vrouwenkiesrecht door voor- en tegenstanders werden besproken. Eén van de eersten die een meer vooruitstrevend geluid lieten horen was de gezaghebbende vu-theoloog Herman Bavinck. In zijn boek *De vrouw in de hedendaagsche maatschappij* (1918) ging Bavinck weliswaar uit van dezelfde beginselen als Kuyper, maar gaf hij tevens aan dat deze geen beletsel mochten vormen voor de ontwikkeling en maatschappelijke participatie van de gereformeerde vrouw. De invloed van Bavinck is ook merkbaar in het maandblad *Christelijk Vrouwenleven*, dat in januari 1917 voor het eerst verscheen en zich richtte op vrouwen van orthodox-protestantse signatuur. Van gereformeerde zijde werd aan dit blad onder anderen meegewerkt door Johanna Breevoort, Henriëtte Kuyper (een dochter van Kuyper), A. M. Lindeboom-de Jong en A. C. Diepenhorst-de Gaay Fortman. Volgens Van de Streek, in haar artikel 'De christenvrouwen (1880-1940): liefdadigheid, vrouwenbeweging en politiek', wilde de redactie een blad maken van en voor christenvrouwen. Behalve aan huishouding, opvoeding, bijbelstudie en liefdadigheid werd daarom ook aandacht besteed aan politieke en maatschappelijke onderwerpen. 'De christenvrouw heeft het zoo nodig, dat zij van christelijke zijde wordt voorgelicht in de verschillende vraagstukken die thans aan de orde zijn en haar zoo nauw raken,' schreef mevrouw Diepenhorst in een toelichting op het karakter van *Christelijk Vrouwenleven*.

Om dit doel – het geven van deugdelijke voorlichting – te kunnen bereiken werden in deze jaren ook afzonderlijke verenigingen van en voor vrouwen en meisjes opgericht. Exclusief kerkelijk-gereformeerd

was de Bond van meisjesverenigingen op gereformeerden grondslag, die in september 1918 werd gesticht om de meisjes voor te bereiden op hun toekomstige taak in 'gezin, kerk, maatschappij en staat'. Terecht wijst Sturm op het typerende verschil met de doelstelling van de dertig jaar eerder opgerichte Bond van gereformeerde jongelingsverenigingen, waar gesproken werd van 'kerk, staat en maatschappij'. Dit neemt niet weg dat de meisjesvereniging een belangrijke rol zou gaan spelen in het leven van gereformeerde vrouwen en meisjes: 55

'Hier vond ze de mogelijkheid tot studie, tot onderzoek, tot debat, tot het oefenen van de uitdrukkingsvaardigheid, tot blikverruiming, tot zelfontplooiing en tot verdere vorming van karakter en van de eigen persoonlijkheid.'

Niet minder belangrijk was het initiatief dat genomen werd op het tweede Christelijk Sociaal Congres in maart 1919 te Utrecht. Tijdens dit congres werd een afzonderlijke vrouwenvergadering gehouden, waar mevrouw Diepenhorst het voorstel deed een bond van 'vrouwen van geloovig protestantschen huize' in het leven te roepen. Dit resulteerde in oktober van dat jaar in de oprichting van de Nederlandsche Christen Vrouwen Bond, die hervormde en gereformeerde vrouwen verenigde en zich ten doel stelde voorlichting te geven over 'maatschappelijke en staatkundige vraagstukken'. Over de formulering van deze grondslag was overigens het nodige te doen geweest, omdat met name onder gereformeerde vrouwen bezwaar bestond tegen een te nadrukkelijke gerichtheid op politieke kwesties. Dat laatste zou er immers toe kunnen leiden dat de principiële scheidslijn tussen het publieke en private domein werd doorbroken. Hoewel er ook in gereformeerde kring wel meer vooruitstrevende figuren als Bavinck waren, die deelname van vrouwen aan het politieke leven geoorloofd achtten, vormden zij een kleine minderheid. De meeste gereformeerden en antirevolutionairen stonden afwijzend tegen het passief vrouwenkiesrecht, dat bij de grondwetswijziging van 1917 was ingevoerd. Dit bleek in 1921 toen de Antirevolutionaire Partij tot haar hiervoor vermelde standpunt inzake passief vrouwenkiesrecht kwam. De partij stemde daarbij in met de aanbeveling van de commissie-Idenburg dat de partij zich had te onthouden van het kandideren van vrouwen, 'omdat God der vrouw in het algemeen een andere taak heeft aange-
wezen dan haar door toepassing van het politieke passieve kiesrecht zou worden toegedacht'.

De Standaard IS

HET FAMILIEBLAD VOOR HET CHRISTELIJK GEZIN

VADER geniet avond aan avond van de uitnemende hoofdartikelen, driestarren en andere oriënterende artikelen over politieke en economische onderwerpen.

MOEDER leest de feuilletons, de Vrouwenpagina's, de Vraagbaak voor de Vrouw des Huizes, en alles wat haar verder interesseert . .

KINDEREN grijpen naar De Standaard voor ons Dagelijksch Kinderverhaal, voor onze Jeugdrubrieken, voor Bont allerlei . . .

JONG EN OUD, KLEIN EN GROOT vinden in ons blad iets van hun gading. Want DE STANDAARD geeft

VOOR ELCK WAT WILS

Zoo ge nog geen abonné zijt, vraagt nog hedenavond proefnummers aan!

„DE STANDAARD” N.Z. VOORBURG WAL 58 – 60
AMSTERDAM POSTGIRO 10919

Over de rolverdeling tussen man en vrouw hadden de gereformeerden uitgesproken opvattingen, zo blijkt uit deze advertentie voor het dagblad *De Standaard*, opgenomen in de gedrukte leiddraad voor vu-plan 1937 uit 1934.

Behalve door deze specifieke vormingsorganisaties, die in het interbellum tot grote bloei kwamen, werd het ontwikkelingsniveau onder gereformeerde vrouwen en meisjes ook bevorderd door de betere opleidingsmogelijkheden. Steeds meer meisjes bezochten een middelbare school of volgden een beroepsopleiding. Zelfs een universitaire studie ging geleidelijk aan tot de mogelijkheden behoren. Het aantal vrouwelijke studenten aan de vu nam bijvoorbeeld toe van 23 in 1930 tot 52 in 1940, wat een relatieve stijging betekende op een totaal van respectievelijk 492 en 716 studenten. In juni 1937 promoveerde ook de eerste vrouw aan de vu, de latere hoogleraar in het volkenrecht Gezina van der Molen, in november van dat jaar gevolgd door Fenna Lindeboom, die haar proefschrift op dezelfde dag verdedigde als haar verloofde Evert Diemer. Dat zij vervolgens na haar huwelijk thuis bleef om voor man en kinderen te gaan zorgen, gaf echter weer de grenzen aan die aan de positie van de gereformeerde vrouw gesteld waren. 57

VU-PLAN 1937 ALS VORM VAN VROUWEN-EMANCIPATIE NAAR GEREFORMEERD BEGINSSEL

De positie van de vrouw in gereformeerde kring werd in het interbellum dus gekenmerkt door een mengeling van traditie en vernieuwing. Traditioneel calvinistisch was de visie op de onderscheiden aard van beide geslachten, die de man als 'hoofd' en de vrouw als 'hulpe' beschouwde en beiden een eigen werkterrein aanwees: voor de man de publieke sfeer en de wereld van gezag (politiek) en verstand (studie en theorie), voor de vrouw de privésfeer van het gezin, waar haar gaven van hart en handen het beste tot hun recht kwamen. Binnen dit traditionele kader, dat duidelijke grenzen stelde, deden zich echter ook nieuwe ontwikkelingen voor die vrouwen en meisjes de kans boden zich breder te ontplooien. In het algemeen kan men spreken van een toenemende belangstelling voor maatschappelijke vragen, die weliswaar nog sterk gericht was op als typisch 'vrouwelijk' beschouwde onderwerpen, maar toch ook blijk gaf van een grotere betrokkenheid bij de wereld buiten het gezin.

Ook de vrouwenaktie voor de vu gaf blijk van deze moderne, meer naar buiten gerichte belangstelling. Het feit dat zoveel gewone vrou-

- wen zich voor de vu lieten mobiliseren was een teken van vernieuwing, omdat zij een taak op zich namen die tot dusver buiten hun gezichtsveld had gelegen. Een belangrijk verschil met de hiervoor genoemde vrouwenclubs was echter, dat de spaarsters van vu-plan 1937 zich begaven op een terrein dat vooral door mannen werd beheerst. Gezien de opvattingen in gereformeerde kring zou hun aanwezigheid op dit gebied dus bedenkingen hebben kunnen oproepen.
- 58 Dat deze vorm van 'emancipatie' toch aanvaardbaar werd geacht, valt te verklaren uit het feit dat de traditionele verhoudingen tussen man en vrouw hierbij strikt in acht werden genomen.

Allereerst moet erop gewezen worden dat de vrouwen van vu-plan 1937 nauwelijks zelfstandig konden optreden. Hun medewerking werd op prijs gesteld en was om financiële reden zelfs dringend gewenst, maar dan ook alleen als *medewerking*, als 'hulpe' voor de man die de leiding onverminderd in handen hield. De spaarsters van vu-plan 1937 hadden geen moeite met deze beperking, omdat deze concreet uiting gaf aan het ook door hen onderschreven onderscheid tussen man en vrouw. Zoals in de voorgaande hoofdstukken bleek schikten de leden van het moderamen, die toch grotendeels afkomstig waren uit de gereformeerde kerngroep, zich zonder veel problemen in de aanwijzingen die de vu-directeuren gaven. Dat de leiding van de moderamenvergaderingen in handen was van de heren Groshede en Verdam werd al even vanzelfsprekend geacht. Over het doel van de actie was aanvankelijk wel enig meningsverschil geweest, maar ten slotte hadden de vrouwen zich 'meegaand' getoond en de 'nadere bestemming' van het geld vol vertrouwen aan het college van directeuren overgelaten. Deze gezagsgetrouwe houding werd nog versterkt door de gevoelens van eerbied en aanhankelijkheid, die 'groote voormannen' als Idenburg en Colijn opriepen. We zagen daarbij dat Colijn zijn vrouwelijke publiek doorgaans doeltreffend wist te bespelen door in zijn toespraken een toon van vaderlijkheid en gemoedelijkheid aan te slaan. Niet zonder reden werd hij door mevrouw Verdam als 'Vader Colijn' aangeduid.

Met deze ondergeschikte vorm van betrokkenheid conformeerden de vrouwen van vu-plan 1937 zich dus aan de traditionele verhoudingen in gereformeerde kring. Door akkoord te gaan met hun rol als 'hulpe' handelden zij in zekere zin rolbevestigend, om een term uit de populaire psychologie te gebruiken. Toch was hiermee niet alles

gezegd. In werkelijkheid lag de zaak gecompliceerder, want de rol van 'hulpe' stelde hen tegelijk in staat buiten het domein van het eigen huis te treden. Met een beroep op het bijbels gefundeerde hulp-motief konden zij, zo schrijft Van de Streek, toegang krijgen tot het aan mannen toebehorende publieke domein. Het hulp-motief had daarbij een tweeledige functie. Het werkte legitimerend ten opzichte van mannen die dat monopolie liever gehandhaafd zagen, terwijl het een aktiverende en mobiliserende uitwerking had op vrouwen die een nieuw terrein van aktie ontsloten zagen. De vaak belemmerde dadendrang van de gereformeerde vrouwen kon hier een uitweg vinden. Dit verklaart voor een belangrijk deel het enthousiasme waarmee de aktie van vu-plan 1937 werd gevoerd. Het succes van de aktie bewees bovendien dat ook vrouwen hun mannetje konden staan, dat zij in staat waren een organisatie op te bouwen die zich in enkele jaren onmisbaar wist te maken voor de vu. In die zin was er inderdaad sprake van 'sluimerende krachten' die mede door de vrouwenaktie tot leven waren gewekt. 59

Aan het succes van de aktie zal verder hebben bijgedragen, dat bij het mobiliseren van de vrouwen voor de vu nadrukkelijk werd geappelleerd aan hun rol als moeder en echtgenote, aan hun taak als hoedster van het huiselijk leven. Dat was hun domein en daaraan vooral ontleenden zij het motief om zich voor de vu in te zetten. In de propaganda van vu-plan 1937 werd dan ook steeds gewezen op de taak van de universiteit bij de bescherming van het huwelijks- en gezinsleven, dat bedreigd werd door de gevaren van ongelooft, neomalthusianisme, vrije liefde en gezagsondermijning. Vandaar ook de voorkeur voor de medische faculteit, die als opleidingsinstituut van christelijke artsen van rechtstreekse betekenis was voor het christelijke gezin.

Zo was vu-plan 1937 een typisch voorbeeld van emancipatie naar gereformeerd beginsel: van vernieuwing die de maatschappelijke betrokkenheid van vrouwen vergrootte, maar tevens gevoed werd door en recht deed aan het traditioneel-calvinistische ideaalbeeld van de vrouw. Die emancipatie was daardoor aan duidelijke grenzen gebonden, al zouden deze in de loop der jaren geleidelijk aan verruimd worden.

[4] Vrouwen vu-Hulp in de jaren 1937-1945

Zoals we in hoofdstuk 11 zagen, was al in een vrij vroeg stadium besloten, dat de vrouwenactie na oktober 1937 zou worden voortgezet. Toch duurde het nog geruime tijd voordat er besluiten konden worden genomen over de nieuwe structuur en doelstelling. Het college van directeuren wilde de activiteiten van het vrouwencomité om praktische redenen integreren in de landelijke Vereenigingsorganisatie, maar begreep tevens dat een te vergaande vorm van samenwerking de herkenbaarheid van de actie zou kunnen aantasten. Na overleg met het moderamen van vu-plan 1937 ontwierp mr. Grosheide een nieuw organisatiemodel, dat in de college-vergadering van 16 januari 1937 werd aangenomen en vervolgens aan de provinciale comité's der Vereeniging in bespreking werd gegeven. De definitieve regeling werd op 18 september 1937 door directeuren vastgesteld.

In de nieuwe opzet werd de vrouwenorganisatie omgedoopt in 'Vrouwen vu-Hulp', een naam waarin het eerder genoemde hulpmotief tot uitdrukking werd gebracht. Bepaald werd dat het algemeen comité en het ere-comité zouden verdwijnen. In plaats daarvan kwam een landelijk bestuur, bestaande uit provinciale vertegenwoordigers, die op voordracht van de provinciale commissies benoemd werden door het college van directeuren. De provinciale vertegenwoordigers kozen uit hun midden een moderamen dat als dagelijks bestuur zou dienen. Het sprak vanzelf dat de dames Verdam en Van Oversteeg in de nieuwe opzet hun functies van presidente en secretaresse behielden, zoals ook de andere bestuursleden grotendeels afkomstig waren uit het vroegere algemeen comité. Als hoofd van het bureau van de Vereeniging zou Faber tevens als administrateur van de busjesactie blijven optreden.

Hoewel de vrouwenactie zelfstandig bleef, werd de samenwerking met de Vereeniging versterkt door beide organisaties op bestuurlijk

Een tableau vivant tijdens de jaarvergadering van Vrouwen vu-Hulp op 13 juli 1938 in het Concerthuis te Assen. In het midden een vu-bus en een vrouwelijk soldaat, voorzien van een vaandel en een schild dat aanspoort tot 'volharden'. Links elf meisjes met vu-embleem en vu-busje, rechts elf vrouwen in provinciale klederdrachten die geldstukken aandragen voor het vu-busje. Daarboven de leus van Vrouwen vu-Hulp: 'Laat de vu leven door sparen en geven.' Foto-collectie HDC.

niveau in elkaar te schuiven. Dit betekende onder meer dat Vrouwen vu-Hulp voortaan vertegenwoordigd zou zijn in de provinciale, lokale en plaatselijke organen van de Vereeniging, waardoor de activiteiten beter gecoördineerd konden worden. Een belangrijke wijziging was verder dat het aantal lichten om organisatorische redenen werd teruggebracht van drie naar twee per jaar: een voorjaars- en een na-
 62 ren zou de nieuwe busjesactie worden gevoerd onder het motto: 'Laat de vu leven door sparen en geven'.

Meer discussie dan over deze reorganisatie ontstond over de bestemming van het geld dat door Vrouwen vu-Hulp zou worden ingezameld. Al in de college-vergadering van 19 december 1936 vroeg het vrouwencomité wat het 'slagwoord' van de nieuwe actie zou zijn: 'Zal die actie zijn ten bate van de vu als zoodanig of speciaal voor b.v. de medische faculteit?' Duidelijk was dat het comité aan het laatste de voorkeur gaf, maar het college van directeuren gaf te kennen dat het geld nodig was voor de exploitatie van de vu. Opvallend was dat het college van curatoren de wens van het vrouwencomité in februari 1937 steunde door eveneens te pleiten voor de medische faculteit. Opnieuw besloten directeuren dit advies niet op te volgen, zonder echter concreet aan te geven wat het doel van de actie dan zou moeten zijn. Pas in hun brochure van december 1937, waarin de voortzetting van de vrouwenactie officieel werd aangekondigd, maakten directeuren bekend dat de opbrengst bestemd was voor de uitbreiding, en dus niet voor de exploitatie van de vu. In hun vergadering van 19 februari 1938 besloten directeuren echter dat onder 'uitbreiding' voorlopig alleen de uitbreiding van de wis- en natuurkundige faculteit mocht worden verstaan.

Tegen dit standpunt, dat inging tegen de expliciete wensen van het vrouwencomité, kwam Faber in het geweer. In de vergadering van directeuren van 19 maart 1938 deelde hij mee het 'op grond van tal van verzoeken en vragen, door mij ontvangen' wenselijk te achten, dat de opbrengst ook aan de uitbreiding van de medische faculteit ten goede zou komen. Om een eind te maken aan de blijkbaar bestaande onrust ging het college hiermee accoord en besloot het 'van de opbrengst 20% te bestemmen voor de gewone exploitatie (mede in verband met de onkosten, aan deze actie verbonden) en de rest aan te wenden voor de financiering van de uitbreiding, in welken vorm ook,

van de exacte faculteiten'. Het besluit werd gepubliceerd in het *Vrije Universiteitsblad* van april 1938.

EEN DEBACLE?

Hoewel de doelstelling van Vrouwen vu-Hulp uiteindelijk weinig afweek van die van vu-plan 1937, had de onduidelijkheid lang genoeg geduurd om een ongunstige uitwerking te hebben op de voortzetting van de actie. Het was toch al moeilijk genoeg om de deelnemers opnieuw te motiveren en de onzekerheid over het nieuwe 'slagwoord' deed daar geen goed aan. Het aantal spaarsters liep terug van 30.000 naar 18.000 en zou nog verder zijn gedaald als de leiding van Vrouwen vu-Hulp niet had ingegrepen. Beter dan directeuren begrepen zij dat er iets moest gebeuren om de actie weer leven in te blazen. Op initiatief van mevrouw Verdam werd een plan gelanceerd dat voor nieuw elan moest zorgen. Op 22 juni 1939 zou de door haar bewonderde Colijn zijn zeventigste verjaardag vieren. Dat heugelijke feit was een goede gelegenheid om te laten zien dat de groei er weer inzat. Uit waardering voor het vele dat hij voor de vu had gedaan zou hem als verjaarscadeau worden aangeboden 'de mededeeling, dat op dien datum 40.000 vrouwen in Nederland de Vrije Universiteit rekenen tot een voorwerp van haar bijzondere zorg en voor haar zullen bidden en sparen'.

Het college van directeuren was van te voren niet in het plan gekend en voelde zich dan ook enigszins voor het blok gezet. Bovendien vroeg het zich af of het aantal van 40.000 spaarsters in zo korte tijd wel kon worden gehaald. Toch stemde het college op 19 februari 1938 in met de wervings-actie.

Inderdaad bleek na een jaar dat het aantal van 40.000 spaarsters te hoog gegrepen was. Hoewel directeuren de actie naar buiten toe bleven steunen, werd binnenskamers wel de nodige kritiek geuit op het optreden van mevrouw Verdam, dat te eigenmachtig werd gevonden. De notulen van 17 juni 1939 spreken wat dat betreft duidelijke taal: 'Mr. Grosheide brengt critiek ter sprake, die hij heeft hooren uiten op het plan om dr. Colijn in de jaarvergadering te huldigen door tegen den dag van zijn zeventigsten verjaardag het getal busjes-houdsters op 40.000 te brengen. In werkelijkheid zijn er nog slechts

25.000 busjes geplaatst. Alleen de provincie Noord-Holland is boven de geraamde 100%, de andere provincies zijn er beneden. Men vreest ook, dat mevrouw Verdam bij de huldiging op dit laatste zal wijzen, hetgeen de andere dames van het bestuur misschien nog meer zal ontstemmen.' Het Tweede-Kamerlid J. Schouten, die de vergadering leidde, deed er nog een schepje bovenop. Hij wees erop, 'dat directeuren ten aanzien van dit plan verleden jaar door mevrouw Verdam voor
64 een voldongen feit werden geplaatst. Zij hebben hun best gedaan om de débacle niet nog grooter te doen zijn. Het getal 40.000 zal uiteindelijk misschien wel bereikt worden, maar dit kon niet op zoó korten termijn. Aanvankelijk was zelfs bedoeld de huldiging te doen plaats hebben in de Apollohal te Amsterdam, en mevrouw Verdam is slechts met moeite bewogen hiervan af te zien.' De vergadering besloot eensgezind: 'Mr. Grosheide zal aan mr. Verdam vragen, te bewerken dat de moeilijkheden niet worden vergroot door verkeerde mededeelingen.'

Blijkbaar had mr. Verdam zijn echtgenote goed geïnstrueerd, want op de jaarvergadering van de Vereeniging, die op 13 juli 1939 te Arnhem werd gehouden, klonk geen onvertogen woord. Het resultaat van de aktie bleef met 25.607 spaarsters weliswaar ver beneden de gestelde 40.000, maar was vergeleken met de 18.000 van een jaar terug toch een grote stap vooruit. Het betekende dat de neergaande lijn was omgebogen en dat de aktie weer met nieuw elan werd gevoerd. In dat opzicht had de propaganda-aktie haar uitwerking niet gemist en was het allerm minst een 'debacle' geweest, zoals Schouten korzelig had opgemerkt.

OORLOGSJAREN

De Duitse inval in mei 1940 luidde een periode in, die ook de VU de nodige beproevingen zou brengen. Hoewel het academisch leven aanvankelijk betrekkelijk ongemoeid werd gelaten, werd de universaliteit vanaf 1942 door de maatregelen van de bezetter steeds sterker in haar functioneren belemmerd. Na het conflict over de arbeidsinzet en de loyaliteitsverklaring voor studenten moest zij in 1943 haar poorten zelfs officieel sluiten, al gingen de colleges en examens ondergronds zoveel mogelijk door.

Ook het werk van de Vereeniging en Vrouwen vu-Hulp werd in de oorlogsjaren zo goed en zo kwaad als het ging voortgezet. De Vereeniging werd niet verboden door de bezetter en haar organisatie bleef goeddeels intact, zodat zij lange tijd betrekkelijk normaal kon blijven functioneren. Nog in 1943 werden de landelijke vu-dagen gehouden en dat zou ook in 1944 gebeurd zijn, als het college van directeuren deze niet te elfder ure had afgelast 'met het oog op het steeds moeilijker en gevaarlijker worden van het reizen per spoor'. In het laatste oorlogsjaar werd het contact tussen Amsterdam en grote delen van het land verbroken, maar dit betekende niet dat de activiteiten stilstonden. Toen de bevrijding aanbrak bleek de Vereeniging meer leden en contribuanten te hebben dan in 1940, terwijl het aantal spaarsters van Vrouwen vu-Hulp zelfs nog sterker was gestegen: van 26.503 op 15 mei 1940 naar 38.236 op 1 september 1945.

65

Reeds kort na de Duitse inval had het college van directeuren ervoor gezorgd dat de inkomsten van de vu veilig werden gesteld. Omdat de door de rijkscommissaris uitgevaardigde verordening 'betreffende het houden van openbare geld- en goedereninzamelingen' dit noodzakelijk maakte, vroegen directeuren in september 1940 aan de secretaris-generaal van Justitie toestemming voor de inzamelingen ten bate van de vu, te weten 'de busjesactie, de actie tot dekking van het tekort, de actie tot vermeerdering van de contributies en de kerkcollecten voor de theologische faculteit'. Directeuren waren van mening dat die toestemming voor de busjes-actie strikt genomen niet nodig was, maar achtten het raadzaam dit voor alle zekerheid toch maar te doen. Bij schrijven van 19 oktober 1940 verleende de secretaris-generaal zijn toestemming, zonder daaraan nadere voorwaarden te verbinden. Dat betekende dat de inkomstenwerving voor de vu gewoon kon doorgaan. Toch deden zich wel eens incidenten voor. Zo meldde administrateur Faber in de vergadering van directeuren van 19 december 1942, dat een pakket met vu-busjes abusievelijk was bezorgd bij een inspecteur van politie te Amsterdam. Deze had vervolgens aan de procureur-generaal ter stede de vraag voorgelegd of de busjes wel geplaatst mochten worden. Het antwoord luidde dat dit was toegestaan, mits werd aangegeven voor welke adressen de busjes bedoeld waren. Uiteraard waren directeuren van mening dat deze eis niet kon worden ingewilligd, omdat de vergunning indertijd zonder nadere voorwaarden was afgegeven.

De jaarvergadering van Vrouwen vu-hulp op 8 juli 1942 in de kleine zaal van het Concertgebouw te Amsterdam. De meeste dames hebben hun hoed opgehouden. Op de foto ontbreekt prof. dr. J. Waterink, die eerder een causerie had gehouden over het onderwerp 'Wat de vu doet voor de ouders en voor de school'. Foto-collectie HDC.

In dezelfde vergadering werd ook besloten tot de aanmaak van kartonnen busjes, afgesloten met papieren zegels, omdat blikken busjes niet meer te verkrijgen waren. Tevens werd meegedeeld dat de najaarslichting van de busjes meer dan f25.000 had opgebracht, het hoogste bedrag dat tot dusver door Vrouwen vu-Hulp in één lichting was opgehaald. Deze constatering brengt ons bij het opmerkelijke feit, dat eveneens in de bijlage op pagina 150 wordt weergegeven, dat de opbrengst van de vrouwenactie ook in de oorlogsjaren een opgaande lijn vertoonde, ondanks alle ontbering en armoede die deze tijd met zich mee bracht. Weliswaar gaf de lichting van september 1944 een inzinking te zien, maar dat was grotendeels te wijten aan de noodtoestand die met name in het westen van het land heerste. Daarnaast zal ook het conflict in de Gereformeerde Kerken rond de Kamper hoogleraar dr. K. Schilder enige invloed hebben gehad, al is daarvan in de notulen van directeurs weinig te merken. Slechts op 15 april 1944 wordt melding gemaakt van het bedanken van enkele busjeshoudsters, in verband met de schorsing die Schilder door de generale synode van de Gereformeerde Kerken was opgelegd.

67

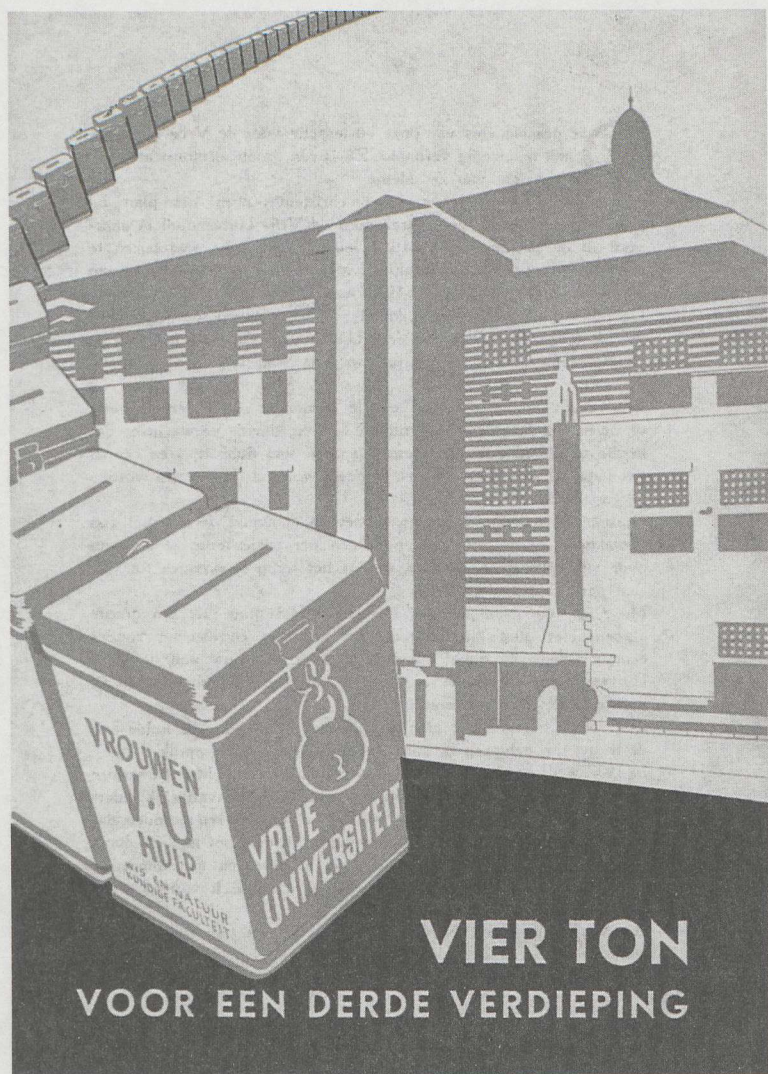
Ondanks deze problemen bleef het aantal spaarsters van Vrouwen vu Hulp echter ook in de barre oorlogsjaren toenemen. Voor mevrouw Verdam was deze groei niet onverklaarbaar, zoals zij tijdens de vu-dagen van 1942 opmerkte. Juist door de nood der tijden was men immers beter gaan waarderen 'de geestelijke goederen welke God in Zijn gunst aan ons volk heeft geschonken. (...) Gevoelen wij het in dezen tijd niet te sterker, dat tot die geestelijke goederen ook onze Vrije Universiteit behoort?'

[5] Na-oorlogse bloei

De jaren 1945-1960

Het behoeft achteraf geen verbazing te wekken dat de vrouwenactie, die in jaren van crisis en oorlog (1932-1945) tegen de verdrukking in gegroeid was, in de periode 1945-1960 haar grootste bloei zou beleven. Drie factoren droegen daar toe bij. Om te beginnen waren deze na-oorlogse jaren een tijd van *restauratie*, waarin de vooroorlogse verzuilde verhoudingen in belangrijke mate werden hersteld en voortgezet. Ook de gereformeerde wereld onderging geen ingrijpende veranderingen, zodat het kerkelijke en sociale milieu, waarin een actie als die van Vrouwen vu-Hulp kon gedijen, intact bleef. Daarnaast was de periode 1945-1960 ook de tijd van de *wederopbouw*, die discipline en soberheid vergde en een beroep deed op het saamhorigheidsgevoel dat in gereformeerde kring altijd al krachtig ontwikkeld was geweest. Naarmate de welvaart toenam en de inkomens stegen konden de oude vu-idealen bovendien uit een ruimere beurs gefinancierd worden. Dit verklaart voor een deel de sterke groei die Vrouwen vu-Hulp in deze jaren zou doormaken.

Maar daarnaast was er nog een derde factor waardoor de offervaardigheid van de vu-vrouwen werd gestimuleerd: namelijk de stormachtige groei van de vu zelf, die nieuwe uitdagingen met zich meebracht en veelbelovende perspectieven opende. Evenals bij andere universiteiten was er bij de vu in de na-oorlogse jaren sprake van een sterke stijging van het aantal studenten. Voor de wederopbouw en de modernisering van de Nederlandse samenleving was uitbreiding van het academisch geschoold kader dringend noodzakelijk. De opleidingscapaciteit van de universiteiten moest dus vergroot worden, zodat in die maatschappelijke behoefte kon worden voorzien. Ook de vu maakte in deze jaren een proces van expansie en schaalvergroting door, dat zich onder meer uitte in een sterke uitbreiding van het wetenschappelijk corps, de uitbouw van de bestaande faculteiten met

VIER TON VOOR EEN DERDE VERDIEPING

Omslag van de folder voor de actie 'Vier ton voor een derde verdieping', voor de uitbreiding van het laboratorium van de wis- en natuurkundige faculteit aan de De Lairesestraat 174. *VU-collectie* HDC. Toen het laboratorium werd verkocht, omdat het inmiddels was vervangen door de nieuwbouw in Buitenveldert, kreeg Vrouwen VU-Hulp in 1991 een deel van de opbrengst.

nieuwe studierichtingen, en de oprichting van nieuwe faculteiten. Voor dit alles was veel geld nodig, dat grotendeels door de trouwe achterban moest worden opgebracht. Het spreekt vanzelf dat hierbij ook voor Vrouwen vu-Hulp een belangrijke taak was weggelegd.

De eerste grote vvH-actie na 1945 was gericht op de uitbreiding van de wis- en natuurkundige faculteit, waarmee de voorlogse lijn werd voortgezet. Omdat het laboratorium aan de Amsterdamse De
 70 Lairesestraat te klein was geworden, wilden directeuren er een extra verdieping op laten aanbrengen, waarvoor naar schatting een bedrag van 400.000 gulden nodig zou zijn. Onder het motto 'Vier ton voor een derde verdieping' zorgde Vrouwen vu-Hulp er voor dat dit bedrag in drie jaar tijd werd bijeengebracht. De actie, die op 31 december 1949 werd afgesloten, verliep volgens het inmiddels beproefde patroon van werving, voorlichting en huisbezoek, waarbij een voortreffelijke organisatie en een vanzelfsprekende overtuiging hand in hand gingen. Tekenend voor die overtuiging was een propagandafolder van Vrouwen vu-Hulp uit deze tijd, waarin 'de bouw van onze Vrije Universiteit', 'de verheerlijking van Gods Naam' en 'de komst van Zijn Rijk' in één adem werden genoemd.

Terwijl deze actie nog gaande was deden zich enkele belangrijke ontwikkelingen voor. Allereerst besloot het college van directeuren in mei 1948 een economische en sociale faculteit te stichten, waaraan uit maatschappelijk oogpunt grote behoefte bestond. Daarmee had de universiteit ruim voor de gestelde datum voldaan aan de wettelijke verplichting om uiterlijk in 1955 met een vijfde faculteit te beginnen.

Van meer betekenis nog was dat in 1948 ook een nieuwe wet op het hoger onderwijs van kracht werd, waarin de mogelijkheid geopend werd aan instellingen voor bijzonder hoger onderwijs van rijkswege subsidie te verlenen. Voordat het wetsontwerp in de Tweede Kamer was aangenomen had het een belangrijke wijziging ondergaan. De bepaling, dat het departement de redelijkheid der universitaire uitgaven mocht controleren, was geschrapt nadat daartegen onder meer door de directeuren van de vu ernstig bezwaar was gemaakt. Door het vervallen van deze bepaling was de zelfstandigheid van de vu echter voldoende gewaarborgd en was het aanvragen en verkrijgen van overheidssubsidie – in gereformeerde kring geen onomstreden zaak – in principe mogelijk geworden. Dit betekende dat de stichting van een medische faculteit nu binnen handbereik kwam,

De secretaresse van Vrouwen vu-Hulp, mej. J. M. A. Barger, bestudeert de 'stafkaart' om te zien waar nog busjes geplaatst kunnen worden. Op de foto is duidelijk te zien dat er op dat moment ook kartonnen spaarbusjes in gebruik waren. *Vrije Universiteitsblad*, mei 1949.

omdat de miljoenen-investering die daarvoor nodig was voor het grootste deel (85%) door het rijk zou worden gedragen.

Tijdens de jaarvergadering van de Vereniging op 15 juli 1948 bleek dat er geen principiële bezwaren bestonden om van deze nieuwe financiële regeling gebruik te maken. Op uitnodiging van het Eerste-Kamerlid H. Algra, hoofdredacteur van het *Friesch Dagblad*, zegden de directeuren toe met een uitbreidingsplan te zullen komen. Een
72 jaar later, tijdens de jaarvergadering op 7 juli 1949, werd aangekondigd dat de faculteit wis- en natuurkunde zou worden uitgebreid met een afdeling plant- en dierkunde, een studierichting die tevens nodig was om de kandidaats-opleiding voor medische studenten mogelijk te maken. De volgende, beslissende stap werd gezet tijdens de vudagen van 5 en 6 juli 1950 te Middelburg, waar mr. H. Bos Kzn namens directeuren bekend maakte dat drie nieuwe medische hoogleraren – dr. G. A. Lindeboom, dr. A. T. Knoppers en dr. A. Stolk – benoemd waren. Hoewel het vooralsnog alleen ging om de opleiding tot kandidaat in de medicijnen, stond het lang gekoesterde ideaal van een medische faculteit nu eindelijk op het punt in vervulling te gaan.

‘WIJ VROUWEN HELPEN NU / STRAKS HELPEN D’ARTSEN U’

Het spreekt vanzelf dat het besluit van directeuren door Vrouwen vu-Hulp met instemming werd begroet. Het vrouwencomité had de uitbreiding van de medische faculteit immers al in 1932 centraal willen stellen, maar de directeuren hadden toen voorrang gegeven aan de wis- en natuurkundige faculteit. Na ‘achttien jaren gelovig wachten’ was het nu eindelijk zover en konden de vrouwen voor de medische faculteit gaan sparen. Deze faculteit kostte echter veel geld en zou dan ook de grootst mogelijke inzet vragen. Al betaalde de overheid 85% van de kosten, de overige 15% zouden door de Vereniging en Vrouwen vu-Hulp moeten worden opgebracht. Wilde men de zeer aanzienlijke rijkssubsidie binnenhalen, dan zouden de eigen inkomsten van de vu dus flink omhoog moeten. Of, zoals mevrouw Verdam het simpel samenvatte: ‘Wij moeten als het ware een spiering uitwerpen om een karper te vangen.’

De nieuwe subsidieregeling betekende dus niet dat Vrouwen vu-Hulp op haar lauweren kon gaan rusten, maar dat zij haar inspannin-

De folder van de spaaractie voor de medische faculteit: 'Wij vrouwen helpen nú / Straks helpen d'artsen u'. *VU-collectie HDC.*

gen juist moest opvoeren. Dat gebeurde dan ook en wel in die mate, dat de jaren vijftig een tijd van ongekende activiteit werden. Reeds in het najaar van 1949 begon Vrouwen vu-Hulp met haar inzameling voor de medische faculteit onder het pakkende motto 'Wij vrouwen helpen nu, straks helpen d'artsen u'. Omdat de ergste schaarste inmiddels voorbij was konden er weer blikken busjes worden aangeschaft, waarop het nieuwe spaardoel duidelijk stond aangegeven. Ter verbetering van de voorlichting kreeg de vrouwenorganisatie verder de beschikking over een eigen blad, *Helpende Handen van vrouwen voor de medische faculteit aan de Vrije Universiteit*, een titel die al snel werd afgekort tot *Helpende Handen*. In het blad, dat twee keer per jaar verscheen, werd de opbrengst van de voor- en najaarslichtingen bekend gemaakt en werd verslag gedaan van de jaarlijkse vrouwendag. Verder bevatte het artikelen, reisverslagen en verhalen voor de jeugd, waarin de betekenis van de Vrije Universiteit voor het christelijk gezinsleven het steeds terugkerende thema was. Ook de opbouw van de medische faculteit werd nauwlettend gevolgd, zodat de leden van Vrouwen vu-Hulp op de hoogte bleven van wat er met hun geld werd gedaan. Zo kwam *Helpende Handen* met een uitgebreid verslag, toen op zaterdag 29 december 1956 de eerste paal werd geslagen voor het academisch ziekenhuis, dat zou verrijzen op het nieuwe vu-terrein aan de Amstelveenseweg.

Dat de vrouwenactie succes had bleek vooral uit het feit dat het aantal spaarsters zich in deze jaren voortdurend uitbreidde. In 1950 telde Vrouwen vu-Hulp omstreeks 60.000 leden, maar het doel was dit aantal zo snel mogelijk op 100.000 te brengen. Omdat er ongeveer 175.000 gezinnen waren aangesloten bij de Gereformeerde Kerken, moest dit aantal gehaald kunnen worden, zo meende men. Opmerkelijk was dat men nu ook de hoop koesterde vrouwen uit andere kerkelijke milieus bij Vrouwen vu-Hulp te kunnen betrekken. De vu trok na de oorlog in toenemende mate studenten uit andere kerken en werd daardoor steeds meer een universiteit voor de gehele gereformeerde gezindte. Betekende dit niet dat ook Vrouwen vu-Hulp over een breder recruteringsveld kon beschikken?

De verwachtingen die men in dit opzicht koesterde waren echter te optimistisch. Zoals Van der Zouwen in zijn dissertatie *De Gereformeerden en de Vrije Universiteit* (1970) heeft aangetoond, hadden de pogingen om spaarsters uit andere kerken te werven nauwelijks ef-

De administratie van Vrouwen vU-Hulp aan de Keizersgracht, 1949. V.l.n.r. de dames A. Lems, J. M. A. Barger, A. Zevenbergen, A. van der Bijl en M. Wil-deman. *Collectie-Koetsier*.

fekt. Dat Vrouwen vu-Hulp in de na-oorlogse jaren toch een snelle groei doormaakte, was dan ook niet te danken aan een grotere 'gereformeerde oecumene', maar aan het feit dat de vrouwenorganisatie een herkenbaar onderdeel bleef van de gereformeerde zuil, die in deze jaren een nabloei beleefde. Juist doordat Vrouwen vu-Hulp een typisch produkt bleef van de kuyperiaanse traditie was zij in staat zoveel kerkelijk-gereformeerde vrouwen voor de vu te mobiliseren.

76 Hoe snel de groei zich voltrok blijkt uit het feit, dat het beoogde aantal van 100.000 spaarsters reeds in 1956 werd bereikt. Afgezet tegen het aantal kerkelijk-gereformeerde gezinnen was daarmee een organisatiegraad bereikt van ongeveer 55%. Anders gezegd: in meer dan de helft van deze huishoudens had het vu-busje een plaats gekregen. Ook in de jaren daarna zette de groei door, al ging het nu geleidelijker, totdat in 1966 met 115.214 busjes het hoogste aantal spaarsters van Vrouwen vu-Hulp was bereikt.

'VROUWENHANDEN, VROUWENHARTEN'

De sterke band tussen de vu en het gereformeerde volksdeel kwam duidelijk tot uiting in oktober 1955, toen de universiteit haar vijfenzeventigjarig bestaan vierde. Evenals bij het vijftigjarig bestaan in 1930 had de Vereniging ook voor dit jubileum een speciale inzamelingsactie op touw gezet, die onder het motto 'De meiboom in de kap' werd gehouden. Met dit motto, dat verwees naar het oude gebruik om een groene tak (meiboom) op een nieuw huis te plaatsen wanneer het gebinte klaar was, wilde men aangeven dat het vu-gebouw zijn voltooiing naderde.

In aansluiting op deze inzameling, die opnieuw onder leiding van mr. Grosheide werd gehouden en de universiteit het bedrag van f1.085.351,39 opleverde, lanceerde de leiding van Vrouwen vu-Hulp in september 1953 een eigen jubileumaktie. De opzet was dat de spaarsters gedurende vijf lichten een klein bedrag extra zouden geven, dat in een aparte kolom op het formulier zou worden aangetekend. Een afzonderlijk onderdeel van de actie vormde de verkoop van een speciaal ontworpen vu-lepeltje, dat voor f2,25 kon worden aangeschaft als blijvend aandenken aan het jubileum van de universiteit. Bovendien was het een goed middel, zo schreef *Helpende Handen* van

Twee sprekers op de jaarvergadering van Vrouwen vu-Hulp op 9 juli 1952 in De Harmonie te Leeuwarden. Links mevrouw W. P. de Moor-Ringnalda, die een lezing hield over 'Moeder en dokter', rechts de pas benoemde hoogleraar in de biologie dr. J. Lever, die zijn lezing over 'Kleurenpracht van veer en vacht' met een groot aantal lantaarnplaatjes toelichtte.

september 1954, 'om bij visite nog eens de aandacht te vestigen op het rijke bezit, dat we in de vu hebben'.

78 Het resultaat van beide akties stelde niet teleur. Terwijl de gewone inkomsten uit de busjes bleven stijgen werd daarnaast een bedrag van f88.701,67 ingezameld, dat op 19 oktober 1955 in de RAI als jubileumgift van Vrouwen-vu-Hulp werd aangeboden. Volgens het verslag dat vu-historicus dr. J. Roelink van deze bijeenkomst gaf in *Helpende Handen* van december 1955, was het bedrag gedeponneerd in het bekende vu-busje: 'En voor deze gelegenheid worden de rollen dan eens omgedraaid: president-directeur dr. J. Schouten wordt benoemd tot tijdelijk wijkhoofd en nu is het eens geen vrouw, die 't busje moet ledigen.'

Eerder in de bijeenkomst had de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, mr. J. M. L. Th. Cals, voor groot enthousiasme gezorgd met zijn bekendmaking dat mevrouw Verdam was benoemd tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau, een onderscheiding waarmee volgens de minister 'al de vrouwen werden geëerd, die met kleine gaven in het vu-busje een groot werk steunen'.

Blijkbaar voelde de vvH-leiding de behoefte dit laatste aspect nog eens te benadrukken, want *Helpende Handen* van december 1955 bevatte niet alleen een verslag van de jubileumfeesten ('dagen van dank en jubel'), maar ook een reportage waarin uitvoerig aandacht werd geschonken aan het 'gewone werk' dat door de duizenden hoofden en helpsters van Vrouwen vu-Hulp werd verricht. Onder de typerende titel 'Vrouwenhanden, vrouwenharten' bracht Roelink verslag uit van een 'Vrouwen-vu-kruistocht' die hij per auto door het land had gemaakt. In gesprekken met vvH-medewerksters in Veendam, Emmen, Enumatil en Vroomshoop raakte hij onder de indruk van de toewijding en trouw van 'onze vrouwen'. Aan één van hen legde Roelink de vraag voor: 'Waarom is toch juist de medische faculteit het troetelkind der vrouwen?' Het antwoord luidde: 'Zelf heb ik altijd een christen-arts gehad. En in de bezettingstijd, toen ik het heel moeilijk had en bij m'n dokter kwam, kreeg ik een heel wonderlijk recept: hij schreef me voor, de *Navolging van Christus* maar eens goed te lezen. Nooit ben ik voor een recept zo dankbaar geweest. Het was in dat geval – ik weet best, dat het een uitzondering is – de juiste remedie. Toen wist ik te stelliger: onze gezinnen moeten christen-artsen hebben.'

Mevrouw Verdam wordt ridder in de Orde van Oranje-Nassau bij het vu-jubileum in oktober 1955. Minister Cals spelt haar de onderscheiding op. *Archief-Verdam.*

Opvallend in het hooggestemde verslag van Roelink was, dat er toch ook zorg voor de toekomst in doorklonk: 'Onze vrouwen weten: de subsidie der regering is prachtig, maar zo lang die geen honderd procent is, zullen er millioenen uit onze kring nodig blijven. Vreemd is dat: we vechten voor subsidie, maar de schrik slaat je om het hart als je bedenkt, wat volledige subsidie zou kunnen gaan betekenen.' Om de vrouwenactie in de toekomst door te laten gaan, was volgens 80 Roelink voor alles nodig, 'dat we onze kinderen opvoeden ook in liefde voor de vu'. Maar ook in dit opzicht liet hij iets van twijfel blijken: 'Straks zal het hun generatie zijn, waarvan de vu steun zal moeten hebben. Zal het dan ook vanzelf spreken?'

VROUWELIJKE STUDENTEN

Voorlopig leek Roelink zich geen zorgen te hoeven maken, want juist in deze jaren sloten vele jonge, vaak pas getrouwde vrouwen zich bij Vrouwen vu-Hulp aan en was er van een vergrijzing van het ledenbestand geen sprake. Dat de jongere generatie nog wel degelijk belangstelling toonde bleek verder uit de speciale band die in de jaren vijftig ontstond tussen Vrouwen vu-Hulp en de Vereniging van Vrouwelijke Studenten aan de Vrije Universiteit (vvsvu). Deze vereniging was in 1946 opgericht naast het vu-corps, om het toenemend aantal 'meisjesstudenten' aan de universiteit aan een passend onderdak te helpen. De meeste vrouwelijke studenten waren thuis met het vu-busje opgegroeid en wisten dus wat de vrouwenorganisatie voor de universiteit betekende. Hun sympathie voor het werk van Vrouwen vu-Hulp werd nog versterkt, omdat zij behoorden tot een generatie voor wie studeren nog iets bijzonders was, een voorrecht dat mede te danken was aan de bijdragen van vrouwen die zelf veelal maar een bescheiden opleiding hadden kunnen volgen.

Al spoedig ontstonden er contacten tussen Vrouwen vu-Hulp en de vvsvu. Het werd gewoonte dat de praeses van de vvsvu op de jaarlijkse vrouwenvergadering acte de présence gaf en er een toespraakje hield. Dat in het clubgebouw van de vvsvu ook een vu-busje stond, sprak daarbij vanzelf. Omgekeerd leefden de vvH-dames mee met het wel en wee van de vereniging en hielden ze in hun jaarvergadering van 1958 zelfs een collecte voor het nieuwe clubhuis van de studentes aan de Willemsparkweg in Amsterdam.

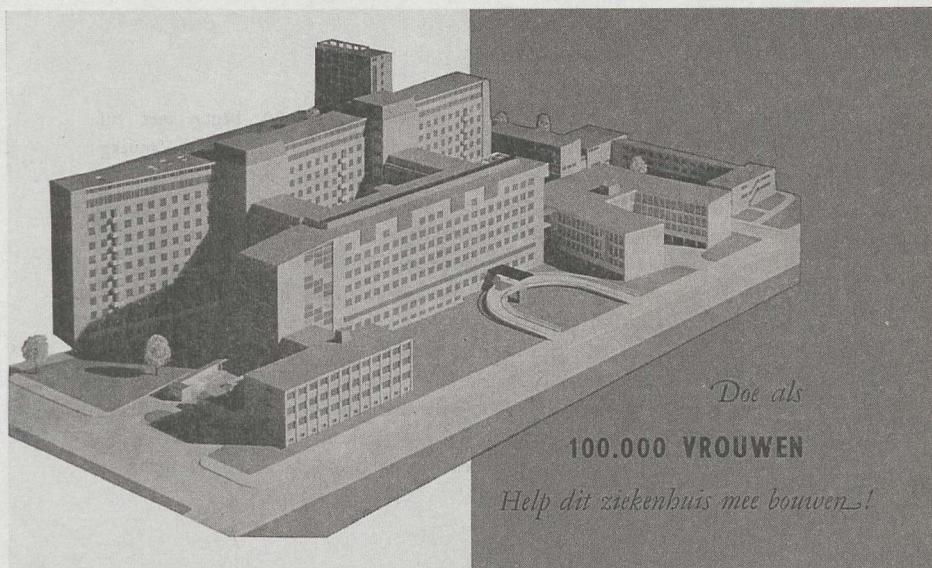

De honderdduizendste spaarster, mevrouw W. van Diggele-van der Spuy (links) uit Vlaardingen, ontving op 28 juli 1956 het zilveren vu-lepeltje uit handen van mej. A. Lems (rechts), secretaresse van Vrouwen vu-Hulp. In het midden het wijkhoofd mevrouw M.C. Labee-van Stein, die haar als spaarster mocht noteren. *Helpende Handen*, augustus 1956.

Om uiting te geven aan haar bijzondere waardering voor het werk van Vrouwen vU-Hulp benoemde de vvsVU mevrouw Verdam in 1956 tot erelid van de vereniging. De onderscheiding werd haar uitgereikt door een ander erelid, prof. dr. G. H. J. van der Molen, die in 1949 als eerste vrouw tot hoogleraar aan de vU was benoemd. vvsVU-praeses mej. W. Sizoo gaf bij deze gelegenheid uiting aan haar erkentelijkheid jegens Vrouwen vU-Hulp met de woorden: 'Als u er niet was, 82 dan stonden wij nu niet hier!' In *Helpende Handen* van januari 1957 werd het gebaar van de studentes bijzonder op prijs gesteld. Mevrouw S. H. Engelkes-Wijngaarden schreef: 'We hebben weer 't gevoel gekregen, dat er heel veel jonge vrouwen klaar staan om straks het werk van ons over te nemen. Meisjes, die nu aan de vU studeren en straks, als ze haar plaats in de maatschappij gaan innemen, onze gelederen komen versterken.'

Met deze constatering, die betrekking had op de continuïteit van het vvH-werk, was echter nog niet alles gezegd. Bekijkt men de relatie tussen Vrouwen vU-Hulp en vvsVU in een wat breder perspectief, dan wordt duidelijk dat de positie van de vrouw in gereformeerde kring geleidelijk aan het veranderen was. De sterke toename van het aantal vrouwelijke studenten na de oorlog was een ontwikkeling die niet op zichzelf stond. Ook op andere gebieden kwam de traditionele rolverdeling tussen man en vrouw, die voor de oorlog overheersend was geweest, onder druk te staan. Illustratief voor deze verschuiving was het boek *De gereformeerde zede* uit 1954, waarin de vU-theoloog R. Schippers kritische passages wijdde aan de plaats van de vrouw in de christelijke traditie. Zonder de natuurlijke wezensverscheidenheid van man en vrouw uit het oog te verliezen diende men 'alle zeden, waarin aan de vrijheid en de rechten van de vrouw niet voluit wordt genoeg gedaan, kritisch te bezien'. Volgens de auteur stamden deze zeden 'voor een groot deel eerder uit de burgerlijke opinie-vorming dan uit een goed verstaan van de Heilige Schrift'.

Niet minder typerend was de ontwikkeling op politiek gebied. Zoals Van de Streek beschrijft in haar boekje *Politieke emancipatie van vrouwen in de ARP 1917-1953* (1988) herriep de ARP in 1953 het besluit uit de jaren twintig, dat passief vrouwenkiesrecht in strijd had genoemd met Gods Woord. De intrekking van dit besluit, na een jarenlange discussie waarin de eerste vU-promovendae Gesina van der Molen en Fenna Diemer-Lindeboom zich duchtig hadden geweerd,

Een folder van Vrouwen vu-Hulp uit de jaren vijftig, met de tekst: 'Doe als 100.000 vrouwen / Help dit ziekenhuis mee bouwen...!' Rijmende slagzinnen waren bijzonder in trek. De folder eindigde met de oproep: 'Neem een busje, doe het nu / Ga mee sparen voor de vu!' vu-collectie HDC.

was een belangrijke psychologische doorbraak. Het toonde aan dat de traditionele scheidslijn tussen het mannelijke en vrouwelijke domein aan het vervagen was.

Ook binnen Vrouwen vu-Hulp valt deze verschuiving waar te nemen, al moet daarbij worden opgemerkt dat traditie en vernieuwing nog vaak dooreen liepen. De veranderingen laten zich illustreren aan de hand van enkele inleidingen voor de jaarlijkse vrouwenvergadering van Vrouwen vu-Hulp, respectievelijk uit 1948/1949 en 1962, die expliciet ingingen op de positie van de vrouw.

In 1948 sprak mevrouw F. N. L. Nawijn-van Dijk in Groningen over het onderwerp 'Vrouwen met hamer en pin'. In haar causerie schetste zij een beeld van de vrouw dat sinds de jaren dertig nauwelijks veranderd leek te zijn. Het *Vrije Universiteitsblad* van augustus 1948 gaf hiervan de volgende samenvatting: 'In een gloedvol betoog wees mevrouw Nawijn bijzonder op de taak, die de vrouw heeft ook in het publieke leven, als hulpe van en naast den man, een taak ook als het gaat om het bestaan en het welzijn van de Vrije Universiteit. De tijd is voorbij, dat de vrouw op den achtergrond van het leven stond. Geen emancipatiezucht, maar het besef van de eigen taak der vrouw moet ons leiden. Zolang er strijd is, is er ook voor de vrouw iets te doen.'

Een jaar later ging mevrouw mevrouw M. Huizenga-Bijlenga tijdens de vrouwenvergadering te Arnhem in op 'Het vrouwelijk karakter van onze busjesactie'. In haar referaat legde de spreker de nadruk op de 'eigen geaardheid van de vrouw, onderscheiden van die van man en kind'. Typisch vrouwelijk, aldus het verslag in het *Vrije Universiteitsblad* van augustus 1949, waren de volgende karaktertrekken: 'De vrouwen vooral voelen mee met hetgeen hulp nodig heeft; zij pakken een zaak flink aan; zij vallen niet licht in sleur, zij hebben een sterk plichtsbef, maar zij hebben een zwakke wil t.o.v. hetgeen zij niet belangrijk achten; en zij houden zich niet gemakkelijk aan tijdregels.'

Sterk verschillend van deze inleidingen, waarin het traditionele beeld (en zelfbeeld) van de gereformeerde vrouw naar voren kwam, was het referaat over 'Vrouwen en de vu' dat mevrouw M. J. van der Veen-Schenkeveld dertien jaar later hield, op de vrouwenvergadering van 1962 te Dordrecht. In haar inleiding, die een uitgesproken emancipatorische strekking had, schetste zij hoe de toelating van vrouwelij-

Het moderamen en de provinciale vertegenwoordigsters van Vrouwen vu-
Hulp ten huize van mevrouw Verdam, 1958.

Zittend v.l.n.r. A. Lems, J. M. W. Brouwer-van Houte, G. W. J. Buffinga-
Götzen, S.H. Engelkes-Wijngaarden, S. Verdam-Okma, B. Bos-Koning, J.
Zwart-de Jong, A. van der Blom-Pontier, H. Heslinga-Bottema.

Staande v.l.n.r. A. M. C. Vermey-van Alkemade, R. Pestman-van Kempen,
E. J. Ph. Douma-Schalekamp, B. H. van Hees, D. M. W. Koetsier-Faber, W. J.
Wildeman-Caspers, M. M. Haring-Koetsier, G. van Leeuwen-Bakker, G. E.
Boot-Hendriks, G. de Boer-Zwiers, C. E. Reinsma-Kern, J. F. Hupkes-Bock, M.
Ekens-Brosky, E. H. Brouwer-Noordzij, H. van Donk-van der Velden, M. J. van
der Veen-Duvekot, S. Geervliet-den Draak, M. H. J. Brink-Bijleveld, J. W. van
Winden-Mulders, A. G. Polman-Idema, J. B. Braber-Westera en J. Blok-Bos.
Foto-collectie HDC.

ke studenten aan de vu lange tijd was tegengewerkt, onder anderen door hoogleraren als D. P. D. Fabius en H. H. Kuyper, en pas in de jaren dertig op gang was gekomen. Na de oorlog was de situatie echter snel veranderd en was het aantal vrouwelijke studenten sterk toegenomen. En nu, vijftien jaar later, vroeg niemand zich meer af of meisjes wel studeren mochten: 'De strijd om te mogen studeren is voorbij. (...) Alles is genormaliseerd en het strijddkarakter is verdwenen.'

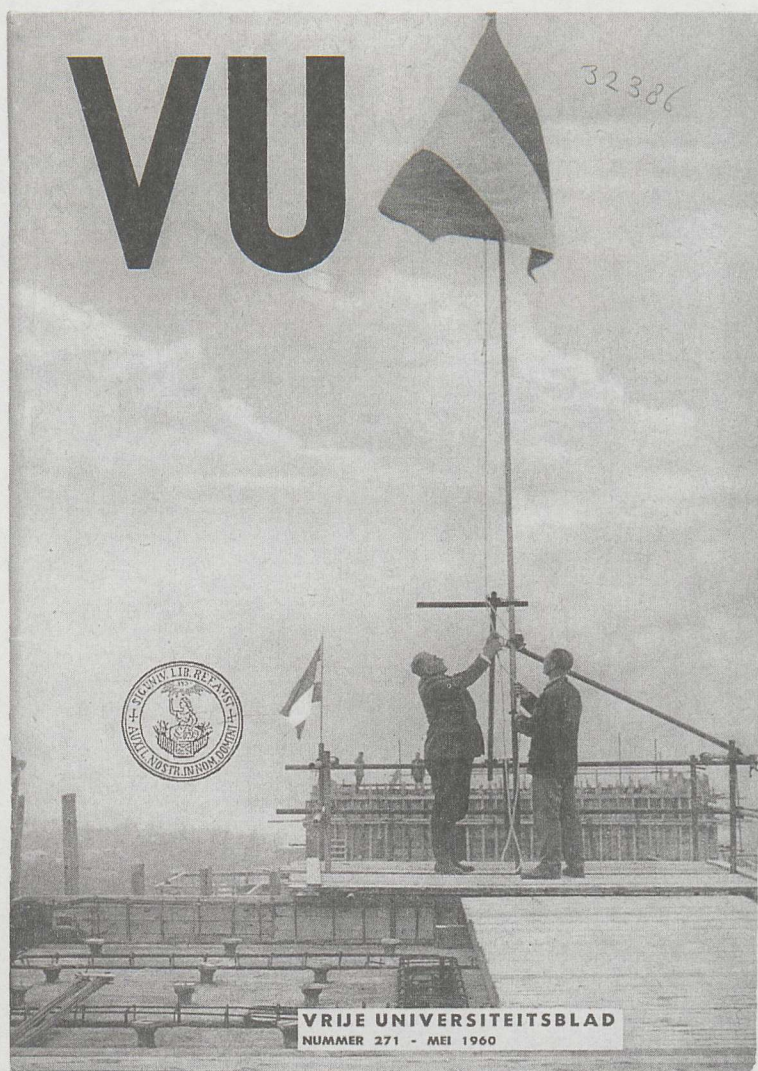
Anders dan haar voorgangster in 1949, die gesproken had van de 'eigen geaardheid' van de vrouw, legde mevrouw Van der Veen in haar referaat de nadruk op de gelijkwaardige samenwerking van mannen en vrouwen: 'Wat zal het prachtig zijn als man en vrouw samen in de wetenschap, in de studie, in de praktijk van het leven, in de politiek, het maximum van hun kennis en van hun eigen wezen weten te verenigen, zodat het resultaat niet meer alleen mannelijk of vrouwelijk, maar echt menselijk zal zijn.' Uit de reactie van de vergadering bleek dat het referaat met grote instemming beluisterd was. Het moderamen van Vrouwen vu-Hulp zorgde er zelfs voor dat het een half jaar later integraal in *Helpende Handen* werd gepubliceerd.

[5] Kentering

De jaren 1960-1966

Hoewel aan het eind van de jaren vijftig binnen de leiding van Vrouwen vu-Hulp nog steeds veel vrouwen van het eerste uur actief waren, vond nu geleidelijk aan een wisseling van de wacht plaats. In het najaar van 1955 nam mej. J. M. A. Barger afscheid als hoofd van het secretariaat, een bekende figuur in de organisatie van Vrouwen vu-Hulp, die haar functie jarenlang had uitgeoefend. Zij werd opgevolgd door de adjunct-secretaresse mej. A. Lems, die in de zomer van 1959 alweer vertrok omdat, zoals Faber in *Helpende Handen* schreef, 'haar sprookjesprins was gekomen en haar naar zijn (en haar) droomkasteel had meegenomen'. Omdat het werk op deze centrale post nu eenmaal moeilijk te combineren was met 'de plichten van een huisvrouw', gaven ook de jaren daarna nogal wat wisselingen te zien.

Bij het naderen van haar vijfenzeventigste verjaardag in december 1959 gaf mevrouw Verdam te kennen haar taak als presidente te willen neerleggen. Bijna 28 jaar had zij leiding gegeven aan de vrouwenorganisatie, op een wijze die respekt afdwong, niet alleen bij de leden van Vrouwen vu-Hulp maar ook bij het bestuur van de universiteit. Zij was een vrouw van besliste overtuiging die initiatief en doorzettingsvermogen aan de dag legde, een bekwaam bestuurster en een bindende persoonlijkheid die waarde hechtte aan goede persoonlijke verhoudingen. Dat de bestuursvergaderingen stevast bij haar thuis aan de Stadhouderskade werden gehouden was tekenend voor de gemoedelijke sfeer binnen de leiding van Vrouwen vu-Hulp. Niet minder gemoedelijk, zij het wat regentesk was haar omgang met de medewerkers van het secretariaat, die jaarlijks door haar op kersen of gebak werden getraceerd. Persoonlijk contact met de gewone leden van Vrouwen vu-Hulp stelde zij op prijs. Dit blijkt niet alleen uit haar nagelaten correspondentie, maar ook uit het feit dat zij tot op hoge leeftijd een eigen wijk had als hoofd in Amsterdam. Zij was een

De vlag in top! President-directeur dr. J. Schouten hijst de vlag als het hoogste punt (40,6 meter) bij de ziekenhuisbouw is bereikt, 8 april 1960. *Vrije Universiteitsblad*, mei 1960.

enthousiast spreekster, die haar toespraken goed voorbereidde en de gewoonte had haar betoog te illustreren met verhalen uit de praktijk: treffende gevallen van offervaardigheid en zelfverloochening, die bedoeld waren om haar gehoor op te wekken en aan te moedigen.

Het spreekt vanzelf dat het terugtreden van mevrouw Verdam, die zoveel jaren het boegbeeld van Vrouwen vu-Hulp was geweest, met enige zorg tegemoet werd gezien. Om de overgang te vergemakkelijken stelde haar beoogde opvolgster, mevrouw Bos-Koning, daarom 89 voor dat mevrouw Verdam voorlopig formeel als presidente zou aanblijven, terwijl zijzelf als uitvoerend presidente de feitelijke leiding zou overnemen. Het college van directeuren ging met deze ongebruikelijke regeling akkoord, met als gevolg dat mevrouw Verdam tot aan haar overlijden op 1 februari 1970 in naam presidente zou blijven. Ook de bestuursvergaderingen werden nog tot 1964 bij haar aan huis gehouden. In dat jaar overleed haar echtgenoot, die als vu-curator nauw bij het werk van Vrouwen vu-Hulp betrokken was geweest en tot op het laatst leiding had gegeven aan deze vergaderingen, zoals hij dat vanaf het begin had gedaan.

Een jaar na het terugtreden van mevrouw Verdam ging B. Faber met pensioen, die als hoofd van het bureau van de Vereniging jarenlang de supervisie had gehad over de administratie van de busjesactiviteit. Met hem vertrok een vu-man van de oude stempel, een ervaren en vindingrijk bestuurder, die vanaf 1921 in dienst van de Vereniging was geweest. Als adviseur van het moderamen had hij een groot aandeel gehad in het succes van vu-plan 1937 en Vrouwen vu-Hulp, dat mede te danken was aan zijn talent voor organisatie en propaganda. Hij werd als hoofd van de landelijke organisatie van de vu opgevolgd door zijn jongere broer P. Faber, die deze functie tot 1969 zou uitoefenen.

In mevrouw Bos-Koning kreeg Vrouwen vu-Hulp een presidente die, evenals haar voorgangster, afkomstig was uit de 'inner circle' van de vu. Haar echtgenoot, mr. H. Bos Kzn, een vermogend koopman en befaamd boekverzamelaar, was van 1938 tot 1962 vrijwel onafgebroken lid van het college van directeuren, een functie die hij ook in de jaren 1917-1922 had uitgeoefend. Voor haar huwelijk was mevrouw Bos onderwijzeres geweest. Zij was al sinds 1932 actief binnen de organisatie en maakte sinds het begin van de jaren vijftig deel uit van het moderamen van Vrouwen vu-Hulp.

Leden van Vrouwen vu-Hulp bezoeken de sociëteit van de Vereniging van Vrouwelijke Studenten aan de vu ter gelegenheid van het derde lustrum van de vvsvu, november 1961. *Foto-collectie-HDC*. 'Niets hebben de meisjes gespaard om het zo gezellig mogelijk en echt vrouwelijk te maken. De lunch was voortreffelijk en mevrouw Bos-Koning bood een radiotoestel aan: een geschenk dat zeer werd gewaardeerd door de – naar we hopen – aanstaande spaarsters.' *Vrije Universiteitsblad*, februari 1962.

Samen met ervaren moderamenleden als mevrouw S. H. Engelkes-Wijngaarden en mevrouw J. Zwart-de Jong streefde de nieuwe presidente er naar de beproefde lijn van haar voorgangster zoveel mogelijk door te trekken. 'Het werk gaat door!', luidde de kop boven het artikel in het *Vrije Universiteitsblad* van januari 1960, waarin zij zich als (uitvoerend) presidente van Vrouwen vu-Hulp presenteerde. Dat het artikel niet verscheen in *Helpende Handen* maar in het *vu-blad*, het al sinds 1932 verschijnende Verenigings-orgaan, was een gevolg van het 91
feit dat beide bladen met ingang van dit januari-nummer waren samengegaan. Voortaan zouden twee van de twaalf nummers van het *vu-blad*, die van januari en augustus, speciaal gewijd zijn aan Vrouwen vu-Hulp. Om het eigen karakter van de vrouwenactie te benadrukken kregen deze nummers een afwijkend omslag, waarop ook de vertrouwde titel 'Helpende Handen' was afgedrukt. Namens het moderamen van Vrouwen vu-Hulp trad mevrouw Zwart-de Jong toe tot de redactie van het nieuwe blad. Als redaktielid verzorgde zij jarenlang de bekende rubriek 'Komen en gaan', waarin nieuwe kaderleden werden verwelkomd en vertrekkende en overleden medewerkers met een persoonlijk woord werden uitgeluid.

BARSTEN IN HET BOLWERK

De samenvoeging van *vu-blad* en *Helpende Handen* was bepaald niet de belangrijkste verandering waarmee de nieuwe presidente bij haar aantreden werd geconfronteerd. De laatste jaren waren er tekenen dat het karakter van de universiteit zelf aan het veranderen was en dat het hechte gereformeerde bolwerk van weleer scheuren begon te vertonen. Er waren ontwikkelingen gaande, die bij de traditionele achterban onrust opriepen en de betrokkenheid bij de vu dreigden te verzwakken. Ook de actie van Vrouwen vu-Hulp zou daarvan de gevolgen ondervinden. Een beknopte schets van de situatie rond 1960 maakt duidelijk welke die veranderingen waren.

De toenemende levensbeschouwelijke pluriformiteit onder studenten én docenten van de vu was één van de factoren die in dit veranderingsproces een rol speelden. Deze diversiteit werd niet alleen veroorzaakt door de relatieve toename van studenten uit andere kerken en onkerkelijke studenten, maar ook door de ontwikkelingen in

gereformeerde kring zelf. Binnen de gereformeerde wereld ontstond mede onder invloed van de barthiaanse theologie en de oecumenische beweging een grotere openheid, die gepaard ging met een minder exclusieve manier van denken en, voor wat de vu betreft, met een ruimere uitleg van de grondslag. De band met de Gereformeerde Kerken werd losser en ook de traditionele relatie tussen de vu en allerlei christelijke organisaties, die binnen de gereformeerde zuil altijd 92 zo vanzelfsprekend was geweest, kwam ter discussie te staan.

Van der Zouwen heeft in zijn proefschrift gewezen op de sociologische achtergrond van deze nieuwe ontwikkelingen. Hij wijst op de succesvolle emancipatie van de gereformeerden en op de integratie van de vu in het Nederlandse universitaire bestel, die bevorderd werd door de ruimere subsidiëring van overheidswege. Het gevolg hiervan was dat de universiteit haar traditionele functie als 'emancipatie-instrument' en 'opleidingsinstituut' voor de gereformeerde gezindte, als 'bolwerk' tegen de ontkerstening steeds meer ging verliezen: 'De vu heeft als emancipatie-instrument haar plicht gedaan. De vu is ook minder 'smidse' en 'bolwerk', kortom middel tot confrontatie met andere levensbeschouwingen geworden. (...) De antithesehouding maakt langzamerhand plaats voor een attitude waarin de begrippen 'wereldwijd' en 'service' centraal staan.' Deze bredere oriëntatie valt onder meer te signaleren in een nota uit 1961, opgesteld door een commissie onder leiding van de bioloog prof. dr. J. Lever, waarin werd gezegd 'dat de vu dienstbaar gesteld [diende] te worden aan de zogenaamde ontwikkelingslanden en aan de zending'.

Dat de veranderingen aan de vu bij de leden van de Vereniging vragen en kritiek opriepen, valt op te maken uit de discussies die tijdens de traditionele vu-dagen werden gevoerd. Illustratief voor de toenemende verdeeldheid was, dat de voorheen vrijwel onomstreden positie van de christelijke partijen – met name de ARP – nu onderwerp van discussie werd. Al tijdens de vu-dagen op 1 en 2 juli 1959 in Utrecht tekende oud-illegaal *Trouw*-redakteur E. van Ruller als 'stem uit het volk' protest aan tegen het feit 'dat een gereformeerd studentenpredikant openlijk in het midden liet of men op een christelijke politieke partij moet stemmen'. In zijn antwoord merkte prof. dr. R. Schippers op dat kritische bezinning nu eenmaal typerend was voor het wetenschappelijk bezig zijn aan een universiteit, al diende dit aan de vu wel te geschieden 'in het licht van de Heilige Schrift'. Volgens

het verslag in het *vu-blad* van september 1959 vroeg hij met nadruk 'begrip voor de manier waarop mensen van de jongere generatie het probleem van de doorwerking van de beginselen in een politieke organisatie verwerken. Zij willen duidelijk maken dat niet alles voor hen pasklaar is, dat het niet zo gemakkelijk ligt.'

Een nieuw incident deed zich voor, toen de *vu*-psycholoog prof. dr. H. R. Wijngaarden in april 1962 het woord voerde op een door de Partij van de Arbeid georganiseerde demonstratie inzake de kwestie-
 Nieuw-Guinea. De storm van protesten die in de *vu*-Vereniging op-
 stak noodzaakte directeuren en curatoren een verklaring uit te geven,
 waarin zij hun 'ernstig leedwezen over het gebeurde' uitspraken. Op
 de *vu*-dag van 5 juli 1962 te Dordrecht werd deze publieke repriman-
 de door enkele critici als een 'schrikreactie' afgekeurd, maar door de
 meeste aanwezigen van harte gesteund.

93

Niet alleen inzake het vraagstuk van de christelijke partijvorming, ook over andere kwesties werden aan de *vu* steeds vaker opvattingen verkondigd die de traditionele achterban wel verontrustend in de oren moesten klinken. Het ging daarbij om kwesties die stuk voor stuk gevoelig lagen en dus bij uitstek geschikt waren om emoties op te roepen: het vraagstuk van de geboortenregeling, de evolutietheorie en de historiciteit van het scheppingsverhaal, de medezeggenschap in de onderneming, de Wereldraad van Kerken, het rassenvraagstuk en de verhouding tot Zuid-Afrika. In de discussie over al deze vraagstukken tekenden zich de tegenstellingen zich steeds scherper af. De eens zo hechte samenhang tussen de leden van de universitaire gemeenschap en de leden van de Vereniging kwam onder druk te staan.

Naast deze beginnende mentale verwijdering deed zich nog een andere ontwikkeling voor, die de band tussen *vu* en Vereniging nog verder dreigde te verzwakken: de universiteit ontving steeds meer subsidie van de overheid, met als gevolg dat zij in financieel opzicht minder afhankelijk werd van de Vereniging. De rijkssubsidie voor bijzondere instellingen, die in 1948 nog 85% van de huisvestings- en 60% van de exploitatiekosten had bedragen, was in 1956 onder minister Cals opgetrokken naar respectievelijk 90% en 65%. Al in 1960 verhoogde de minister het percentage naar 95% van alle kosten, waarbij niet langer onderscheid werd gemaakt tussen de kosten voor huisvesting en exploitatie. Vanaf 1963 werd ook de theologische faculteit, die tot dusver buiten de regeling was gevallen, door de overheid ge-

subsidieerd. Onder minister I. A. Diepenhorst werd de subsidie in 1966 verder verhoogd naar 98,5%, een regeling die met terugwerkende kracht (tot 1964) werd ingevoerd. Uiteindelijk zou de rijksbijdrage in september 1970 door een wet van minister G. H. Veringa op 100% worden gebracht.

94 Met het perspectief van volledige subsidiëring, dat na 1960 steeds reëler werd, kwam de relatie tussen vu en Vereniging weer op een andere manier ter discussie te staan. In zekere zin werd daarmee aktueel wat Roelink in 1955 geschreven had: 'De schrik slaat je om het hart, als je bedenkt wat volledige subsidie zou kunnen gaan betekenen.'

KIJK OP VU!

Het spreekt vanzelf dat de besturende colleges van de universiteit de toenemende meningsverschillen met zorg gadesloegen en hun best deden het wederzijds begrip tussen vu en Vereniging te vergroten. Tegen die achtergrond verscheen in het najaar van 1963 het pocketboekje *Kijk op vu!*, dat een beeld wilde geven van de Vrije Universiteit zoals zij op dat moment was. Het populair geschreven en volgens het *vu-blad* 'aan alle kanten buitengewoon geslaagde' boekje, dat voor f1.95 te verkrijgen was, bevatte een inleiding van Roelink, interviews die waren afgenomen door A. J. Klei, redacteur van *Trouw* en het *vu-blad*, en een uitgebreide fotoreportage van grafisch ontwerper L. Eckhardt.

De 'vu-pocket' schetste een betrekkelijk idyllisch beeld van een universiteit, waar op een eigentijdse wijze ernst werd gemaakt met de relatie tussen geloof en wetenschap. Ondanks alle veranderingen die de expansie van de vu met zich had meegebracht, zo luidde de boodschap, was er nog steeds sprake van een universiteit met een eigen karakter en identiteit, met een eigen geestelijk klimaat waarin de reformatorische traditie haar invloed deed gelden, en met een verantwoordelijkheid jegens de gemeenschap, waarin zij de opdracht had 'een zoutend zout' te zijn, zoals Roelink in zijn inleiding schreef.

Inderdaad komt men in *Kijk op vu!* nog veel van de oude vu tegen, maar het was dan ook niet in de laatste plaats bedoeld om de veront-rusting bij de traditionele achterban weg te nemen. Ook mevrouw

Mevrouw B. Bos-Koning, de tweede presidente van Vrouwen vu-Hulp, in het boekje *Kijk op vu!* (1963).

96 Bos werd in het boekje geïnterviewd over het werk van Vrouwen vu-Hulp. In het aanstekelijk getoonzette vraaggelsgprek onder de titel 'Busjes die opvoeden' typeerde zij de sfeer binnen deze 'prachtorganisatie' als 'echt vrouwelijk ingesteld en tóch zakelijk'. Dat de recente ontwikkelingen niet onopgemerkt aan haar voorbij gegaan waren, bleek uit het feit dat zij vooral de nadruk legde op de immateriële betekenis van de vrouwenaktie. Het financiële aspekt van Vrouwen vu-Hulp bleef wel belangrijk, maar stond niet langer op de voorgrond. Veel wezenlijker was in haar ogen dat de busjesaktie uiting gaf aan de band tussen universiteit en volk: 'Er zit een geweldig stuk opvoeding in die busjes en dat is als 't er op aankomt belangrijker dan het geld er in. Ik geloof dat als de vu-busjes uit de wereld verdwenen, er een enorm gebrek aan belangstelling voor de Vrije Universiteit zou komen.'

Wat mevrouw Bos met dat 'stuk opvoeding' bedoelde, werd door de interviewer als volgt samengevat: 'Het is toch maar zo, dat in zoveel huiskamers dat busje een plaats heeft en gebruikt wordt (...) en opeens, 'zomaar', onderwerp van gesprek kan worden. Een gesprek met iemand van thuis of met een belangstellende of kritische ander. Een gesprek ook met degene, die het busje komt lichten en die dan maar eens moet vertellen of het waar is dat En verder is het dan toch maar zo dat er geregeld zoveel dames (nu 6.850) in de weer zijn om die busjes te legen, om met de busjeshoudsters te praten, om de verdere afhandeling van zaken te verzorgen. Met andere woorden, dat er een léger mensen actief of passief, ijverig of nonchalant, dankbaar of vol bedenkingen op een of andere manier met die universiteit bezig is: de spaarsters en haar huisgenoten, familieleden en kennissen, de busjeslichtsters, de plaatselijke hoofden, de ringhoofden, de provinciale vertegenwoordigsters, de leden van het moderamen van Vrouwen vu-Hulp. Over band tussen universiteit en volk gesproken! En de busjes voeden dáártoe op en het is dit bezig zijn met, dit zich betrokken weten bij de vu, dat mevrouw Bos het meest ter harte gaat.'

Natuurlijk had het interview een propagandistische strekking en gaf het hier en daar een te rooskleurig beeld, maar er blijkt ook uit dat de leiding van Vrouwen vu-Hulp vertrouwen had in de toekomst en niet van plan was zich door de recente veranderingen aan de vu uit het veld te laten slaan. Voor dat optimisme was ook wel enige reden, want de organisatie in het land funktioneerde nog als vanouds

en ook de statistiek vertoonde nog steeds een opgaande lijn. Bemoeigend was dat de jaarlijkse opbrengsten bleven toenemen, al beseften men wel dat deze nominale stijging bij de heersende geldontwaarding in feite een achteruitgang betekende. Belangrijker was echter dat het aantal leden zich nog steeds uitbreidde. Daaruit bleek in elk geval dat de betrokkenheid bij de vu, waarover mevrouw Bos had gesproken, in brede kring intact was gebleven.

Een belangrijk gegeven was verder, dat de discussie over het karakter van de vu na 1963 weliswaar doorging, maar toch enigszins naar de achtergrond werd gedrongen door de spectaculaire nieuwbouw van de universiteit, die in deze jaren haar beslag kreeg. Het nieuwe universiteitscomplex dat in Buitenveldert verrees was het resultaat van een jarenlange inspanning en zorgde dan ook voor een gerechtvaardigde voldoening. Dit laatste gold ook voor de leden van Vrouwen vu-Hulp, die vooral de bouw van het Academisch Ziekenhuis met grote belangstelling volgden. In de speciale 'vrouwennummers' van het vu-blad werd voortdurend aandacht besteed aan de voortgang van het bouwproces, dat al vanaf 1956 gaande was en nu zijn voltooiing naderde. Met verslagen van excursies naar het ziekenhuis in aanbouw en met artikelen over het zusterhuis, de verpleegstersopleiding, het ziekenhuispastoraat en de inrichting van de klinieken werd het enthousiasme op peil gehouden. Tijdens de jaarlijkse vrouwenvergadering traden sprekers op om verschillende aspecten van de medische zorg te belichten, die in een christelijk ziekenhuis ook altijd zielszorg diende te omvatten. Het ideaal was en bleef immers een ziekenhuis, aldus geneesheer-directeur dr. F. H. A. Kothe, 'waar de patiënten niet alleen lichamelijk worden behandeld, maar in het bijzonder ook geestelijk worden gesterkt'.

De officiële opening van het Academisch Ziekenhuis en zeven andere vu-gebouwen vond plaats op 12 oktober 1966, tijdens een bijeenkomst in het RAI-congrescentrum. Hoewel met deze acht gebouwen nog maar een derde van de voorziene nieuwbouw was gerealiseerd, kon op deze hoogtijdag toch al een complex van 500.000 m³ in gebruik worden genomen. De opening werd verricht door minister Diepenhorst, die jarenlang als hoogleraar en rector aan de vu verbonden was geweest. Later op de dag onthulde de minister tijdens een plechtigheid in de kapel van het ziekenhuis een reliëf met de zinspreuk 'Medicina misericordiae ministra', de geneeskunde is de die-

komen en gaan

In Oosterzee woont **mejuffrouw G. de Haan**. Deze medewerkster bedankte enkele jaren geleden, maar liet het bureau niet weten dat zij ruim 25 jaar hoofd van de actie in haar woonplaats is geweest. Nu waardeer ik bescheidenheid, mejuffrouw de Haan, maar ik ben toch blij dat iemand ons er attent op maakte en ik u nu nog dank kan zeggen voor wat u die vele jaren voor onze organisatie heeft gedaan.

Mevrouw E. Glastra van Loon-de Haan uit Harlingen heeft vanaf de oprichting van de busjesactie meegeholpen busjes te ledigen. De laatste jaren was u hoofd te Harlingen, maar nu moet u, gezien uw gevorderde leeftijd, bedanken. Begrijpelijk mevrouw, u verdient uw rust zeker. Hartelijk dank voor het vele werk voor onze Vrouwen V.U.-hulp-actie gedaan. Het allerbeste met u.

Mejuffrouw F. Jurling van Amsterdam werkte ook van 1932 af mee. Het verdriet u, dat uw ernstige ziekte u noopte te bedanken. Wij zijn u dankbaar voor alles wat u heeft gedaan in de afgelopen 35 jaar. Geve onze Hemelse Vader u in alle omstandigheden wat u nodig heeft en laat in alles wat u wedervaart uw vertrouwen op Hem alleen zijn.

Mevrouw A. Knol-Adema van Utrecht is van mening dat, nu zij 70 jaar is geworden, zij haar werk aan jongeren moet overdragen. Als wijk-hoofd, algemeen hoofd en presidente (de laatste elf jaar) van het Utrechtse Vrouwen V.U.-hulp-comité, werkte u vele jaren mee. Ik kan niet anders zeggen dan „dank-mevrouw Knol, hartelijk dank!“ Heeft u het in Utrecht ook zo plezierig gehad als presidente? Ik denk daar altijd nog met veel genoegen aan terug. En nu u het rustiger aan doet, wens ik u een fijne zegenvolle levensavond toe.

Van Utrecht naar Ede, waar **mevrouw M. de Kruyk-le Cointre** woont. Zij liet ons weten dat zij, na van 1932 af werkzaam te zijn geweest in de actie, dit niet langer kon doen. Uw leeftijd, gezondheid en uw groot verdriet deden u dit besluit nemen. Het is voor u een goede tijd geweest en de gehele ontwikkeling en uitbouw van uw en ons werk heeft u mogen en willen meemaken. Wij danken u daarvoor hartelijk. Dat onze Hemelse Vader u verder gedenke met Zijn liefde en trouw en dat u ledere dag opnieuw moogt ervaren dat Hij niet alleen neemt, maar ook alles schenkt wat u nodig heeft.

Voor **mejuffrouw J. Kreling** uit Boskoop werd het ook te bezwaarlijk verder met ons mee te werken. De hulselijke omstandigheden laten het niet meer toe. Het spijt ons. Wij danken u bijzonder voor wat u in de afgelopen 26 jaar heeft gedaan en wensen u veel sterkte toe.

Van Boskoop naar Klundert. Ook **mevrouw G. M. Maris-v. d. Snel** gaat ons na bijna 35 jaar verlaten; zij is zo gelukkig een opvolgster gevonden te hebben. U schrijft dat u het werk met veel liefde heeft gedaan en ik twijfel er dan ook niet aan dat u met ons blijft meeleven. Hartelijk dank.

De dames in deze rubriek toonden wel uithoudingsvermogen, want ook **mevrouw A. C. S. Smilde-v. d. Woude** uit Heerenveen werkte 35 jaar lang mee. Wat hebben we toch trouwe medewerksters! Nu gaat zij ons echter verlaten. U bent verhuisd naar een verzorgings-flat. Ik wens u daar nog goede jaren toe en dank u voor uw arbeid.

Zoals ik mejuffrouw de Haan uit Oosterzee nog kan dankzeggen in later stadium, zo ook wil ik dat **mevrouw P. C. de Vries-Boon** uit Amsterdam nog doen. U bedankte vorig jaar na 32 jaren V.U.-dienst. Hartelijk dank. Fijn dat het bureau mij uw naam nog doorgaf!

Vanaf 1932 heeft **mevrouw C. Verschoor-Verschoor** de Vrouwen V.U. hulp-zaken in 's-Gravenzande behartigd. Zij heeft dit met veel liefde gedaan en legt het werk slechts node neer. Uw leeftijd gaat een woordje meespreken en u heeft daarom uw functie overgedragen aan

De rubriek 'Komen en gaan' in *Helpende Handen*, die jarenlang werd verzorgd door mevrouw J. Zwart-de Jong. *Helpende Handen/Vrije Universiteitsblad*, september 1967.

nares van de barmhartigheid. In zijn dankwoord sprak H. van Namen als voorzitter van het ziekenhuisbestuur zijn 'waardering en bewondering' uit voor de bijdrage die Vrouwen vu-Hulp aan de totstandkoming van het Ziekenhuis had geleverd. Dat aandeel was inderdaad niet gering, want in de jaren 1950-1966 had de spaaractie bijna 5 miljoen gulden—ruim 24 miljoen in de huidige geldswaarde—opgeleverd, een bedrag dat uitsluitend aan de medische faculteit en het Academisch Ziekenhuis ten goede was gekomen.

[7] Neergang

De periode 1966-1980

Na deze gedenkwaardige dag in de vu-geschiedenis braken turbulente tijden aan. De ontwikkelingen aan de universiteit, die in het voorgaande hoofdstuk werden beschreven, kwamen aan het eind van de jaren zestig in een stroomversnelling terecht. De ingrijpende verandering in het maatschappelijke klimaat die zich in deze jaren voltrok speelde daarbij een belangrijke rol. Toenemende welvaart en een hogere levensstandaard gingen gepaard met een omslag in denken en mentaliteit die het best in contrasten kan worden aangeduid. Werd het verzuilde Nederland van na de oorlog nog in sterke mate gekenmerkt door traditionele waarden als soberheid, plicht, ijver, stabiliteit en gemeenschapszin, vanaf het midden van de jaren zestig deden andere waarden opgeld, met vrijheid, kreativiteit, emancipatie, vernieuwing en zelfontplooiing als voornaamste idealen. Ontkerkelijking en ontzuiling grepen in een hoog tempo om zich heen. Sexuele revolutie en feminisme stelden de positie van gezin en huwelijk ter discussie. Het gezag werd uitgedaagd door de roep om democratisering, niet alleen in de politiek en het bedrijfsleven maar ook aan de universiteiten, waar een radicale studentenbeweging de bestaande verhoudingen afwees. Met name in Amsterdam, dat afwisselend het toneel was van provo's, hippies, Dam-slapers, Maagdenhuis-bezetters, Dolle Mina's en anti-Vietnam-demonstranten, was de nieuwe tijdgeest tastbaar aanwezig.

Deze culturele revolutie, die vooral onder de jeugd aanhang had, ging niet onopgemerkt aan de vu voorbij en versterkte de kritische tendenzen die zich al eerder hadden aangekondigd. In feite waren de veranderingen aan de vu ingrijpender dan aan andere universiteiten, omdat deze alleen te maken hadden met een democratiseringsbeweging, die de hiërarchische bestuursstructuur en het 'burgerlijke' karakter van onderwijs en onderzoek bekritiseerde, terwijl aan de vu als

gevolg van de deconfessionalisering ook de christelijke identiteit van de universiteit onder vuur kwam te liggen. De vu werd dus getroffen door een dubbele crisis, een gezagscrisis én een identiteitscrisis, die des te harder aankwamen omdat de universiteit als bedrijf juist een periode van schaalvergroting, nieuwbouw en reorganisatie doormaakte. De situatie werd bovendien nog gecompliceerd door het feit dat de vu, anders dan haar zusterinstellingen, rekening had te houden met een achterban die veel van deze vernieuwingen met onrust en onbegrip gade sloeg. 101

In het boek van Roelink over de geschiedenis van de Vereniging, *Een blinkend spoor 1879-1979*, is uitvoerig aandacht besteed aan de ontwikkelingen in deze jaren, die het karakter van de vu ingrijpend zouden veranderen. We beperken ons hier dan ook tot de relatie tussen de vu en de Vereniging en geven slechts de richting aan die de universiteit na een periode van heroriëntatie insloeg, om daarmee tevens het kader te schetsen waarbinnen de verdere ontwikkeling van Vrouwen vu-Hulp zich voltrok.

Terwijl de besturende colleges hun handen vol hadden aan de golf van veranderingen die vanaf 1968 over de vu heensloeg, was hun beleid ten aanzien van de Vereniging aanvankelijk vooral gericht op het bevorderen van de dialoog. Om de leden van de Vereniging te informeren over de ontwikkelingen aan de universiteit, werden overal in het land forumbijeenkomsten over 'Kernvraagstukken' gehouden. Op deze druk bezochte forumavonden gaven vu-docenten tekst en uitleg over de nieuwe inzichten op theologisch, biologisch en sociaal-economisch gebied, wat vaak bewogen discussies met de zaal tot gevolg had. Het effect van deze unieke voorlichtingscampagne, die in 1970/1971 nog gevolgd werd door een soortgelijke diskussieronde met als motto 'Op vusite', was wisselend. Enerzijds leidde zij tot grotere openheid en meer wederzijds begrip, anderzijds versterkte zij juist de gevoelens van verontrusting die bij veel traditioneel denkende Verenigingsleden leefden. Die verontrusting werd verder in de hand gewerkt door bezettingsakties van studenten, die met hun weinig orthodoxe optreden en taalgebruik duidelijk maakten dat zij het calvinisme als inspiratiebron hadden ingeruild voor het marxisme. Zo ontstond in juni 1969 grote opschudding in de jaarvergadering van de Vereniging te Assen, toen vu-studenten zich op vrijmoedige wijze in de discussie mengden om aandacht te vragen voor hun democrati-

seringseisen. Een en ander had tot gevolg dat steeds meer Verenigingsleden zich van de vu afwendden.

102 Naast deze – maar ten dele geslaagde – pogingen om de dialoog tussen vu en Vereniging gaande te houden, tekende zich steeds duidelijker de ontwikkeling af dat de universiteit in feite haar eigen koers ging varen. De mentale verwijdering tussen de vu en de Vereniging ging gepaard met een organisatorische verzelfstandiging, die in enkele jaren haar beslag kreeg.

Met de invoering van de volledige subsidiëring van de vu door het rijk in 1970 werden de financiële banden met de Vereniging minder belangrijk. De Vereniging verloor haar traditionele functie van 'broodheer' en daarmee in belangrijke mate ook haar bestuurlijke greep op het universitaire apparaat, dat steeds autonomer ging functioneren. De wet universitaire bestuurs hervorming van 1970, die de universiteiten een geheel nieuwe, gedemocratiseerde bestuursvorm voorschreef, trad in de loop van 1972 ook aan de vu in werking. Het voornaamste gevolg van de wet was, dat het bestuur van de universiteit goeddeels in handen zou komen van een college van bestuur en een universiteitsraad. Het college van directeuren, voorheen 'een hecht bastion van macht', werd opgeheven en vervangen door het bestuur van de Vereniging, dat de universiteit alleen nog 'op afstand' bestuurde en de dagelijkse gang van zaken overliet aan het college van bestuur. Eenzelfde taakverdeling kwam tot stand tussen het bestuur van de Vereniging en de raad van bestuur van het Academisch Ziekenhuis.

Hoewel er dus geen absolute scheiding werd doorgevoerd tussen het bestuur van de Vereniging en dat van de universiteit, betekende deze bestuurs hervorming wel dat de Vereniging haar zeggenschap over de vu voor een belangrijk deel kwijtraakte. Het gevolg hiervan was dat de leden van de Vereniging zich steeds minder betrokken voelden bij het wel en wee van de universiteit, die hoe langer hoe meer haar eigen weg ging en hun financiële steun niet langer nodig leek te hebben. Ook in dit opzicht betekenden deze turbulente jaren een breukpunt in de geschiedenis van de vu, die nu een heel nieuwe periode tegemoet ging.

KONGO EN KAPELPLAN

Het was onvermijdelijk dat ook Vrouwen vu-Hulp de gevolgen zou ondervinden van de veranderingen aan de vu. Het is niet toevallig dat het ledental, dat in de jaren 1965-1967 met ruim 115.000 spaarsters nog vrijwel gelijk gebleven was, voor het eerst een daling vertoonde in 1968, het jaar dus waarin de onrust aan de universiteit tot een uitbarsting kwam. In de roerige jaren 1968-1972 zegden maar liefst 20.000 vrouwen hun lidmaatschap op. Daarna zette de neergaande lijn zich onverbiddelijk door, van 94.000 spaarsters in 1972 via 60.000 in 1982 tot 41.000 in 1992, het laatste jaar dat nog met de traditionele lichtingslijsten werd gewerkt. 103

Achteraf kan geconstateerd worden dat de neergang van Vrouwen vu-Hulp hoofdzakelijk werd veroorzaakt door twee factoren, die in zekere zin tegengesteld aan elkaar waren. Aan de ene kant haakten veel traditioneel denkende leden af, omdat zij moeite hadden met de ontwikkelingen aan de vu, aan de andere kant kwamen er maar weinig nieuwe leden bij, omdat Vrouwen vu-Hulp haar aantrekkingskracht op de jongere generatie goeddeels verloren had. Dit laatste verschijnsel had te maken met het proces van desintegratie in gereformeerde kring, dat gekenmerkt werd door een sterk verminderde kerkelijke binding bij de jongere generatie en – in het verlengde daarvan – door het vervagen van het vroeger zo krachtig levende groepsbesef. Het kerkelijke en sociale milieu, waarin Vrouwen vu-Hulp jarenlang had kunnen gedijen, was aan erosie onderhevig, met als gevolg dat zij haar natuurlijke ‘recruteringsveld’ kwijtraakte. Ook als specifieke vrouwenorganisatie vond Vrouwen vu-Hulp steeds minder aansluiting bij de belevingswereld van de jongere generatie, die sterk beïnvloed werd door de opvattingen van het moderne feminisme.

In 1968 stond deze ontwikkeling nog in de kinderschoenen, maar het eerste ledenverlies in dat jaar was voor mevrouw Bos toch aanleiding om in het vu-*blad* van september 1968 de vraag te stellen, waaraan de achteruitgang te wijten was. Lag het aan de economische teruggang die voor het eerst sinds jaren werkloosheid veroorzaakte? Was de manier van sparen misschien te ouderwets? Er waren in elk geval steeds meer vrouwen die het busje een ‘antiquiteit’ vonden en liever twee keer per jaar een gift overmaakten. Meende men misschien dat sparen niet meer nodig was, nu de vu straks 100% subsi-

die kreeg? Maar dan diende men wel te bedenken, dat het zover nog niet was en dat er altijd wel iets extra's te doen was 'voor de vu en door de vu, waaruit haar christelijk karakter duidelijk spreekt'.

104 Dat de verontrusting over de identiteit van de vu de oorzaak van de achteruitgang zou zijn, achtte mevrouw Bos minder waarschijnlijk: 'Over het algemeen zijn wij, vrouwen, te lang 'trouw' aan onze christelijke beginselen, dan dat we vóór de uitwerking van de problemen al zouden opgeven achter de vu te staan.' Ook met de onrust onder de studenten viel het wel mee, meende zij, getuige het traditionele speechje van de vvsvu-praeses tijdens de laatste jaarvergadering van Vrouwen vu-Hulp in juni: 'We hoorden veel over het tegenwoordige studentenleven en studentenverzet – alles zeer actueel – , soms ook kritisch bekeken, maar zo vriendelijk voorgedragen, dat het beslist niet zo angstaanjagend klonk als uit een krantenartikel.'

Hoe geruststellend dit allemaal ook mocht klinken, de leiding van Vrouwen vu-Hulp beseftte terdege, dat er iets moest veranderen om nieuw perspectief te kunnen bieden. Vooral toen bleek dat de subsidieverhoging tot 100% sneller zou worden gerealiseerd dan aanvankelijk was verwacht, was het zaak een alternatieve bestemming voor de spaargelden te vinden, waarmee de motivatie van de vu-vrouwen op peil kon worden gehouden.

Reeds in 1969 besloot het college van directeuren het eigen aandeel in het exploitatietekort van het Academisch Ziekenhuis en de verpleegstersschool niet meer ten laste van Vrouwen vu-Hulp te brengen, zoals de laatste jaren was gebeurd. Voortaan zou het spaargeld worden ondergebracht in een fonds onder de naam 'vu-fonds Helpende Handen', waaruit speciale projecten gefinancierd konden worden. Het fonds werd door het college van directeuren en later door het bestuur van de Vereniging beheerd; de bestemming van de gelden zou jaarlijks worden vastgesteld in overleg met het moderamen van Vrouwen vu-Hulp. De zogenaamde 'spaardoelen', die steeds in *Helpende Handen* werden toegelicht, dienden aan een drietal voorwaarden te voldoen. In aanmerking kwamen alleen projecten die [1] niet of niet voldoende door het rijk werden gesubsidiëerd, [2] op 'academisch niveau' stonden en [3] het bijzondere karakter van de vu tot uitdrukking brachten.

Als eerste spaardoelen werden in 1970 drie projecten gekozen die, naar mevrouw Bos in het vu-*blad* van augustus 1970 meedeelde, nog

helpende handen

september 1980

ORGAAN VAN DE VERENIGING VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS OP GEREFORMEERDE GRONDSLAG

Het embleem van Vrouwen vu-Hulp uit de jaren zeventig, met de 'helpende handen'. De betekenis van het embleem werd als volgt toegelicht: 'De cirkel, gevormd door uitgestoken dameshanden, wil tot uitdrukking brengen: – dat de uitgestoken handen *naar buiten* gericht zijn, – dat het niet alleen *uitgestoken* handen, maar vooral *toegestoken* handen zijn, – dat ze samen omringen, als het ware dragen, de universiteit met haar vele activiteiten.' *Helpende Handen*, september 1980.

de instemming hadden gehad van de eerder dat jaar overleden mevrouw Verdam. Behalve aan de nazorg in het vu-ziekenhuis zou het geld ten goede komen aan een studie over het gehandicapte kind en aan de nieuwe medische faculteit van de christelijke universiteit te Kisangani in Kongo, waarmee de vu nauwe banden onderhield. Sommige vrouwen zouden er wellicht aan moeten wennen dat het geld voortaan niet meer uitsluitend naar het eigen ziekenhuis zou gaan, schreef moderamenlid mevrouw T. Wieringa-Ritsema in haar toelichting, maar in de wereld van vandaag moesten christenen hun blikveld ruimer maken: 'Christen-zijn is: wereldwijd denken en handelen.'

Het was jammer dat het Kongo-project, na een veelbelovend begin, al spoedig moest worden gestaakt, omdat de christelijke universiteit van Kinsangani in 1971 door de Kongolese regering werd samengevoegd met andere universiteiten. Aan het geld dat inmiddels voor het Kongo-project was gespaard kon echter bij het veertigjarig jubileum van Vrouwen vu-Hulp in juni 1972 te Utrecht een andere bestemming worden gegeven. Als bijzondere jubileumgift ontving de bibliotheek van de vu een bedrag van f100.000. Daarmee werd in zekere zin een 'ereschuld' afgelost, zoals bij de overhandiging van het bedrag werd opgemerkt, omdat de bibliotheek in 1930 wel f8.000 had ontvangen als 'geschenk der calvinistische vrouwen', maar bij de latere spaaracties buiten de boot was gevallen.

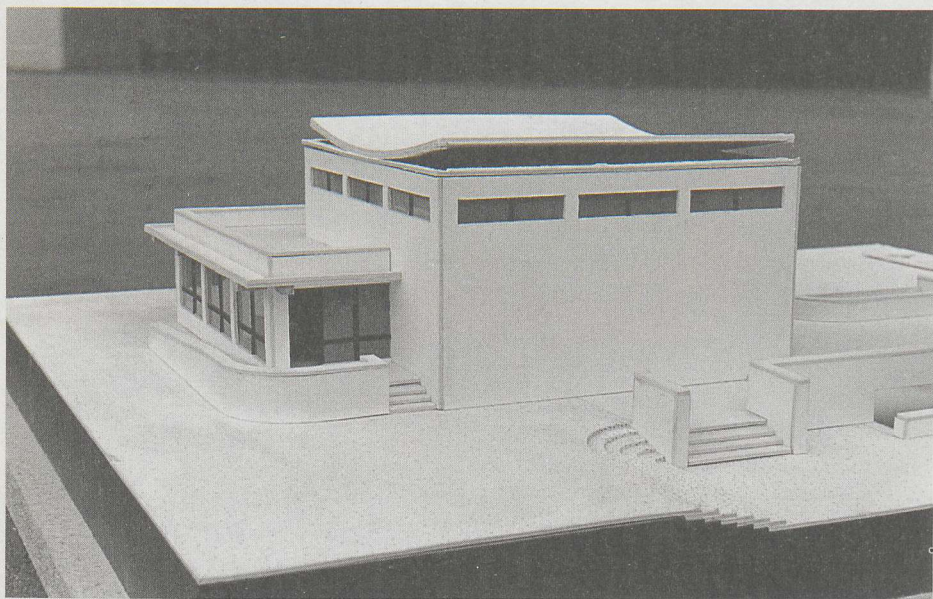
Een tweede bedrag van f400.000 werd uitgetrokken voor wat het moderamen 'een geweldig aanspreekbaar project' noemde, namelijk de bouw van een kapel op het vu-terrein. Weliswaar zou het nieuwe hoofdgebouw van de vu een kerkzaal krijgen, maar deze 'preekzaal' was mede door haar excentrische ligging niet geschikt als ruimte voor meditatie en bezinning. Het plan voor de bouw van een kapel op de campus was namens de senaat gelanceerd door rector-magnificus W. F. de Gaay Fortman in een rede op 6 september 1971, waarin hij onder meer had opgemerkt: 'Een christelijke universiteit bewijst haar karakter niet alleen door de wijze, waarop zij wetenschap bedrijft, maar ook doordat zij in het leven van iedere dag laat zien, uit welke bron zij put. De Engelse taal duidt dit aan met het woord 'worship', een woord dat niet in één Nederlands woord te vertalen is. Het omvat voorbede, aanbidding, lofprijzing en de persoonlijke omgang met God. In deze zijde van het christelijk leven is de Vrije Universiteit nooit sterk geweest.'

De gedachte van De Gaay Fortman werd overgenomen en uitgewerkt door de universiteitspastor, ds. J. Hessels Mulder. Het college van directeuren reageerde positief en wees een centraal gelegen plaats op de campus aan, waar de kapel zou kunnen verrijzen. Zelfs werd een maquette van de te bouwen kapel vervaardigd, die op de jubileumvergadering van Vrouwen vu-Hulp in 1972 te bezichtigen was. Daarna raakte de zaak echter in een impasse. Ondanks alle enthousiasme van de initiatiefnemers bleken de nieuwe bestuurscolleges van de vu, het college van bestuur en de universiteitsraad, uit praktische overwegingen minder voor het plan te voelen. Zij meenden dat de kapel te weinig gebruikt zou worden om er een deel van de toch al beperkte en daardoor kostbare ruimte op de campus voor te mogen opofferen. Dit standpunt werd kernachtig samengevat door een lid van het college van bestuur, dat in de universiteitsraad uitriep: 'Alweer een lege kerk, en dat op mijn campus!'

Na jaren van moeizaam overleg kwam het moderamen van Vrouwen vu-Hulp in 1980 tot de conclusie, dat van het plan moest worden afgezien omdat het draagvlak binnen de universitaire gemeenschap ontbrak. Door deze gang van zaken miste de universiteit een kans, om haar bijzondere identiteit op een passende en voor de hand liggende manier tot uitdrukking te brengen. Het spreekt vanzelf dat de afwijzing van het kapelplan evenmin bevorderlijk was voor de betrokkenheid van veel spaarsters, die op deze wijze wel de indruk moesten krijgen dat de vu haar christelijke beginselen minder zwaar liet wegen dan overwegingen van praktische aard.

HELPE NDE HANDE N

Eén van de gevolgen van de gewijzigde verhouding tussen vu en Vereniging was, dat het *vu-blad* in het najaar van 1971 verdween om plaats te maken voor een nieuw maandblad, *vu-Magazine* geheten. Het oude *vu-blad* was een echt verenigingsorgaan geweest, met huishoudelijke mededelingen, verslagen en artikelen, die vooral bedoeld waren om de leden en contribuanten van de Vereniging te informeren over de feitelijke gang van zaken aan de universiteit. In het nieuwe blad lag het accent vooral op de wetenschappelijke ontwikkelingen aan de vu, waarmee men wilde voortbouwen op de inhoudelijke dis-

Een maquette van de kapel die op de campus van de vu zou worden gebouwd, ontworpen door Architectengroep '69. De maquette wordt bewaard bij het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme.

kussies die tijdens de voorlichtingscampagnes over 'Kernvraagstukken' en 'Op vusite' waren gevoerd. Dit betekende dus dat *vu-Magazine* in de regel geen kwesties zou behandelen die met de Vereniging te maken hadden. Daarvoor werd een 'contactorgaan' in het leven geroepen, dat vier maal per jaar zou verschijnen.

Voor de berichtgeving over Vrouwen vu-Hulp werd een andere oplossing gekozen. Besloten werd *Helpende Handen* als zelfstandig orgaan te laten terugkeren. Het blad zou uitsluitend 'nieuws uit eigen kring en organisatie' bevatten en twee maal per jaar aan alle spaarsters worden toegestuurd. Vaste onderdelen daarbij waren het jaarlijkse verslag van de vergadering van provinciale vertegenwoordigsters, de aankondigingen van regionale bijeenkomsten en natuurlijk de vertrouwde rubriek 'Komen en gaan', die nog steeds door mevrouw Zwart werd verzorgd. Door de redactie werd verder een 'vraag- en antwoordrubriek' in het vooruitzicht gesteld, met als doel de aangesloten vrouwen 'een soort inspraak te geven in het functioneren van onze organisatie en het doel dat wij ons gesteld hebben'.

109

Vooruitlopend op de latere ontwikkelingen kan hier alvast worden gezegd, dat *Helpende Handen* tot 1982 als zelfstandig orgaan zou blijven bestaan. Daarna ging het op in het nieuwe blad *vu-Kwartaal*, dat tot 1990 de gecoördineerde berichtgeving over de Vereniging en Vrouwen vu-Hulp verzorgde. Vanaf 1991 kreeg de vrouwenorganisatie echter weer een eigen informatieblad, *vvH-Nieuws* geheten, dat twee maal per jaar verscheen. Ook in het verleden was de informatievoorziening van Vrouwen vu-Hulp verscheidene malen veranderd en had men afwisselend de voorkeur gegeven aan een zelfstandige en een geïntegreerde presentatie van de activiteiten. De toekomstige wijzigingen zouden echter in toenemende mate bepaald worden door overwegingen van financiële en organisatorische aard, die alles te maken hadden met het voortdurende ledenverlies, zowel bij de Vereniging als bij Vrouwen vu-Hulp.

In het eerste nummer van het nieuwe *Helpende Handen* van februari 1972 werden twee belangrijke mededelingen gedaan. Allereerst werd bekend gemaakt dat de administratie van Vrouwen vu-Hulp was gemoderniseerd: dit jaar zouden de lichtingslijsten voor het eerst per computer worden verzorgd. Hoewel het nieuwe systeem in het begin nog wel eens mankementen vertoonde, bracht het voor het secretariaat toch een belangrijke besparing van werkzaamheden met zich

110 mee. Niet minder opmerkelijk was de mededeling dat het sparen met busjes zijn langste tijd had gehad. Een aantal spaarsters had het oude spaarsysteem al vervangen door een halfjaarlijkse gift ineens en bovendien werd het steeds moeilijker hoofden te vinden om de busjes te legen. Het systeem zou daarom op den duur gewijzigd moeten worden, schreef secretaresse mej. R. Mooijen in *Helpende Handen* van februari 1972, maar het zou nog zeker enige tijd duren voordat uitsluitend met acceptgirokaarten kon worden gewerkt. In elk geval was nu al van directeuren toestemming verkregen, geen nieuwe spaarbusjes meer te laten aanmaken.

Op het bestuurlijke vlak deed zich enkele jaren later een belangrijke verandering voor, toen mevrouw Bos na haar zeventigste verjaardag aftrad als presidente. Zij had Vrouwen vu-Hulp vijftien jaar lang bekwaam en beminnelijk geleid, in een periode die gekenmerkt werd door grote veranderingen. De laatste belangrijke officiële gelegenheid die zij namens de vrouwenorganisatie bijwoonde was de opening van het nieuwe hoofdgebouw van de vu op 12 april 1973, waar zij koningin Juliana mocht rondleiden op een tentoonstelling over de geschiedenis van de vu. Op 15 mei 1975 nam mevrouw Bos afscheid van Vrouwen vu-Hulp. Zij werd als presidente opgevolgd door mevrouw C. F. Janse de Jonge-Dekker, een notarisvrouw uit Middelburg die sinds 1969 deel uitmaakte van het moderamen. Tot oktober 1980 zou zij de functie van presidente blijven uitoefenen.

SPAARDOELEN

Inmiddels ging het werk van Vrouwen vu-Hulp onverminderd door. Vooral de keuze van de spaardoelen, die van jaar tot jaar werden vastgesteld, was daarbij van groot belang. Ondanks de tegenslagen bij het Kongo-project en het kapelplan, slaagde men er in deze jaren in een aantal aantrekkelijke projecten op het program te zetten.

Een vast project was het ziekenhuispastoraat, dat jaarlijks ongeveer f50.000 ontving als aanvulling op de rijkssubsidie, terwijl in 1980 ook een bedrag van f214.000 gulden werd geschonken voor de noodzakelijke uitbouw van het pastoraal centrum van het azvu. Incidenteel werd gespaard voor kleinere ziekenhuisprojecten, zoals de aanschaf van bijbels en liedboeken, de radio-zielenroep, de ge-

luidsinstallatie in de ziekenhuiskapel, en aanvullende voorzieningen voor de patiënten.

Bij de medische en sociale spaardoelen ging vooral de eerste jaren veel geld (in totaal f212.000) naar het revalidatiecentrum van het ziekenhuis. Gezien het karakter van Vrouwen vu-Hulp hoeft het niet te verbazen, dat ook projecten voor de behandeling van *kinderen* werden uitgekozen. Zo werd in de jaren zeventig achtereenvolgens gespaard voor een speciale tandartsstoel voor de behandeling van gehandicapte kinderen, een onderzoek naar psycho-somatische klachten bij kinderen, een projekt inzake leergestoorde kinderen en de aanschaf van kleuren-tv's voor de kinderafdeling van het ziekenhuis. In de jaren 1977-1980 werd verder een aanzienlijke subsidie toegekend aan het 'Inweefprogramma' voor de hulpverlening aan gezinnen met kinderen die op het Paedologisch Instituut in behandeling waren. Aan dit projekt werd in totaal een bedrag van f325.000 uitgegeven.

III

Het belangrijkste spaardoel buiten de medisch-sociale sfeer was de vu-bibliotheek, die behalve de jubileumgift in 1972 vier jaar lang 250.000 gulden ontving om de achterstand weg te werken. Blijkbaar achtte men het nodig dit doel van een extra aanbeveling te voorzien, want in *Helpende Handen* van februari 1973 wees mevrouw Bos erop 'dat onze Vrijgemaakte zusters al van 1946 af sparen voor de bibliotheek van hun Hogeschool in Kampen en dat de Christelijk-Gereformeerde vrouwen sparen voor de Apeldoornse bibliotheek. Zelfs in Canada sparen de vrouwen al jaren voor de bibliotheek van het Instituut voor Christelijke Studies.' In het volgende nummer van *Helpende Handen* werd daar bovendien nog aan toegevoegd, dat 'de gelden hoofdzakelijk bestemd [zouden] worden voor de aankoop van literatuur over de geschiedenis van het protestantisme in Europa'. Uit erkentelijkheid voor de financiële steun van 1,1 miljoen gulden voorzag de bibliotheek alle boeken die met dit geld waren aangeschaft van een speciaal ontworpen ex libris, 'een blijvend kenmerk dat laat zien hoezeer Vrouwen vu-Hulp de docenten en studenten helpt', zoals bibliothecaris dr. J. Stellingwerff in *Helpende Handen* van februari 1974 schreef.

Financiële steun werd verder gegeven aan de afdeling Rechtshulp van de Juridische Faculteit, aan het projekt 'Derde wereld doktoraal' dat de studie van zwarte Zuidafrikaanse theologen aan de vu moge-

VROUWEN VU HULP

VRIJE UNIVERSITEIT
BIBLIOTHEEK

In de jaren zeventig schonk Vrouwen vu-Hulp 1,1 miljoen gulden aan de vu-bibliotheek. De met dit geld aangeschafte boeken werden voorzien van een speciaal ex libris, ontworpen door J. Koning. Op het ex libris is het zegel van de vu te zien, met de maagd in de tuin en de spreuk 'Onse hulpe sij in den name des Heeren'. *Afdeling Oude Drukken en Handschriften, UBvU.*

lijk maakte, en aan de bouw van het Hospitium voor de huisvesting van buitenlandse docenten en hun gezinnen. Ook het Bezinningscentrum, dat de discussie over vragen van geloof en wetenschap moest bevorderen, ontving in 1979 een bedrag van Vrouwen vu-Hulp. Dit geld was echter niet afkomstig uit het fonds 'Helpende Handen' maar uit het kapelfonds, omdat het Bezinningscentrum op dat moment nog als een voorloper van de kapel werd beschouwd. Ten slotte werd – om dit voorlopige overzicht af te ronden – bij het honderdjarig bestaan van de universiteit in 1980 ook subsidie gegeven aan een lesbrief over de geschiedenis van de vu voor middelbare scholieren, een sportinstuif voor gehandicapten en de tentoonstelling over 'Planten uit de bijbel', georganiseerd door de hortus botanicus in samenwerking met de theologische faculteit van de vu. 113

Uit dit overzicht van de voornaamste projecten in de periode 1972-1980 blijkt, dat de vanouds zo sterke affiniteit met de medische faculteit en het ziekenhuis nog steeds een grote rol speelde bij de keuze van de spaardoelen. Ook de zorg voor de – christelijke – identiteit van de vu bleef een belangrijk motief om bepaalde projecten te steunen. Toch ziet men wat dit laatste betreft tegelijk een verschuiving optreden, waarbij het christelijke element minder in geestelijke zin – of zo men wil: minder 'verticaal' – werd opgevat en steeds meer werd gezien als 'dienstbetoon aan de medemens, dichtbij en ver', zoals het moderamen van Vrouwen vu-Hulp in *Helpende Handen* van februari 1979 schreef.

Dat ook de vrouwenorganisatie in dit opzicht was 'meegegroeid met de tijd' bleek nog duidelijker, toen het jaar daarop een andere bestemming moest worden gevonden voor het geld dat oorspronkelijk voor de bouw van een kapel was bijeengebracht. Omdat 'het realiseren van deze kapel een uiterst moeilijke zaak was gebleken', besloot de vergadering van provinciale vertegenwoordigsters van Vrouwen vu-Hulp op 30 oktober 1980 het geld nu grotendeels te bestemmen voor het toegankelijk maken van de vu-gebouwen voor lichamelijk gehandicapten. In de toelichting die het moderamen in *Helpende Handen* van februari 1981 op het besluit gaf, merkte het op dat meer dan een jaar intensief gezocht was naar een alternatief, dat nauw aansloot bij de intentie van het oorspronkelijke project. Uiteindelijk was het unaniem tot de conclusie gekomen dat het gehandicapten-project 'het meest in de lijn van de oorspronkelijke bedoeling' lag. Daarbij

had de volgende overweging de doorslag gegeven: 'De zorg voor de naaste staat op de voorgrond, nu niet in direkt geestelijke, echter in materiële zin, maar met grote konsekventies voor de geest.'

[8] Nieuwe oriëntatie

De periode 1980-1990

Bij het eeuwfeest van de Vrije Universiteit in 1980 werd ook door Vrouwen *vu*-Hulp acte de présence gegeven. Op 22 april 1980 werd in de Aula van het hoofdgebouw van de *vu* een druk bezochte ontmoetingssamenkomst gehouden, die de hele dag duurde en onder leiding stond van mevrouw Janse de Jonge. Het hoogtepunt van de ochtendbijeenkomst was de onthulling van een wandkleed, vervaardigd door mevrouw J. Bönker-Blötevägel, dat geïnspireerd was op de 'helpende handen' van Vrouwen *vu*-Hulp. Behalve een diavoorstelling over 'De *vu* en de vrouw' van de redacteur van het *vu-Magazine* Ben van Kaam, die op milde wijze de spot dreef met het weinig vrouw-vriendelijke verleden van de universiteit, en een 'benauwend mooi' optreden van de acteur Henk van Ulsen over 'Het boek Prediker', waren er toespraken van het Tweede-Kamerlid mevrouw J. van Leeuwen en universiteitspastor ds. S. A. Boonstra. De laatste ging in zijn toespraak uitvoerig in op de grote veranderingen die de *vu*-gemeenschap had doorgemaakt. Zonder de tegenstellingen ('de last van de pluraliteit') te willen bagatelliseren meende hij dat er de laatste tijd ook positieve ontwikkelingen waren: 'Gelukkig groeit het inzicht, dat we met verkettering moeten ophouden en dat we elkaar nodig hebben. Hier en daar komen gesprekken op gang. Belangrijk is in dit opzicht de oprichting van het Bezinningscentrum, een instituut waar de grondvragen van geloof en wetenschap aan de orde komen. Voor deze instelling hebt u ook uw bijdrage geleverd door te zorgen voor een passende inrichting. Daar zijn we blij mee en we vatten dat op als een bewijs, dat u ons niet in de steek laat bij het zoeken van een oplossing van de problemen.'

Een half jaar later, op 30 oktober 1980, kwamen in het kader van de eeuwfeest-viering ook de provinciale vertegenwoordigsters van Vrouwen *vu*-Hulp bij elkaar. Voorafgaande aan de vergadering werd

DE VROUWEN

presidente van Vrouwen VU-Hulp

- o Prof. dr Gesina H.J. van der Molen
- **Mevr. C.F. Janse de Jonge-Dekker**
- o Mevr. Hannie van Leeuwen
- o De Maagd in de tuin

De presidente van Vrouwen VU-Hulp, mevrouw C. F. Janse de Jonge-Dekker, afgebeeld op het VU-kwartetspel 'Abrahams Prentenboek', dat werd uitgegeven bij het eeuwfeest van de universiteit in 1980. VU-collectie HDC.

in de heemtuin van het Academisch Ziekenhuis een bronzen beeldje onthuld, dat een spaarster van Vrouwen vu-Hulp voorstelde, 'als symbool van wat ons leger van vu-Hulp-Vrouwen bewoog en beweegt'. Het 'ranke sculptuurtje', aangeboden door de RABO-bank en vervaardigd door de beeldhouwer P. de Monchy, werd onthuld door mevrouw Zwart, die zoveel jaren lid van het moderamen was geweest. De vergadering zelf stond in het teken van het aftreden van mevrouw Janse de Jonge, die de leiding van Vrouwen vu-Hulp overdroeg aan mevrouw A. Koetsier-Lems. 117

De nieuwe presidente was 'geen vreemde in Jeruzalem', schreef *Helpende Handen* bij haar aantreden. Voor haar huwelijk in 1959 had zij twaalf jaar op het bureau van Vrouwen vu-Hulp aan de Keizersgracht gewerkt, waarvan de laatste vier jaar als landelijk secretaresse. Sindsdien had zij allerlei functies op kerkelijk en maatschappelijk gebied vervuld, totdat zij in 1975 weer nauw betrokken raakte bij het werk van de vu-vrouwen als lid van het moderamen. Behalve een ruime bestuurlijke ervaring had mevrouw Koetsier ook uitgesproken opvattingen over het beleid voor de komende jaren.

In een interview in het maandblad *Pharetra* van oktober 1980 merkte zij op, dat Vrouwen vu-Hulp moest proberen jongere vrouwen aan te spreken met projecten die in hun belangstellingssfeer lagen. Als voorbeeld noemde zij 'een bijdrage aan de crèche van de vu' en 'het bekostigen van formatieplaatsen voor Vrouwenstudies aan de vu', projecten die nog in bespreking waren, maar die zij persoonlijk van harte ondersteunde. Als Vrouwen vu-Hulp meer werk maakte van haar 'aanzwengelfunctie' bij het stimuleren en subsidiëren van nieuwe initiatieven, zou het zich ook beter kunnen profileren.

Uit deze en andere uitlatingen blijkt dat de aantredende president openstond voor nieuwe ontwikkelingen en allerm minst gebukt ging onder de 'last der pluraliteit', waarvan Boonstra had gesproken. 'Aktievoeren voor speciale projecten waarin christenvrouwen zich kunnen herkennen, dat is altijd het eigene geweest van Vrouwen vu-Hulp,' merkte zij in een van haar toespraken op. Maar omdat de omstandigheden veranderd waren moest dit 'eigene' op een eigentijdse manier gestalte krijgen. Vrouwen vu-Hulp was weliswaar geen vrouwenbeweging in feministische zin, maar wel een organisatie van 'vrouwen in beweging'. Met deze typering doelde zij niet alleen op de duizenden medewerksters die overal in het land twee keer per jaar op

Datum: 1 en 10 april 1980

Bezoek aan: 7 dames Nr. 0587/V.V.H.: MG 04

te Uithoorn Nr. PC: 1987

plaatselijke situatie: niemand bereid kunnen vinden om de nu reeds twee jaar tot stilstand gekomen wagen van v.v.h. weer op gang te brengen. Niet alleen onwil maar ook onmacht er is nogal wat tegenkanting tegen de v.u. in Uithoorn, met veroorzaakt door v.u. mensen die ter plaatse wonen en bijv. zeer slecht of helemaal niet kerkelijk meeleven, ook diverse verhalen over verkeerd ^{de} bste^d gelden e.d. doen de ronde waardoor de belangstelling ook ten tijde van Mevr. Vlijm al behoorlijk was gedaald. Doordat steeds meer dames een part-time functie hebben zijn ze voor dit soort dingen ook niet meer beschikbaar zodat het gewoon onmogelijk wordt om met een nieuwe ploeg weer te starten. Althéwel men weinig heil verwacht van accept-giro zal een gedeelte van de dames daar wel via willen geven zodat er dan nog iets binnen komt. Zie in verdere pogingen om iets te bereiken geen heil, kan ook geen advies vragen aan distriktshoofd of prov. vertegenwoordigster want die zijn in dit deel van de provincie ook niet meer aanwezig.

BUR. VER. VU	DATUM	PARAAF
HFD. ADMINISTRATIE		
ALG. SECRETARIS		2
ADMINISTRATIE		
MUTATIE VERENIGING		
V.V.H.		
SECR. BESTUUR		
COÖR. 3		

olinge

R 789/Ver. 010

Een somber verslag van G. A. van Solinge over de stand van zaken in Uithoorn, april 1980. Samen met F. Kampherbeek en J. Edel was Van Solinge als buitendienstfunktionaris van de Vereniging jarenlang betrokken bij het werk van Vrouwen vu-Hulp. *Collectie-Koetsier*.

pad gingen om geld in te zamelen. De uitdrukking mocht ook minder letterlijk worden opgevat en betekende dat Vrouwen vu-Hulp met haar tijd meeging en bereid was nieuwe wegen in te slaan.

“T IS TOCH TE GEK ...!!”

Duidelijk was dat het moderamen Vrouwen vu-Hulp nieuwe impulsen wilde geven. Een beproefd middel om de inzet van de leden te vergroten was het houden van een speciale inzamelingsactie, zoals in het verleden wel vaker was gebeurd. Het moderamen kwam daarom begin 1981 op de landelijke werk- en informatiedagen van Vrouwen vu-Hulp met het plan voor een bijzondere jubileumactie. Voortbouwend op het besluit om het kapelfonds te bestemmen voor het toegankelijk maken van de vu voor gehandicapten, stelde het voor nog een extra bedrag van één miljoen gulden voor hetzelfde doel in te zamelen, dat dan bij het jubileum van Vrouwen vu-Hulp in november 1982 kon worden aangeboden. Omdat 1981 was uitgeroepen tot het ‘Internationaal Jaar van de Gehandicapten’ zou het projekt de spaarsters ongetwijfeld bijzonder aanspreken. Met de actie kon Vrouwen vu-Hulp tevens laten zien dat het ‘springlevend’ was en een ‘open oog en oor’ had voor de huidige maatschappelijke problemen. 119

Het voorstel van het moderamen kreeg veel bijval op de vrouwenvergaderingen in het land, zodat in de maanden daarna met de voorbereiding van de actie kon worden begonnen. Er werd een speciale folder ontworpen met informatie over het gehandicapten-projekt, die als titel kreeg “*t Is toch te gek ...!!*” en in het najaar van 1981 aan alle spaarsters werd toegezonden. Ook op andere manieren werd bekendheid aan de actie gegeven, onder meer door het plaatsen van een ‘gigantische vu-bus’ in de hal van het vu-gebouw. De actie ging officieel van start met een bijeenkomst in de kapel van het Academisch Ziekenhuis, waar mevrouw Koetsier als jubileumgeschenk van Vrouwen vu-Hulp een wandkleed voor de kapel aanbood, dat de vier jaargetijden voorstelde.

Uit een brief van 2 september 1981 aan het bestuur van de Vereniging blijkt dat het moderamen van Vrouwen vu-Hulp optimistisch gestemd was over het resultaat van de actie. Het sprak de verwachting uit ‘dat een streefbedrag van 1 miljoen gulden zal worden gehaald.

De onthulling van het beeldje van de spaarster van Vrouwen vu-Hulp in de heemtuin van het Academisch Ziekenhuis, 30 oktober 1980. V.l.n.r. het oudmoderamenlid mevrouw J. Zwart-de Jong, die het beeldje onthulde, de beeldhouwer P. de Monchy, ir. P. J. Lardinois, directievoorzitter van de Rabobank die het beeldje sponsoorde, en C. de Niet, lid van het College van Bestuur van de Vrije Universiteit. *Foto-collectie HDC.*

(...) Wij hopen de aktie bij velen aanslaat en daardoor meer uitbreiding kan worden gegeven aan het thans bestaande aantal spaarsters.' In een brief van 1 oktober 1981 aan de provinciale vertegenwoordigers en de districtshoofden van Vrouwen vu-Hulp liet het moderamen zich in dezelfde geest uit: 'Het lijkt ons dat dit interessante spaardoel door veel medewerksters zal worden gezien als een welkome gelegenheid om nú nieuwe spaarsters te werven.'

Gezien deze hooggespannen verwachtingen moet het moderamen teleurgesteld zijn geweest over het uiteindelijke verloop van de aktie. Ondanks het enthousiasme van de initiatiefneemsters bleef de opbrengst – f650.000 in drie lichtingen – ruim beneden het streefbedrag. In feite was het resultaat van de jubileumaktie nauwelijks hoger dan de opbrengst van drie normale lichtingen, zo moest achteraf worden vastgesteld. Verder hadden zich tijdens de campagne wel nieuwe spaarsters aangemeld, maar deze ledenwinst woog niet op tegen het aantal opzeggingen, zodat het totaal aantal spaarsters juist verder was afgenomen. Uit het verslag van de evaluatievergadering, die op 25 januari 1983 werd gehouden, blijkt dat de aktie met veel minder animo was gevoerd dan men van tevoren had gehoopt: 'Het jubileumprojekt leverde niets ekstra's op. Veel 'oude' provinciaal vertegenwoordigsters en algemeen hoofden konden de moed en kracht niet opbrengen er achter aan te gaan.' Volgens het verslag was er onmiskenbaar sprake van een afnemende motivatie bij de kaderleden van Vrouwen vu-Hulp: 'Het blijkt dat het moeilijk is zowel algemene hoofden als hoofden in te zetten voor de organisatie vvH. (...) Veel dames hebben 'tegenzin' tegen tweemaal per jaar lichten of een bijdrage ophalen. Ook het 'lopen' zelf is een toenemend bezwaar.' Hoewel het verslag in mineur was gesteld, eindigde het toch met de opmerking: 'Het is niet alles negatief. Er is een gideonsbende die gemotiveerd blijft.' Het is duidelijk dat die laatste opmerking voor een massa-organisatie als Vrouwen vu-Hulp, die het altijd had moeten hebben van de inzet van duizenden vrijwilligsters, nauwelijks geruststellend genoemd kon worden.

De opbrengst van de jubileumaktie mocht dan zijn tegengevallen, bij de aanbieding van het bedrag tijdens de jubileumviering op zaterdag 6 november 1982 was van die teleurstelling weinig te merken. Het jubileum werd gevierd met een 'familiedag' in het hoofdgebouw van de vu, zodat een groot aantal vrouwen man en kinderen had mee-

Een foto uit de folder *'t Is toch te gek...!!'* (1981), waarop de ontoegankelijkheid – voor lichamelijk gehandicapten – van de vu-gebouwen in beeld wordt gebracht. De folder werd gebruikt bij de inzamelingsactie voor het jubileum van Vrouwen vu-Hulp in 1982. *Collectie-Koetsier*.

genomen. Behalve een plenaire bijeenkomst in de 'stampvolle' vu-aula, waar de opbrengst van de aktie werd bekend gemaakt, was er een gevarieerd programma met muziek, cabaret, excursies en stands. Een nieuw element was de gespreksgroep over de veranderende positie van de vrouw in de samenleving, waar leden van Vrouwen vu-Hulp en aan de vu werkende of studerende vrouwen met elkaar in discussie gingen. Het vu-blad *Ad Valvas* liet in zijn verslag van 12 november 1982 merken aangenaam verrast te zijn over het verloop van het gesprek: 'Wie nog mocht denken dat Vrouwen vu-Hulp een organisatie is die met de positie van vrouwen weinig verwantschap voelt, kwam na dit gesprek bedrogen uit. Een aantal vrouwen, met name de ouderen, nam soms zeer feministische standpunten in.' 123

SPAARDOELEN IN BEWEGING

In hoeverre hadden de nieuwe accenten in het beleid van Vrouwen vu-Hulp invloed op de keuze van de spaardoelen? Anders gezegd: waren met de vrouwen ook de spaardoelen in beweging? Deze vraag is te beantwoorden door de projekten in de jaren 1972-1980 te vergelijken met die in de jaren 1981-1998, maar daarbij moet wel één kanttekening worden gemaakt. In beide perioden besliste Vrouwen vu-Hulp niet zelfstandig over de projekten die zij voor haar rekening nam, maar in samenspraak met de bestuurlijke colleges van de vu. Dit overleg werd gevoerd in de commissie bestedingen van de Vereniging, waarin het Bestuur van de Vereniging, het College van Bestuur van de vu, de Raad van Bestuur van het azvu en het moderamen van Vrouwen vu-Hulp vertegenwoordigd waren. In de commissie vond niet alleen een afweging plaats van de door de vu en het azvu voorgestelde projekten, maar werd wat de financiering betreft ook geprobeerd tot een zo goed mogelijke taakverdeling tussen de Vereniging en Vrouwen vu-Hulp te komen. De projektkeuze voor Vrouwen vu-Hulp was dus een geïntegreerd onderdeel van een breder beleid inzake de besteding van de bijzondere vu-fondsen.

Een vergelijking van de spaardoelen alleen zal dus altijd een enigszins vertekend beeld geven. Daar staat tegenover dat het moderamen van Vrouwen vu-Hulp reële invloed had op het overleg in de commissie bestedingen en diende in te stemmen met de uiteindelijke pro-

De presidente van Vrouwen vu-Hulp, mevrouw A. Koetsier-Lems, tijdens de jubileumbijeenkomst op 6 november 1982, waar de opbrengst van de jubileumactie werd bekendgemaakt. *Collectie-Koetsier.*

jektkeuze. Wat dat betreft kan men zelfs spreken van een toenemende invloed van Vrouwen vu-Hulp, die ook te maken had met de grotere zelfbewustheid van vrouwen binnen de vu-gemeenschap. Anders dan vroeger, toen de bestemming der gelden veelal werd overgelaten aan het wijze oordeel van directeuren, was er nu sprake van een herkenbare inbreng in het keuzebeleid. Dit laatste betekent dat de eigen voorkeuren van Vrouwen vu-Hulp voldoende in de uiteindelijke keuze weerspiegeld werden om een vergelijking tussen de spaardoelen van voor en na 1980 mogelijk te maken. 125

Na deze inleiding kan opnieuw de vraag gesteld worden of er sprake was van verschuivingen in de spaardoelen van Vrouwen vu-Hulp. Nauwkeurige bestudering van het materiaal laat zien dat daarvan in drie opzichten inderdaad sprake was. Aan het eind van het vorige hoofdstuk is er al op gewezen, dat aan het kapelfonds uiteindelijk een bestemming werd gegeven die meer in de sfeer van het praktisch christendom lag. Deze keuze werd nog eens bevestigd doordat bij de jubileumactie van 1982 voor hetzelfde doel – het gehandicapten-project – werd gespaard. Eenzelfde accentverschuiving kan men na 1980 constateren bij de projecten van het Academisch Ziekenhuis. Weliswaar bleef het ziekenhuispastoraat een vaste post op de lijst van Vrouwen vu-Hulp, maar het jaarlijkse bedrag voor dit project liep geleidelijk terug van f58.461 in 1981 tot f28.233 in 1998. In totaal ontving het ziekenhuispastoraat in de jaren 1981-1998 een bedrag van ongeveer f670.000, een relatieve achteruitgang vergeleken met de veel kortere periode 1973-1980, toen voor het ziekenhuispastoraat en de verbouwing van het pastoraal centrum een totaalbedrag van f602.000 werd uitgegeven.

Ook als men bedenkt dat de jaaropbrengsten van Vrouwen vu-Hulp in de loop der jaren afnamen betekende het toch dat de uitgaven voor de geestelijke zorg in het ziekenhuis minder belangrijk waren geworden. Daar stond tegenover dat in de periode 1981-1998 grotere bedragen voor meer praktische ziekenhuisvoorzieningen werden uitgetrokken dan in de jaren zeventig het geval was geweest. Te denken valt aan de aanschaf van vast meubilair voor de wachtruimten van de nieuwe polikliniek (f220.000 in 1984), een nieuwe studio voor de radiozieken-omroep (ruim f475.000 in de jaren 1991-1993) en het Logeerhuis van het ziekenhuis (f420.000 in de periode 1991-1998). Daarnaast ontving het ziekenhuis nog ongeveer f380.000

Een overzicht van de vu-aula op 6 november 1982. *Collectie-Koetsier.*

voor onderzoeksprojecten op het gebied van dyslexie, kinderoncologie en alzheimer, voor de kinderopoli en voor het huiskamerproject ouderen.

Bij de keuze van de spaardoelen van Vrouwen vu-Hulp deden zich nog twee andere accentverschuivingen voor. Allereerst kan men constateren dat de uitgaven voor derde-wereld-projecten toenamen. Het project 'Derde wereld doktoraal', later 'Derde wereld beurzen' en 'Zuid-Afrikafonds' genoemd, werd voortgezet en ontving in de jaren 1981-1990 een subsidie van f785.000. Daarnaast gaf Vrouwen vu-Hulp in de jaren 1987-1992 ruim f66.000 voor de opleiding van de Argentijnse vrouwenarts A. R. Martinez, en in 1992 en 1995 nog eens subsidies van f50.000 en f40.000 voor diens kliniek in Mendoza. 127

Na 1990 nam het aantal derde-wereld-projecten toe en werd gespaard voor het christelijk onderwijsinstituut Dar Ul Hikmat ('Huis van de Wijsheid') in Pakistan (f60.000 in de periode 1989-1991), de Eduardo Mondlane Universiteit te Mozambique (f12.500 in 1992), het ziekenhuis Mardi Santosa in Soerabaja (f50.000 in 1992), het Tjikini Ziekenhuis in Djakarta (f42.000 in 1992), het ziekenhuis van de Batakse protestantse kerk te Balige (f37.000 in 1992). Van langer duur was de financiële steun aan het uitwisselingsprogramma tussen de vu en de Universiteit van Wes Kaapland (f108.000 over de jaren 1992, 1994 en 1995), en aan de Universiteit Satya Wacana Indonesia op Midden-Java, die in de jaren 1992-1997 in totaal een bedrag van f149.000 ontving. Ten slotte mag in dit verband ook melding worden gemaakt van de voortgezette steun van Vrouwen vu-Hulp aan het Hospitium van de vu, dat vooral bedoeld was om gastdocenten en hun gezinnen uit de derde wereld te huisvesten. Voor dit academische gastenverblijf, dat op 10 december 1982 door mevrouw Koetsier werd geopend, werd in de jaren daarna nog f335.000 aan subsidie gegeven.

Een andere accentverschuiving van betekenis betrof de keuze van enkele projecten, die blijf gaven van een toenemende belangstelling voor vrouwen-emanipatie. Zo werd in 1980-1984 een bedrag van f132.000 gegeven aan het het projekt 'Wijkplaats/ijkplaats' van de sektie sociale pedagogiek van de vu, dat vooral gericht was op meisjes en een bijdrage wilde leveren aan de 'verheldering van de opgave van het jongzijn in de huidige samenleving'. Niet minder belangrijk was het projekt 'Vrouw zijn en zwart zijn' van de vakgroep

algemene literatuurwetenschap, die met steun van Vrouwen vu-Hulp (f156.000 in de periode 1986-1989) onderzoek kon doen naar romans, waarin de ervaringen van zwarte vrouwen aan bod kwamen. Een kleiner bedrag van f40.000 ging in 1995/1996 naar een onderzoek inzake de participatie van mannen in het huishouden, van de faculteit der sociaal culturele wetenschappen. In het verlengde van deze emancipatieprojecten lag ook de financiële steun aan het kinderdagverblijf van de vu en het AZVU, 't Olifantje', dat in 1987 werd verblijd met een subsidie van f35.000.

Om het beeld te completeren kan tenslotte nog vermeld worden dat Vrouwen vu-Hulp in 1992 en 1998 ook bijdragen van f10.000 en f35.000 gaf voor twee IKON-documentaires over het Academisch Ziekenhuis. Een bijzonder project was de uitgave van het boek *Planten uit de bijbel*, een vervolg op de gelijknamige tentoonstelling die bij het eeuwfeest van de vu in 1980 was gehouden. Vrouwen vu-Hulp subsidieerde het boek van vu-hortulanus Daan Smit met een bedrag van f93.000, zodat het bij het officiële afscheid van het vu-busje op 20 april 1991 aan alle aanwezige spaarsters kon worden aangeboden.

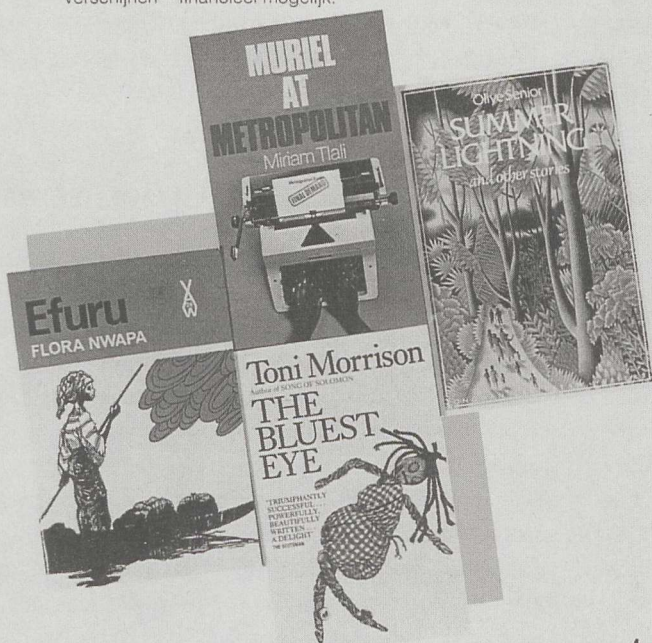
POGINGEN TOT VERNIEUWING

Met deze laatste gebeurtenis lopen we vooruit op de ingrijpende reorganisatie, die in 1990/1991 haar beslag kreeg en het einde betekende van Vrouwen vu-Hulp in haar oude gedaante. Deze reorganisatie was het sluitstuk van een ontwikkeling in neerwaartse richting die zich reeds jaren aftekende. We zagen al dat het moderamen van Vrouwen vu-Hulp bij het jubileum van 1982 een poging had gedaan de organisatie nieuw leven in te blazen. Het teleurstellend verloop van de jubileumaktie, die wat opbrengst en ledental betreft niet het gewenste resultaat had, was in feite al een signaal dat de bestaande opzet van Vrouwen vu-Hulp dringend aan vernieuwing toe was. Toch zou het nog enkele jaren duren voordat de reorganisatie als urgent probleem op de agenda werd gezet.

Voorlopig werden pogingen gedaan de noodzakelijke vernieuwing langs andere wegen te realiseren. Niet alleen door andere accenten te leggen bij de keuze van de spaardoelen, maar ook door een betere publiciteit hoopte men het 'image' van Vrouwen vu-Hulp te verbete-

Project 5: Vrouw-zijn en zwart-zijn

Romans van zwarte schrijfsters kunnen het een en ander vertellen over de beleving van het zwart-zijn en/of het vrouw-zijn. Zwarte vrouwen zijn vaak dubbel gediscrimineerd. Ze komen niet aan bod in een door blanken beheerste samenleving, maar ook niet in hun eigen zwarte samenleving. De vakgroep algemene literatuurwetenschap van de Vrije Universiteit doet onder leiding van dr Mineke Schipper onderzoek naar romans van zwarte schrijfsters uit West-Afrika, Zuid-Afrika, het Caribisch gebied en de Verenigde Staten. Hierbij wordt de invloed van verschillende culturen op de beleving van het vrouw-zijn en/of het zwart-zijn nagegaan. Ook de maatschappelijke situatie in deze landen wordt erbij betrokken. Vrouwen VU-Hulp maakte dit onderzoek – waarvan een verslag zal verschijnen – financieel mogelijk.

4

In de jaren tachtig steunde Vrouwen vu-Hulp enkele projecten op het gebied van de vrouwen-emancipatie, zoals het project 'Vrouw zijn en zwart-zijn'. De illustratie is afkomstig uit de folder 'De 7-klapper van Vrouwen vu-Hulp in 1988'. Collectie-Koetsier.

ren. Zo liet het moderamen in het najaar van 1983 in een open brief aan minister Deetman van Onderwijs een krachtig protest horen tegen het voorstel van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid, om de medische faculteit en het Academisch Ziekenhuis van de vu in het kader van de bezuinigingen te sluiten. Ook bij andere gelegenheden, zoals de honderdste lichting in het najaar van 1987, werd de publiciteit gezocht om het werk van Vrouwen vu-Hulp te profileren.

130 Vanaf 1983 werd de berichtgeving over de Vereniging en Vrouwen vu-Hulp weer door één blad – *vu-Kwartaal* – verzorgd, in een poging de achterban nauwer bij de vu te betrekken. Met de uitgave van dit gezamenlijke blad werd in zekere zin van de nood een deugd gemaakt, omdat het voortdurende ledenverlies beide organisaties tot bezuinigingen dwong. Veel soelaas bracht deze ingreep echter niet. Voor de eigen profilering van Vrouwen vu-Hulp bleek zij in zekere zin zelfs contraproductief te zijn, zodat de informatie over de projecten aan het eind van de jaren tachtig toch weer in afzonderlijke folders onder de spaarsters werd verspreid.

Een ander probleem, waar vergeefs een oplossing voor werd gezocht, was van financieel-organisatorische aard en betrof de inning van de bijdragen. Omdat al jaren duidelijk was dat het vu-busje steeds minder werd gebruikt, werd de spaarsters de mogelijkheid geboden hun bijdragen per giro over te maken. Met twee inzamelingsmethoden werd de administratie er echter niet eenvoudiger op. Bovendien bleek dat veel vrouwen, die voor 'girosparen' kozen, na verloop van tijd stilzwijgend afhaakten, zodat het systeem per saldo alleen maar bijdroeg aan een verder ledenverlies.

Aan het eind van de jaren tachtig stapelden de problemen zich op. Ondanks alle vernieuwingen en ingrepen kon de achteruitgang niet worden gestopt. Ledenverlies, vergrijzing, dalende opbrengsten en een afnemende motivatie, zowel bij de medewerksters als bij de spaarsters van Vrouwen vu-Hulp, bleven het beeld bepalen. Bovendien waren er tekenen dat de interne communicatie te wensen overliet. Er waren klachten over de keuze van nieuwe spaardoelen, die niet door alle spaarsters werden toegejuicht. Ook de berichtgeving over het Academisch Ziekenhuis, waar medische kwesties als abortus, euthanasie en geslachtsverandering ter discussie stonden, zorgde voor onrust. Hoewel het moderamen de communicatie probeerde verbeteren door voorlichting in *vu-Kwartaal* en besprekingen op lan-

Het moderamen van Vrouwen vU-Hulp in vergadering bijeen. V.l.n.r. E.J. van Donk-Brouwer, A. Koetsier-Lems, J. Passchier-van der Blom, C. Eerdmans en J. de Jonge-Kouwenhoven. vU-Kwartaal, juli 1984.

delijke vergaderingen, ontstonden er nu ook fricties met de vertegenwoordigers van Vrouwen vu-Hulp in de provincies. Duidelijk bleek dit in juli 1989 uit een brief van de provinciale vertegenwoordigers in Groningen, waarin zij een aantal bezwaren tegen het projektbeleid en de interne gang van zaken kenbaar maakten. Het feit dat deze brief, gericht aan het moderamen, ook verzonden werd naar alle andere provinciale vertegenwoordigers én naar het bestuur van de Vereniging, was een teken dat de verhoudingen binnen de organisatie door een gebrek aan vertrouwen onder druk kwamen te staan.

Het moderamen toonde zich zijn antwoord van 17 augustus 1989 'uitermate bevreemd' over de handelwijze van de Groningse briefschrijfsters, maar liet tevens blijken hun zorgen over de problemen van Vrouwen vu-Hulp te delen. Het kondigde aan daarover zelf al in gesprek te zijn met het bestuur van de Vereniging, met als doel tot een nieuw gezamenlijk beleid te komen. Zodra de uitkomst van dit overleg bekend was, zou de discussie over de koers van Vrouwen vu-Hulp ook intern gevoerd kunnen worden.

[9] Platform Vrouwen vu-Hulp

De jaren 1990-1999

Het overleg tussen de Vereniging en Vrouwen vu-Hulp leidde al spoedig tot de conclusie, dat de tijd was aangebroken om de organisatie van Vrouwen vu-Hulp aan een grondig onderzoek te onderwerpen. Om een zo objectief mogelijke analyse van de problematiek te krijgen, besloot het moderamen na overleg met de provinciale vertegenwoordigers daarvoor de deskundige hulp van een extern organisatieadviesbureau in te roepen. In april 1990 werd aan het Nijmeegse bureau GITP/Management Advies opdracht gegeven 'hetdige en toekomstige functioneren van de vvH te onderzoeken en het moderamen over de te voeren strategie te adviseren'. Reeds in juni kwam GITP-consultant D. H. van Ginkel met een rapport, dat mede was gebaseerd op interviews met een aantal provinciale vertegenwoordigers, het moderamen van Vrouwen vu-Hulp, en medewerk(st)ers en bestuursleden van de Vereniging. Het rapport droeg als titel *Vrouwen vu-Hulp zonder vu-busje?*, waarmee de belangrijkste aanbeveling in het onderzoeksverslag al kernachtig werd aangeduid.

Na een kort overzicht van de geschiedenis en de voornaamste kenmerken van Vrouwen vu-Hulp ging het rapport over tot een analyse van de huidige situatie. In de paragraaf over 'identiteit als bindende factor' werd erop gewezen dat Vrouwen vu-Hulp in het verleden een duidelijke eigen identiteit had vertoond. Als kenmerken daarvan werden onder meer genoemd: 'Saamhorigheid: vrouwen gezamenlijk in aktie. Gevoel van 'eigenaar zijn': instandhouden 'eigen' vu en azvu. Maatschappelijke betrokkenheid: zinvolle betekenis geven aan leven en werken. Sociale betrokkenheid: aandacht voor het welzijn van individuele spaarsters.' In de moderne tijd was deze identiteit zwaar onder druk komen te staan, aldus het rapport, dat daarbij onder meer wees op de individualisering en de geringere sociale betrokkenheid, en op het feit dat vvH-vrouwen anders dan vroeger 'nu méér eigen

maatschappelijke bezigheden hadden dan alleen vvH'. Dit proces – het verlies van de gezamenlijke identiteit – was al geruime tijd aan de gang, zonder dat daarover echter veel discussie was gevoerd. Reden daarvan was dat 'de cultuur binnen vvH dit vraagstuk moeilijk bespreekbaar' maakte.

134 Opmerkelijk was dat de levensbeschouwelijke identiteit, in zekere zin de *raison d'être* van Vrouwen vu-Hulp, in deze analyse geheel buiten beschouwing werd gelaten, hoewel zich toch ook daarin belangrijke verschuivingen hadden voorgedaan. Iets daarvan kwam wel naar voren in de paragraaf over de projecten, waarin gesteld werd dat 'de projectenkeuze regelmatig onderwerp van discussie' was en dat 'vrijwilligsters/spaarsters zich niet altijd in de gekozen projecten' herkenden. Als andere problemen signaleerde het rapport, dat 'de communicatie over de projectenkeuze gebrekkig' was, dat 'de betrokkenheid van de organisatie bij het projectenbeleid minimaal' was, en dat de deskundigheid ontbrak om een eigen 'lange-termijn-projectenbeleid' te voeren. Op grond van deze kritische kanttekeningen werden de nodige aanbevelingen gedaan om het beleid in dit opzicht te verbeteren.

Naast deze analyse op meer inhoudelijke punten ging het rapport ook in op het cruciale vraagstuk van de inzamelingsmethode. Vastgesteld werd dat het vu-busje zijn tijd had gehad en door alle betrokkenen als achterhaald werd ervaren. Een belangrijke factor was verder dat het steeds moeilijker werd om vrijwilligsters te vinden die de busjes konden legen. In feite werd al niet meer daadwerkelijk naar nieuwe vrijwilligsters gezocht, omdat het huidige beleid van Vrouwen vu-Hulp er impliciet op gericht was het inzamelen per giro uit te breiden. De aanbeveling van het rapport liet dan ook op dit punt niets aan duidelijkheid te wensen over: 'De inzamelingsmethode van vvH moet zo snel mogelijk worden gestaakt. Omschakeling op giraal inzamelen is – technisch – mogelijk. De PR-begeleiding hiervan zal aandacht behoeven.' De overgang naar giraal sparen zou zeker een negatief effect hebben op het aantal spaarsters, maar dit behoefde volgens de onderzoeker niet te leiden tot vermindering van de opbrengsten: 'Ervaringen tot op heden tonen aan dat het aantal spaarsters afneemt, maar het bedrag dat men geeft hoger is.' Veel keus had men echter in dit opzicht niet: ook als alles bij het oude bleef zou het aantal spaarsters verder teruglopen, omdat het ledenbestand van Vrouwen vu-Hulp

sterk vergrijsd was: 'Niets doen zal automatisch leiden tot een – snelle – afbrokkeling van de organisatie en een – snelle – toeneming van de interne demotivatatie.'

Inzake de verhouding tussen de Vereniging en Vrouwen vu-Hulp constateerde het rapport, dat de activiteiten beter op elkaar afgestemd moesten worden en dat ook de professionele ondersteuning van het vvH-werk door het bureau van de Vereniging voor verbetering vatbaar was. Daarnaast stelde het echter ook dat een gezamenlijk informatie-medium als vu-Kwartaal weinig effectief was gebleken. Zowel voor haar interne als externe communicatie zou Vrouwen vu-Hulp meer gebaat zijn bij een eigen vorm van 'informatievoorziening'.

135

Na deze analyse schetste het rapport een drietal mogelijke toekomst-scenario's. Het meest radicale maar ook minst wenselijke scenario was het ontbinden van de vvH-organisatie zonder meer, omdat daarmee niets positiefs werd bereikt en een potentieel draagvlak voor de Vereniging verloren ging. Een tweede, aantrekkelijker scenario voorzag in een fusie van Vrouwen vu-Hulp met de Vereniging, die zich daarvoor zou moeten omvormen tot een organisatie van 'Vrienden van de vu'.

Een derde scenario ging er ten slotte van uit dat Vrouwen vu-Hulp in naam bleef bestaan, maar wel een ingrijpende reorganisatie zou ondergaan. Om de beginnen zou het vu-busje worden afgeschaft. Geadviseerd werd om zo spoedig mogelijk integraal over te gaan op het systeem van giraal inzamelen. Omdat het werk van de vrijwilligers daarmee overbodig geworden was, kon het landelijke netwerk van districts-, algemeen en wijkhoofden worden opgeheven. De provinciale vertegenwoordigers zouden worden toegevoegd aan de regionale besturen van de Vereniging. De taak van het moderamen moest worden overgenomen door een 'Platform Vrouwen vu-Hulp', dat grotendeels zou bestaan uit de huidige vvH-leiding, aangevuld met vertegenwoordigers van de Vereniging, een pr-adviseur en een beleidsadviseur van het Verenigings-bureau. Als taken van het nieuwe Platform noemde het rapport onder meer het begeleiden van de jaarlijkse inzamelingen, het ontwikkelen van een lange-termijn-projectenbeleid en de uitbouw en ontwikkeling van de vvH-organisatie. Om de activiteiten van Vrouwen vu-Hulp te kunnen coördineren met die van de Vereniging, zou het Platform vertegenwoordigd moeten zijn in de commissie bestedingen en de ledenraad van de Vereniging.

c. Scenario 3: 'Vrouwen VU-hulp zonder VU-busje'

Kenmerken

- VVH blijft in naam bestaan.
- Na de najaarsinzameling 1990 wordt integraal overgeschakeld op giraal inzamelen.
- De functies districts-, algemeen en wijkhoofd worden opgeheven.
- De PV'sters blijven toegevoegd aan de regionale besturen.
- Uit Moderamen, PV'sters of andere belangstellenden wordt een 'Platform Vrouwen VU-hulp' opgericht.
- Aan dit platform worden toegevoegd:
 - vertegenwoordiging van VU-contactpersonen
 - PR-adviseur
 - (beleids)adviseur/contactpersoon namens het bureau van de VCWO.
- Dit platform neemt in feite de functie van het huidige Moderamen over. Voor de leiding en coördinatie van het platform kan een 'dagelijks bestuur', c.q. voorzitter worden benoemd.
- Dit platform heeft tot taak:
 - begeleiden van de jaarlijkse inzameling(en) VVH (PR, informatie)
 - ontwikkelen van lange termijn-projectenbeleid voor VVH
 - uitbouw en ontwikkeling van de VVH-organisatie
 - coördinatie met andere activiteiten/projecten van de VCWO.
- Dit platform komt circa vier maal per jaar bijeen.
- Vanuit het platform vindt een afvaardiging plaats in de Commissie Bestedingen en ledenraad.

Een pagina uit het rapport van het Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie (GITP), met het 'scenario' dat uiteindelijk zou worden gekozen. *Collectie-Koetsier*.

Mocht dit derde scenario niet blijken te werken, dan kon zo nodig altijd nog in een later stadium worden overgeschakeld naar het tweede 'Vrienden van de vu' – scenario.

Gezien het feit dat de titel van het rapport – op een vraagteken na – gelijk was aan de titel van het derde scenario mag men aannemen dat de voorkeur uitging naar deze laatste optie, al vroeg de opsteller zich wel af, of er voldoende enthousiaste deelnemers te vinden waren om het Platform tot ontwikkeling te brengen. Het moderamen van Vrouwen vu-Hulp had weinig tijd nodig om zijn standpunt te bepalen. Al op 28 juni 1990, twee weken na het verschijnen van het rapport, besloot het in overleg met het GITP voor het derde scenario te kiezen. In de toelichting op dit besluit wees het moderamen erop dat deze keuze de beste garanties bood zowel voor vernieuwing als voor continuïteit:

137

1. Dit scenario zal in voldoende mate oplossing bieden aan de belangrijkste vraagstukken waar de vvH-organisatie voor staat.
2. Dit scenario sluit het meest aan bij de wens van het moderamen om de ontwikkeling van de vvH-organisatie op een geleidelijke wijze te laten verlopen.
3. Dit scenario biedt de meeste garanties op continuïteit met betrekking tot het huidige bestand van spaarsters en daarmee op het genereren van inkomsten.

Ook in de maanden daarna werd voortvarend gewerkt, zodat de besluitvorming al in september kon worden afgerond. Nadat het bestuur van de Vereniging al zijn instemming had betuigd met de keuze voor het derde scenario, stemden ook de provinciale vertegenwoordigers op 6 september 1990 met de reorganisatieplannen in. Diezelfde maand nog ging er brieven uit naar de districts-, algemeen en wijkhoofden van Vrouwen vu-Hulp, met de mededeling dat bij de najaarslichting van 1990 voor het laatst met de traditionele busjes en lichtingslijsten zou worden gewerkt: 'In het voorjaar van 1991 ontvangen alle spaarsters voortaan een acceptgirokaart, vergezeld van een folder met vvH-nieuws en informatie over de projecten/spaardoelen. Dit is dus de laatste keer dat u met een lijst aan de deur komt. Wij vertrouwen dat u de spaarsters hiervan in kennis wilt stellen en hen wilt vragen vvH te blijven steunen, ook onder de nieuwe inningsmethode.'

Op zaterdag 20 april 1991 werd in de Aula van de VU officieel afscheid genomen van het VU-busje en daarmee van Vrouwen VU-Hulp in de oude opzet. De bijeenkomst was ook bedoeld om de vele vrijwilligsters, wier taak nu was beëindigd, nog eens te bedanken voor hun vaak jarenlange inzet. In haar toespraak verheelde mevrouw Koetsier niet dat het afscheid van het VU-busje voor velen het verbreken van een emotionele band betekende. De beslissing om een andere koers te gaan varen was echter onvermijdelijk geweest: 'Nieuwe vrijwilligsters om de bijdrage op te halen zijn bijna niet meer te vinden. Velen zijn op een zodanige leeftijd gekomen dat we geen beroep op haar inzet meer mogen doen. Wij hebben ook moeten constateren dat de toegepaste methode, waaraan wij gewend waren, jongeren nauwelijks meer aanspreekt.' Dankzij de reorganisatie kon het werk van Vrouwen VU-Hulp nu toch worden voortgezet: met het vertrouwde logo van de 'helpende handen', met girokaarten in plaats van het busje, met een nieuwe structuur waarin het Platform als bestuur zou optreden, en opnieuw met een eigen blad, *VVN-Nieuws*, dat informatie over de projecten zou geven. Daarmee was deze bijeenkomst niet alleen een afscheid, maar ook het begin van een nieuwe fase die, aldus de presidente, met vertrouwen kon worden tegemoet gezien.

In de jaren daarna zou blijken dat de reorganisatie van Vrouwen VU-Hulp zowel positieve als negatieve effecten had. Bij de keuze voor het derde scenario was er al rekening mee gehouden dat het aantal spaarsters door de overgang op acceptgiro's beduidend zou afnemen. Het is echter de vraag of men een zo sterke daling had voorzien als zich in de praktijk voordeed. Niet minder dan 18.000 spaarsters reageerden niet op de acceptgiro's en herinneringen, die hun in 1991 en 1992 werden toegezonden. Na zes vergeefse mailingen werd begin 1993 het besluit genomen deze categorie uit het bestand te verwijderen, waarmee het aantal spaarsters in één keer werd gereduceerd van ongeveer 41.000 tot 22.000. In de jaren daarna werd dezelfde lijn gevolgd en werden spaarsters die gedurende twee achtereenvolgende jaren niets hadden bijgedragen automatisch uitgeschreven.

Tegenover deze forse teruggang, die waarschijnlijk zonder reorganisatie ook was opgetreden, zij het geleidelijker en niet zo abrupt, stonden ook enkele pluspunten. Omdat de meest gemotiveerde spaar-

Een interview in het vu-blad *Ad Valvas* (18 april 1991) met mevrouw J. H. Grosheide, 'telg uit een oud gereformeerd geslacht en medewerkster van het eerste uur'. Het interview werd gemaakt bij het afscheid van het vu-busje op 20 april 1991.

sters overbleven steeg de gemiddelde bijdrage per persoon van bijna zeven gulden in 1990 tot ruim dertien gulden in 1993. Daarmee was de opbrengst in 1993 vergeleken met 1990 redelijk op peil gebleven, zo bleek uit een evaluerend verslag dat J. Slothouber als hoofd van het Verenigings-bureau in maart 1993 uitbracht. Bovendien was het nieuwe inningssysteem efficiënter en goedkoper dan het oude systeem, waardoor de verhouding tussen kosten en baten de komende jaren naar verwachting gunstiger zou uitvallen. Slothouber toonde zich op financiële gronden dan ook voorzichtig optimistisch over de toekomst van Vrouwen vu-Hulp. Op grond van het 'geefgedrag' van de overgebleven, gemotiveerde spaarsters mocht in elk geval verwacht worden 'dat de vvH zeker nog een aantal jaren op de bijdrage van deze groep [mocht] rekenen'. Wel was het de vraag of de organisatie met haar verouderde ledenbestand het ook op de lange termijn zou 'houden': 'Het vvH marketing-concept is immers meer dan zestig jaar oud. De opgave voor de komende jaren moet dan ook zijn te proberen dit concept te moderniseren.'

Nog geen half jaar later, in een notitie van 14 september 1993, moest Slothouber zijn conclusies echter bijstellen, toen een 'member get member' – actie om nieuwe leden te winnen, waartoe het Platform in maart op basis van zijn verslag besloten had, slechts zes nieuwe spaarsters bleek te hebben opgeleverd. Weliswaar was er aan de actie geen 'knallende publiciteit' gegeven, maar dit resultaat was zo ont-nuchterend dat de toekomst van de organisatie in een ander perspectief kwam te staan: 'Dit resultaat zegt wel iets over de dynamiek, c.q. de potentie tot verjonging die elke organisatie toch wel in zich heeft. Ik denk dat het resultaat niets af doet aan de gemotiveerdheid van de huidige spaarsters. Dat blijkt ook wel uit het goede resultaat van de eerste lichting 1993. Maar de zin en de energie om vvH nog eens te vernieuwen is weg. Het resultaat toont m.i. aan – wat ook bij de GTP-discussie wel gevoeld en gezegd is – dat vvH over haar levenscyclus heen is.'

Gezien deze stand van zaken moest de conclusie nu dan ook anders luiden dan een half jaar tevoren, toen nog was aanbevolen het 'vvH marketing-concept' te moderniseren. Haast berustend klonk het nu: 'Wat dan? Pragmatisme en realiteitszin. Geen getob. Geen pogingen vvH om te vormen. Ook geen pogingen, althans niet binnen vijf jaar, de spaarsters te bewegen donateur van de Vereniging te worden

(...), zoals bekend een van de door GTP aangedragen opties. Dit zou denk ik tot grote aantallen opzeggingen leiden. (...) 22.000 actieve spaarsters is niet niks. Zij voelen zich redelijk wel bij de huidige aanpak, Goede projecten, zoals Hortus en Logeerhuis zullen vvH nog een eind kunnen dragen. Het belangrijkste criterium m.b.t. de vraag 'stoppen of doorgaan' is en blijft de kosten/baten verhouding. De vu, maar vooral het vu-ziekenhuis is nog altijd heel gelukkig met vvH en de spaarsters zelf voelen dat denk ik ook.'

141

Het huidige ledenbestand van Vrouwen vu-Hulp, uitgesplitst naar 'dienstjaren'

1972 of eerder	10.133	74,4%
1973-1980	1.730	12,7%
1981-1985	1.089	8 %
1986-1990	640	4,7%
1991-1994	28	0,2%
Totaal	13.620	100 %

Uit bovenstaand overzicht, opgesteld door F. Oldenziel van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs, blijkt dat driekwart van het ledenbestand van Vrouwen vu-Hulp (teldatum: 7 april 1999) stamt van voor 1973. Na 1990 meldden zich nauwelijks meer nieuwe spaarsters aan.

Met deze analyse, die door het Platform werd gedeeld, was de ophefing van Vrouwen vu-Hulp nog slechts een kwestie van tijd geworden. Hoe teleurstellend deze conclusie wellicht ook was, zij getuigde van werkelijkheidszin en schiep tevens ruimte om het werk de laatste jaren met inzet te blijven doen. In zekere zin werd men bevrijd van een last, omdat de voortdurende neergang ontmoedigend had gewerkt en over alles een schaduw geworpen had. Door de toekomstige opheffing van Vrouwen vu-Hulp in alle nuchterheid als onvermijdelijk te aanvaarden kon men ook meer oog krijgen voor het positieve dat nog steeds van jaar tot jaar te waarderen viel.

'Zolang we nog een opbrengst hebben waar we wat mee kunnen doen moeten we gewoon doorgaan,' schreef het lid van het Platform mevrouw C. van der Leer-Visser op 26 april 1993 in haar bijdrage over de toekomst van Vrouwen vu-Hulp. Sindsdien werd jaarlijks nog

Het vu-busje waarmee in de loop der jaren miljoenen guldens werden opgehaald. Zie bijlage 2 op pagina 150 van dit boek. *Foto-collectie HDC.*

een bedrag van gemiddeld drie ton ingezameld, waarmee een aantal belangrijke projecten kon worden gefinancierd. Bij het vijfenzestig-jarig jubileum in 1997 werden twee nieuwe projecten aangekondigd die lieten zien dat Vrouwen vu-Hulp haar oude liefde niet vergeten was. Behalve voor de herinrichting van de kinderopoli werd gespaard voor het Alzheimer-centrum van het Academisch Ziekenhuis. Met het laatste project werd zelfs een wissel getrokken op de toekomst, omdat het drie jaar lang zou duren. Daaruit blijkt een vertrouwen dat het werk van Vrouwen vu-Hulp altijd heeft gekenmerkt. Het is tevens typerend voor de onverminderde betrokkenheid van een organisatie, die zelf wellicht 'over haar levenscyclus heen' is, maar zolang dat mogelijk is de helpende hand wil bieden. 143

[10] Epiloog

- 144 Wat tijd en plaats betreft vormde de Nederlandse samenleving van de jaren dertig een gunstige voedingsbodem voor het ontstaan van een organisatie als vu-plan 1937, die voor alles gekenmerkt werd door een krachtig religieus idealisme. Dit idealisme was typerend voor het gereformeerde volksdeel, dat zich zo nauw met de Vrije Universiteit verbonden voelde, en fungeerde als motor en motief voor de gereformeerde emancipatiebeweging die in deze jaren zeer succesvol was. Als zodanig paste het in een breder patroon van maatschappelijke emancipatie, die ook door rooms-katholieken en sociaal-democraten werd nagestreefd en gepaard ging met een hernieuwde beleving van de eigen – al dan niet religieus bepaalde – identiteit.

In institutionele zin leidde dit emancipatiestreven tot een proces van verzuiling, waarbij de eigen bevolkingsgroep als referentiekader gold. Voor vu-plan 1937 – en later voor Vrouwen vu-Hulp – betekende dit concreet dat zij deel uitmaakte van het hechte netwerk van gereformeerde organisaties, dat tot in de jaren zestig zou blijven bestaan. De uitbouw van de Vrije Universiteit tot volwaardige universiteit vormde daarbij een inspirerend en motiverend perspectief, dat richting gaf aan de religieuze idealen die binnen vu-plan 1937 en Vrouwen vu-Hulp leefden. Beide factoren – een vaste overtuiging en een hechte organisatie – verklaren voor een belangrijk deel het succes van de vrouwenorganisatie in deze jaren. Daarnaast moet ook gewezen worden op haar specifieke karakter als organisatie van en voor gereformeerde vrouwen, die mogelijkheden bood voor wat in hoofdstuk III 'emancipatie naar gereformeerd beginsel' is genoemd. Kenmerkend voor deze vorm van emancipatie was een paradoxale combinatie van traditie en vernieuwing, die appelleerde aan het klassiek-gereformeerde ideaalbeeld van de vrouw als 'hulpe' voor de man, maar juist daardoor ook een nieuw veld van actie voor vrouwen wist te ontsluiten. Omdat de vernieuwing werd gelegitimeerd door de traditie had zij een sterk mobiliserende werking. Dit gaf de vrouwenorganisatie

een eigen dynamiek, die mede heeft bijgedragen aan de inzet en het enthousiasme waarmee de aktie werd gevoerd.

In de jaren na de oorlog kreeg de aktie van Vrouwen vu-Hulp nieuwe impulsen, toen het lang gekoesterde ideaal van een medische faculteit kon worden gerealiseerd. De opmerkelijke groei van de organisatie in deze jaren werd mede bevorderd door de voortgaande uitbouw van de gereformeerde 'zuil', die onder meer gepaard ging met een hogere organisatiegraad. In dit opzicht verliep de ontwikkeling bij Vrouwen vu-Hulp parallel aan die van andere verzuilde organisaties als de NCRV, het CNV of de CBTB, om maar enkele te noemen, die eveneens een periode van groei doormaakten. Ook de Vrije Universiteit kende na de oorlog een periode van sterke expansie, waarbij haar betekenis als – verzuilde – universiteit in toenemende mate door de overheid werd erkend. De volledige subsidiëring van rijkswege die in de jaren zestig werd doorgevoerd vormde in zekere zin een late bekroning van dit proces van voortgaande verzuiling. 145

Aan het eind van de jaren vijftig werd echter al duidelijk dat het gereformeerde bolwerk barsten begon te vertonen. Nieuwe inzichten op wetenschappelijk en theologisch gebied deden hun invloed gelden. De homogeniteit in gereformeerde kring maakte plaats voor een toenemend pluralisme, dat oude beginselen inruilde voor nieuwe idealen. Aan de vu werd deze ontwikkeling getypeerd door een grotere levensbeschouwelijke diversiteit onder docenten en studenten en door een sterkere betrokkenheid bij mondiale vraagstukken. Dat ook de opvattingen binnen Vrouwen vu-Hulp aan verandering onderhevig waren, bleek onder meer uit de lezingen die op de jaarvergaderingen werden gehouden. Werd daarin aanvankelijk nog uitgegaan van het klassiek-gereformeerde beeld van de vrouw als wezen met 'typisch vrouwelijke' eigenschappen, in later jaren werd steeds meer de nadruk gelegd op de gelijkwaardige, 'echt menselijke' samenwerking tussen beide sexen.

In hoofdstuk VII is beschreven hoe deze nieuwe oriëntatie binnen de gereformeerde wereld in een stroomversnelling terechtkwam. In het proces van ontzuiling en secularisatie dat zich sinds de jaren zestig voltrok werden vertrouwde kaders doorbroken en traditionele opvattingen ter discussie gesteld. Evenals andere verzuilde organisaties in die tijd werd Vrouwen vu-Hulp geconfronteerd met een gestage achteruitgang in leden, die een nadere bezinning op haar functie en

identiteit noodzakelijk maakte. De oorspronkelijke functie van Vrouwen vu-Hulp als fondsenwerfster voor de uitbreiding van de vu was al in 1969 overbodig geworden doordat de universiteit volledig door de overheid werd gesubsidieerd. In plaats daarvan ging zij geld inzamelen voor speciale projecten die het bijzondere karakter van de vu tot uitdrukking brachten. De wijze waarop deze nieuwe functie na 1970 werd uitgeoefend, en vooral de keuze van de 'spaardoelen', laat zien dat ook de identiteit van Vrouwen vu-Hulp in de loop der jaren veranderde.

Hoewel de religieuze motivatie een bepalend element bleef in het werk van de vrouwenorganisatie, valt vooral na 1980 een verschuiving waar te nemen die voor een belangrijk deel parallel liep aan de theologische ontwikkelingen in gereformeerde kring. Zoals in hoofdstuk VIII is beschreven werd behalve aan derde-wereld-projecten in toenemende mate aandacht geschonken aan projecten die in de sfeer van het praktisch christendom lagen. Een andere, niet minder significante verschuiving deed zich voor bij de keuze van projecten die te maken hadden met vrouwen-emancipatie. Hoewel Vrouwen vu-Hulp geen feministische organisatie maar een organisatie van 'vrouwen in beweging' wilde zijn, bleek daaruit dat de invloed van de moderne vrouwenbeweging niet onopgemerkt aan haar voorbij was gegaan. Ook in dit opzicht was Vrouwen vu-Hulp 'meegegroeid met de tijd'.

Opmerkelijk is dat veel van deze identiteits-veranderingen zich haast geruisloos en zonder veel openlijke discussie hebben voltrokken. Dit blijkt ook uit het feit dat veel veranderingen werden doorgevoerd door aan oude begrippen een nieuwe inhoud te geven. Als reden hiervoor werd in het GTP-rapport aangevoerd, dat 'de cultuur binnen vvh dit vraagstuk [van de gezamenlijke identiteit] moeilijk bespreekbaar maakt'. Dit gebrek aan discussie wordt echter begrijpelijker als men bedenkt dat het voortbestaan van Vrouwen vu-Hulp afhankelijk was van haar vermogen zich om te vormen tot een organisatie met een eigentijds profiel, zonder het traditionele deel van haar leden voor het hoofd te stoten. Wat dat betreft stond en staat Vrouwen vu-Hulp voor hetzelfde dilemma als veel andere confessionele organisaties, die op zoek zijn naar een levensvatbare synthese van continuïteit en vernieuwing, naar een identiteit die recht doet aan christelijke idealen, maar ook rekening houdt met de beperkte mogelijkheden die tijd en plaats te bieden hebben.

Bijlage [I] Statistiek van spaarsters, 1938-1998

Jaar Aantal

147

1938	18.134
1939	25.607
1940	26.503
1941	30.124
1942	31.474
1943	36.000
1944	38.222
1945	38.236
1946	38.403
1947	41.784
1948	53.304
1949	59.012
1950	64.514
1951	75.062
1952	81.925
1953	85.906
1954	89.740
1955	94.048
1956	100.098
1957	102.457
1958	104.717
1959	107.268
1960	109.083
1962	114.930
1963	113.700
1964	114.102
1965	114.664
1966	115.214
1967	115.198
1968	114.429
1969	110.437
1970	104.755

STATISTIEK VAN SPAARSTERS, 1938-1998

148

1971	102.047
1972	94.000
1974	86.570
1975	82.000
1977	80.000
1978	74.493
1980	70.000
1982	60.000
1983	57.500
1984	56.800
1985	54.900
1986	53.800
1987	51.700
1988	48.900
1989	47.300
1990	45.000
1991	42.900
1992	41.000
1993	22.000
1994	21.000
1995	19.000
1996	17.500
1997	16.000
1998	14.500

TOELICHTING

Tot 1971 wordt 1 september doorgaans als teldatum aangehouden. Vanaf 1982 is de teldatum 31 december.

BRONNEN

Voor de periode 1938-1971 zijn de cijfers ontleend aan de jaarverslagen van de Vereniging en de opgaven die jaarlijks in het *Vrije Universiteitsblad* werden verstrekt. In de jaren zeventig werden de vu-archieven om uiteenlopende redenen (bestuurlijke reorganisatie, schaalvergroting, verhuizing naar het hoofdgebouw etc.) minder adequaat beheerd. Daardoor zijn voor de periode 1972-1981 slechts globale cijfers bekend, die ontleend werden aan secundaire bronnen als het blad *Helpende Handen* en Roelinks boek, *Een blinkend spoor*.

Vanaf 1982 zijn de cijfers weer betrouwbaarder. Deze zijn – afgerond op honderdtallen – verstrekt door het bureau van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs.

Bijlage [2] Statistiek van opbrengsten, 1932-1998

150	<i>Jaar</i>	<i>Nominale bedragen</i>	<i>Bedragen uitgedrukt in de waarde van het geld van 1998</i>
	1932	6.500	101.095
	1933	69.668	1.091.820
	1934	67.627	1.051.805
	1935	61.495	978.676
	1936	56.637	930.206
	1937	53.053	837.829
	1938	24.123	380.958
	1939	31.799	498.346
	1940	34.884	474.284
	1941	38.711	452.752
	1942	47.172	526.326
	1943	66.369	717.135
	1944	60.314	634.998
	1945	74.566	686.475
	1946	78.503	660.519
	1947	88.705	711.373
	1948	115.421	884.177
	1949	126.318	913.137
	1950	138.930	923.053
	1951	165.951	981.837
	1952	187.403	1.105.570
	1953	197.680	1.169.559
	1954	207.985	1.182.807
	1955	227.882	1.271.309
		88.702 (jubileumgift)	494.851
	1956	258.405	1.414.681
	1957	279.449	1.445.110
	1958	290.650	1.469.715
	1959	305.974	1.535.855
	1960	326.732	1.593.304
	1961	337.666	1.627.296

1962	324.401	1.513.626
1963	352.280	1.579.107
1964	382.791	1.617.016
1965	401.468	1.616.105
1966	426.460	1.621.338
1967	441.973	1.629.032
1968	434.000	1.541.526
1969	416.000	1.375.279
1970	411.000	1.302.134
1971	423.000	1.245.938
1972	351.000	958.249
1973	335.167	847.411
1974	323.100	745.308
1975	393.405	822.465
1976	402.000	773.483
1977	383.571	691.978
1978	427.966	741.447
1979	425.547	707.407
1980	428.073	667.806
1981	427.918	625.278
1982	444.655	613.492
1983	396.784	532.765
1984	371.119	482.525
1985	361.630	459.706
1986	332.138	421.694
1987	332.002	423.617
1988	318.464	403.335
1989	300.778	376.982
1990	305.363	373.383
1991	220.613	259.701
1992	292.600	332.250
1993	339.088	377.111
1994	314.013	339.836
1995	301.199	320.229
1996	281.062	292.607
1997	269.594	274.678
1998	276.474	276.474

Totaal 17.483.970

57.929.176

TOELICHTING

De linker kolom geeft de nominale opbrengst door de jaren heen. In de rechter kolom zijn deze bedragen omgerekend naar de waarde van het geld in 1998. Bij de omrekening, uitgevoerd door J. F. Seijlhouwer (HDC), is gebruik gemaakt van de consumentenprijsindexcijfers 1900-1998 van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De bedragen zijn afgerond op hele guldens.

152 In het beginjaar 1932 was er slechts één lichting. In de jaren 1933-1937 werden de busjes drie maal per jaar gelicht. In 1938 werd het aantal lichtingen teruggebracht tot twee per jaar. Sinds 1991 wordt uitsluitend met acceptgirokaarten gewerkt.

BRONNEN

De bedragen in de linker kolom zijn ontleend aan verschillende bronnen, die op onderdelen kleine afwijkingen vertonen. Geraadpleegd werden een niet gepubliceerd 'Overzicht jaarlijkse opbrengst busjesactie 1932-1959' in het *Archief-Verdam*, de jaarverslagen van de Vereniging en de opgaven die jaarlijks in het *Vrije Universiteitsblad* werden verstrekt (1932-1971), het blad *Helpende Handen* (1972-1982) en een overzicht opgesteld door F. Oldenziel van het bureau van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs (1973-1998).

Archieven

Archief-Bos. Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (HDC), Vrije Universiteit Amsterdam.

153

Archief-Colijn, HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.

Archief-Idenburg, HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.

Archief-Schouten, HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.

Archief-Verdam. HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.

Archief van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag (Oud-Archief vu). Afdeling Post- en Archiefzaken, Vrije Universiteit Amsterdam.

Archief van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs. Afdeling Post- en Archiefzaken, Vrije Universiteit Amsterdam.

Collectie-Koetsier-Lems, HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.

Foto-collectie, HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.

vu-collectie, HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.

Literatuur

154

- Ad Valvas*. Wekelijks mededelingenblad van de civitas academica der Vrije Universiteit, vanaf 1972: Weekblad van de Vrije Universiteit. I-XLVI, 1953-1999.
- H. Bavinck, *De vrouw in de hedendaagsche maatschappij*. Kampen 1918.
- P. van Beek, D. Th. Kuiper en J. C. Okkema (red.), *De dolerenden van 1886 en hun nageslacht*. Kampen 1990.
- J. de Bruijn, *Abraham Kuyper. Leven en werk in beeld*. Franeker 1987.
- A. Th. van Deursen, 'De Vrije Universiteit in eigen spiegel. Een vergelijking van vier herdenkingen', in: J. P. Verhoogt, S. Griffioen en R. Fernhout (red.), *Vinden en zoeken: het bijzondere van de Vrije Universiteit* (Kampen 1997) 25-43.
- H.C. Endedijk, *De Gereformeerde Kerken in Nederland, 1892-1975*. 2 delen, Kampen 1990, 1992.
- Gedenkboek van de viering van het 50-jarig bestaan der Vrije Universiteit te Amsterdam op 20-22 October 1930*. Kampen 1931.
- Gegevens betreffende de Vrije Universiteit, ter gelegenheid van haar 75-jarig bestaan op 20 oktober 1955 in opdracht van de directeuren der Vereniging voor hoger onderwijs op gereformeerde grondslag verzameld en uitgegeven*. Kampen 1955.
- Gegevens betreffende de Vrije Universiteit, in de periode 1855-1980 verzameld ter gelegenheid van haar honderdjarig bestaan op 20 oktober 1980 in opdracht van het college van dekanen*. Kampen 1980.
- G. Harinck, 'Colijn en de Vrije Universiteit', in: J. de Bruijn en H. J. Langeveld (red.), *Colijn. Bouwstenen voor een biografie* (Kampen 1994) 155-198.
- Helpende Handen van vrouwen voor de Medische Faculteit aan de Vrije Universiteit, 1953-1959; voortgezet als onderdeel van het Vrije Universiteitsblad, 1960-1971; voortgezet als Helpende Handen. Orgaan van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs op gereformeerde grondslag, ten behoeve van de spaarsters Vrouwen vu-Hulp, 1972-1982*.
- J. Hendriks, *De emancipatie van de gereformeerden. Sociologische bijdrage tot de verklaring van enige kenmerken van het huidige gereformeerde volksdeel*. Alphen aan den Rijn 1971.
- R. van Herk, *Een schepping uit het niets. 25 jaar vu Ziekenhuis*. Amsterdam 1991.

- B. van Kaam, *De vu en de vrouw*. Tekst bij een diapresentatie. Amsterdam 1980.
- D. Th. Kuiper, *De voormannen. Een sociaal-wetenschappelijke studie over ideologie, konflikt en kerngroepvorming binnen de gereformeerde wereld in Nederland tussen 1820 en 1930*. Dissertatie Vrije Universiteit. Kampen 1972.
- A. Kuyper, *De eerepositie der vrouw*. Kampen 1914.
- M. van Os en W. J. Wieringa (red.), *Wetenschap en rekenschap 1880-1980. Een eeuw wetenschapsbeoefening en wetenschapsbeschouwing aan de Vrije Universiteit*. Kampen 1980.
- J. Plomp, *Een kerk in beweging. De Gereformeerde Kerken in Nederland na de Tweede Wereldoorlog*. Kampen 1987.
- G. Puchinger, *Is de gereformeerde wereld veranderd?* Interviews. Delft 1966.
- G. Puchinger, *Gesprekken over honderd jaar Vrije Universiteit*. Delft 1980.
- J. Roelink, *Vijfenzeventig jaar Vrije Universiteit 1880-1955. Gedenkboek bij het vijfenzeventig-jarig bestaan der Vrije Universiteit te Amsterdam*. Kampen 1956.
- J. Roelink, *Een blinkend spoor. Beeld van een eeuw geschiedenis der Vereniging voor wetenschappelijk onderwijs op gereformeerde grondslag 1879-1979*. Kampen 1979.
- J. Roelink, A. J. Klei en L. Eckhardt, *Kijk op vu!*. Aalten z.j. [1963].
- J. C. Rullmann, *De Vrije Universiteit. Haar ontstaan en bestaan. Ter gelegenheid van haar halve-eeuwfeest, in opdracht van heeren directeuren der Vereeniging voor hooger onderwijs op gereformeerden grondslag, historisch geschetst*. Amsterdam 1930.
- R. Schippers, *De gereformeerde zede*. Kampen 1954.
- J. D. Slothouber, *vu in 't 100*. Een selectie uit de foto's die het audiovisueel centrum Vrije Universiteit maakte van het eeuwfeest van de Vrije Universiteit in 1980. Amsterdam 1981.
- J. D. Slothouber en P. Wolters, *Leuk voor later. Vijftien gewone werkdagen toen de vu honderd werd*. Amsterdam 1980.
- S. J. Sluis, T. M. G. Smeehuijzen en J. M. N. Kwakkernaat, *Het Westfries geslacht Sluis*. Heiloo/Amsterdam 1994.
- J. Stellingwerff, 'Een eeuw bibliotheek Vrije Universiteit Amsterdam 1880-1980', in: *Een Vrije Universiteitsbibliotheek. Studies over verleden, bezit en heden van de bibliotheek der Vrije Universiteit* (Assen 1980) 2-85.
- J. Stellingwerff, *De Vrije Universiteit na Kuyper: de Vrije Universiteit van 1905 tot 1955, een halve eeuw geestesgeschiedenis van een civitas academica*. Kampen 1987.
- H. J. van de Streek, 'De christenvrouwen (1880-1940): liefdadigheid, vrouwenbeweging en politiek', in: J. de Bruijn (red.), *Een land nog niet in kaart gebracht. Aspecten van het protestants-christelijk leven in Nederland 1880-1940* (Franeker 1987) 217-240.

- 156 H. J. van de Streek, *Politieke emancipatie van vrouwen in de ARP, 1917-1953*. Utrecht 1988.
- J.C. Sturm, *Een goede gereformeerde opvoeding. Over neo-calvinistische moraalpedagogiek (1880-1950), met speciale aandacht voor de nieuw-gereformeerde jeugdorganisaties*. Dissertatie Vrije Universiteit. Kampen 1988.
- De Vrije Universiteit in oorlogstijd*. Met redevoeringen van J. Coops, J.F. Koksmma, D. Nauta, J. Oranje, V.H. Rutgers en J. Waterink. Wageningen 1946.
- Vrije Universiteitsblad. Orgaan van de Vereniging voor wetenschappelijk onderwijs op gereformeerde grondslag*, I-XXXVI, 1932-1971 (met een onderbreking in de oorlogsjaren).
- vu-Kwartaal. Nieuws van de Vrije Universiteit, de vu-Vereniging, Vrouwen vu-Hulp en het vu-ziekenhuis, I-VII, 1983-1989.
- vvH-Nieuws. Informatieblad over de projecten van Vrouwen vu-Hulp, I-VIII, 1991-1998.
- J. van der Zouwen, *De Gereformeerden en de Vrije Universiteit. Sociologisch onderzoek naar inhoud en ontwikkeling van de relatie tussen een instelling en haar recruteringsveld voor steunverlening*. Dissertatie Vrije Universiteit. Alphen aan den Rijn 1970.

Register

- Algra, H. 72
 Andel-Rutgers, J. C. van 34
 Anema, A. 14
- Bakker, D. 12
 Bakker, G. A. 35
 Baren-van der Voorn Grootenboer,
 J. B. van 21, 35
 Barger, J. M. A. 71, 75, 87
 Bavinck, H. 54
 Bijl, A. van der 75
 Bijleveld-Dake, M. E. 31
 Blok-Bos, J. 85
 Blom-Pontier, A. van der 85
 Boer-Zwiers, G. de 85
 Bom-Ingwersen, A. E. van der 35
 Bönker-Blötevögel, J. 115
 Boonstra, S. A. 115, 117
 Boot-Hendriks, G. E. 85
 Bos Kzn, H. 72, 89
 Bos-Koning, B. 85, 89, 90, 95-97,
 103, 104, 110, 111
 Bouman, L. 13
 Braber-Westera, J. B. 85
 Breevoort, Johanna 54
 Breukelaar, W. 14
 Brink-Bijleveld, M. H. J. 85
 Brouwer-Noordzij, E. H. 85
 Brouwer-van Houte, J. M. W. 85
 Buffinga, N. 38
 Buffinga-Götzen, G. W. J. 35, 38, 85
 Buytendijk, F. J. J. 13
- Cals, J. M. L. Th. 78, 79, 93
- Colijn, H. 12-14, 33 44, 46, 47, 49,
 58, 63 157
 Colijn-Groenenberg, H. 23, 35, 47
 Cuypers, Hubert 47
- Deetman, W. J. 130
 Deure, A. van der 28
 Diemer, E. 57
 Diemer-Lindeboom, F. T. 57, 82
 Diepenhorst, I. A. 94, 97
 Diepenhorst-de Gaay Fortman, A. C.
 54, 55
 Diepenhorst-Mulder, S. R. 35
 Diggele-van der Spuy, W. van 81
 Donk-Brouwer, E. J. van 131
 Donk-van der Velden, H. van 85
 Douma-Schalekamp, E. J. Ph. 85
- Eckhardt, L. 94
 Edel, J. 118
 Eerdmans, C. 131
 Ekens-Brosky, M. 85
 Engelkes-Wijngaarden, S. H. 82,
 85, 91
 Esser-Rutgers, J. F. 34
- Faber, B. 18, 24, 25, 40, 43, 49, 60,
 62, 65, 87, 89
 Faber, P. 89
 Faber, S. 10
 Faber-Meynen, S. G. C. 35
 Fabius, D. P. D. 86
 Feitsma-Visser, N. 36
 Fernhout-van Deth, W. G. 34

REGISTER

- Gaay Fortman, W. F. de 106, 107
 Geervliet-den Draak, S. 85
 Ginkel, D. H. van 133, 137
 Grosheide, F. W. 28, 40
 Grosheide, G. H. A. 13, 20, 23, 28,
 49, 58, 60, 63, 64, 76
 Grosheide, J. H. 139
 Grosheide-Schut, G. E. J. H. 14, 17,
 158 20, 21, 28, 31, 35

 Harinck, G. 10
 Haring-Koetsier, M. M. 85
 Heemskerk, Th. 13
 Hees, B. H. van 85
 Hendrik, prins 11
 Heslinga-Bottema, H. 85
 Hessels Mulder, J. 107
 Huizenga-Bijlenga, M. 84
 Hupkes-Bock, J. F. 85

 Idenburg, A. W. F. 16, 17, 19, 34, 47,
 49, 55, 58
 Idenburg-van de Poll, S. M. J. 34

 Jager, J. W. de 42
 Janse de Jonge-Dekker, C. F. 110,
 115-117
 Jonge-Kouwenhoven, J. de 131
 Jonker, M. 35
 Juliana, koningin 110

 Kaam, Ben van 115
 Kampherbeek, F. 118
 Kinschot, R. H. M. van 9
 Klei, A. J. 94, 96
 Knook-van Schaick, A. F. 21, 23
 Knoppers, A. T. 72
 Koetsier-Faber, D. M. W. 85
 Koetsier-Lems, A. 75, 81, 85, 87,
 117, 119, 124, 127, 131
 Koning, J. 112

 Kothe, F. H. A. 97
 Kranz, B. 35
 Kuiper, D. Th. 28
 Kuyper, A. 12, 17-21, 25, 29, 46, 47,
 51, 53, 54, 116
 Kuyper, C. M. E. 47
 Kuyper, H. H. 86
 Kuyper, H. S. S. 54
 Kuyper, J. H. 47

 Laan, Dick 40
 Labee-van Stein, M. C. 81
 Lardinois, P. J. 120
 Leer-Visser, C. van der 141
 Leeuwen, J. van 115, 116
 Leeuwen-Bakker, G. van 85
 Leeuwensteyn, E. van 18, 47
 Lems, zie Koetsier-Lems
 Lever, J. 10, 77, 92
 Lindeboom, G. A. 72
 Lindeboom-de Jong, A. M. 54

 Martinez, A. R. 127
 Miedema-Hierminga, T. 35
 Molen, G. H. J. van der 57, 82, 116
 Monchy, P. de 117, 120
 Mooijen, R. 110
 Moor-Ringnald, W. P. de 77

 Namen, H. van 99
 Nawijn-van Dijk, F. N. L. 84
 Niet, C. de 120

 Okma, R. K. 28
 Oldenziel, F. 141, 152
 Oversteeg, A. C. van 21, 24, 30, 34-
 36, 49, 60
 Oversteeg, Jac. van 47

 Passchier-van der Blom, J. 131
 Paulus, apostel 53

- Pestman-van Kempen, R. 85
 Polman-Idema, A. G. 85
 Potgieter-Olivier, J. 47, 49
 Pouwer-Pouwer, C. J. 35

 Reinsma-Kern, C. E. 85
 Reitsma, J. F. 36
 Roelink, J. 78, 80, 94, 101, 149
 Ruller, E. van 92
 Rullmann, J. C. 12

 Schilder, K. 67
 Schippers, R. 82, 92, 93
 Schouten, J. 36, 64, 78, 88
 Schut, D. 28, 47
 Schut, J. H. 21, 35
 Sebestyen, J. 12
 Seijlhouwer, J. F. 9, 152
 Sizoo, G. J. 49
 Sizoo, W. 82
 Slothouber, J. 10, 140.
 Sluis, P. 28
 Sluis-Breukelaar, K. G. J. 21, 23
 Sluis-van der Deure, E. 14, 17, 21,
 22, 28, 31, 35
 Smit, D. 128
 Solinge, G. A. van 118
 Stellingwerff, J. 111
 Stolk, A. 72
 Streek, H. J. van de 10, 54, 59, 82
 Sturm, J. C. 53, 55

 Ulsen, Henk van 115

 Veen-Duvekot, M. J. van der 85
 Veen-Schenkeveld, M. J. van der
 84, 86
 Verdam, J. 14, 20, 21, 28, 44, 49,
 58, 64, 89
 Verdam-Okma, S. 14, 16-21, 23, 24,
 28, 31, 35, 36, 44, 46, 47, 49, 50,
 58, 60, 63, 64, 67, 72, 78, 79,
 85, 87, 89, 106
 Veringa, G. H. 94
 Vermey-van Alkemade, A. M. C. 85
 Verweijck, R. C. 47
 Vlucht, W. de 47
 Vonk, C. 39
 Vries, S. de 49
 Vries-Vrison, T. de 34

 Waal Malefijt-Monnik, A. M. de 21,
 23, 35
 Waterink, J. 11, 66
 Wibaut, F. M. 36
 Wibaut-Berdenis van Berlekom, M.
 36
 Wieringa-Ritsema, T. 106
 Wijngaarden, H. R. 93
 Wilde, J. A. de 47
 Wildeman, M. 75
 Wildeman-Caspers, W. J. 85
 Wilhelmina, koningin 29
 Winden-Mulders, J. W. van 85
 Woltjer-van Schelven, L. B. 34, 47,
 49

 Zevenbergen, A. 75
 Zouwen, J. van der 74, 92
 Zwart-de Jong, J. 85, 91, 98, 109,
 117, 120

Het boek *Helpende Handen* geeft de geschiedenis van 65 jaar Vrouwen vu-Hulp en haar voorloopster vu-plan 1937. Deze organisatie van gereformeerde vrouwen werd in 1932 opgericht om geld in te zamelen voor de Vrije Universiteit, die toen nog geheel uit particuliere middelen werd gefinancierd. De vrouwen maakten bij hun spaaractie gebruik van het befaamde vu-busje met de beeltenis van Abraham Kuyper, dat jarenlang hét symbool zou zijn van de relatie tussen de universiteit en haar achterban. Vrouwen vu-Hulp bereikte haar grootste omvang in het midden van de jaren zestig, toen ruim 115.000 vrouwen waren aangesloten. Daarna liep het ledental terug als gevolg van de ontwikkelingen in kerk en samenleving die ook de positie van de vu ingrijpend veranderden.

In het boek *Helpende Handen* wordt een boeiend beeld van deze bijzondere organisatie getekend, dat nog verlevendigd wordt door een aantal illustraties. Het boek besteedt tevens aandacht aan de maatschappelijke context. De geschiedenis van Vrouwen vu-hulp wordt beschreven tegen de achtergrond van verzuiling en ontzuiling. Daarnaast komt de vraag aan de orde wat haar plaats en betekenis was in het streven naar vrouwen-emancipatie.

De auteur is hoogleraar in de politieke geschiedenis en directeur van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme van de Vrije Universiteit.

vrije Universiteit amsterdam

UITGEVERIJ **Meinema**

ISBN 90-211-3780-1

9 789021 137803